

Si bomo leto 2020 zapomnili po Covid-19?

Bi želeli objaviti strokovni članek?
Iščemo pisce in recenzente za naslednjo številko.
Pišite nam na: zalozba.perfectus@gmail.com
www.andrejaspor.com

Kontakti revije

Poštni naslov

Uredništvo revije Perfectus PRO
Svetovanje in izobraževanje, dr. Andrej Raspor, s. p.
Dolga Poljana 57
5271 Vipava
Slovenija

Glavni kontakt

Andrej Raspor
E-pošta: zalozba.perfectus@gmail.com

Glavni urednik

Andrej Raspor

Odgovorna urednika

Metka Nežič
Bojan Macuh

Uredniški odbor revije

Andrej Raspor
Metka Nežič
Bojan Macuh
Janez Žezlina
Darko Lacmanović

Jezikovni pregled

Lejla Kolman Batagelj
Bojan Macuh

Fotografije

Slika na naslovni strani: pikisuperstar,
https://www.freepik.com/free-vector/family-protected-from-virus_8466195.htm#page=1&query=covid&position=4
Slika na hrbtni strani: freepik,
https://www.freepik.com/free-vector/fight-virus-concept_7969745.htm#page=1&query=covid&position=24
<https://www.pexels.com/>

Arhiv revij

http://www.andrejrasspor.com/perfectus_zalozba

Mednarodna standardna serijska številka
(on line) ISSN 2591-1813

Perfectus PRO

Področje in opis revije

Revija Perfectus PRO je interdisciplinarna strokovna revija, ki objavlja prispevke s področja kadrov, odprtih inovacij, organizacije in menedžmenta v povezavi z industrijo 4.0. Vsebina ni omejena zgolj na navedene tematske sklope, ampak smo za vaše predloge odprti. Še posebej želimo objavljati prispevke, ki obravnavajo nove in aktualne teme in predstavljajo dosežke v razvoju ter njihovo uvajanje in uporabo v praksi. Zato vas vabimo, da se nam pridružite.

Pogostost izhajanja

Revija Perfectus PRO izhaja dvakrat letno.

Politika za prosti dostop

Revija Perfectus PRO omogoča odprt dostop do svojih vsebin, ki temelji na načelu odprtih inovacij, po katerem bi prosto dostopni rezultati javnosti omogočile večjo globalno izmenjavo znanja.

Navodila avtorjem

V reviji Perfectus PRO objavljamo strokovne članke, rezultate raziskovalnega dela avtorjev. Prispevki so napisani v slovenskem jeziku. Objavljamo tudi dela, ki so že bila objavljena v znanstveni obliki v kakšni drugi reviji ali zborniku. Tu pa naj bodo bralcem predstavljena na bolj poljuden način. Avtorji so odgovorni za vse morebitne kršitve avtorskih pravic. Prispevki niso honorirani.

Besedilo naj bo oblikovano po navodilih (interesenti nam pišite, da vam posredujemo predlogo z bolj podrobnimi navodili). Na začetku prispevka, takoj za naslovom naj bo povzetek dolžine 3–5 vrstic z do 4 ključnimi besedami. Članek naj obsega do 6 strani. Predložite tudi sliko in kratek strokovni življenjepis vsakega od avtorjev (2–3 vrstice). Članki morajo biti pred objavo lektorirani. Ne uporabljajte opomb v besedilu. Eventualne opombe, ki naj bodo kratke, navedite na dnu besedila skupaj z literaturo. Seznam citirane literature oblikujte po APA-standardu. Navedeni viri in opombe so v besedilu navedeni kot opomba z malimi rimskimi številkami. Na koncu prispevka so navedeni po vrstnem redu.

Predložene prispevke pregledata in ocenita najmanj dva recenzenta. Na osnovi mnenj in predlogov recenzentov uredniški odbor ali urednik sprejmeta prispevek, zahtevata manjše ali večje popravke in dopolnitve ali ga zavrmeta. Če urednik oziroma recenzenti predlagajo večje popravke, se dopolnjeni prispevek praviloma pošlje v ponovno recenzijo.

Iz tekoče vsebine

stran

Pismo urednika	5
<i>BOŠTJAN BRGLEZ</i>	6
VPLIV EPIDEMIJE COVID-19 NA ZDRAVJE IN RAZVOJ OTROK IN MLADOSTNIKOV S ČUSTVENIMI IN VEDENJSKIMI TEŽAVAMI.....	6
Uvod	6
Kako ukrepi ob epidemiji vplivajo na naše delo in bivanje otrok in mladostnikov v Mladinskem domu Maribor-enota Slivnica?.....	6
Kakšno tveganje predstavlja epidemija COVID-19 in z njo povezani preventivni ukrepi na zdravje in zdrav razvoj otrok in mladostnikov?	7
Tveganje za telesno zdravje	7
Tveganje za duševno zdravje.....	7
Tveganje poslabšanja družinskih razmer.....	8
Tveganje za pomanjkanje ustreznih znanj ter sposobnosti na področju izobraževanja	8
Zaključek	9
<i>BOJAN MACUH</i>	10
V BOJU S COVID-19 SMO VSI – STARI IN MLADI	10
Uvod	10
Starejši so najbolj ogroženi.....	10
Kaj je koronavirus?	11
Korona virus v Sloveniji.....	12
Stanje COVID-19 po svetu.....	13
Zaključek	13
<i>TJAŠA RENDIČ</i>	15
KAKO POVEČATI UČINKOVITOST DELA OD DOMA IN UBLAŽITI STRES	15
Uvod	15
Raziskava	15
Predlogi za obvladovanje stresa pri delu od doma.....	16
Predlogi za družbo.....	16
Predlogi za podjetja.....	17
Predlogi za posameznika	17
Zaključek	18
<i>BOJAN MACUH</i>	20
STAROSTNIKI IN NJIHOVO ZOPRSTAVLJANJE LETOM.....	20
Uvod	20
Strah pred staranjem.....	20
Kaj pravi statistika?.....	20
Zaključek	22
<i>ANDREJ RASPOR</i>	23
POSLOVANJE SLOVENSkih ORGANIZACIJ PRED POJAVOM KORONAVIRUSA	23
Uvod v raziskavo o poslovanju slovenskih organizacij.....	23
Metodologija raziskave.....	23
Demografija	24
Ugotovitve raziskave	25
Ocena poslovanja v tem ali prihodnjem letu	25
Ocena poslovanja v naslednjih treh letih	25
Največje ovire v poslovanju.....	26
Izzivi na področju razvoja kadrov	26
Oblika usposabljanja sodelavcev v prihodnosti.....	27
Splošne kompetence kadrov	27

Pomembnost splošnih kompetenc za uspeh podjetja	27
Katere teme organizacije najbolj zanimajo	28
Časovna investicija za vožnjo na usposabljanje	28
Ocena ključnih kompetenc upošteva potrebe podjetja	29
Deficitarnost kadra v prihodnjem letu	29
Primanjkljaj kapitala v naslednjih treh letih	30
Iskana dodana vrednost usposabljanj	30
Zaključek k raziskavi o poslovanju slovenskih organizacij	30
ANDREJ RASPOR	31
IZZIVI OSKRBE S HRANO V ČASU COVID-19	31
Uvod	31
Definicija pojmov	32
Zgodovinski pregled	32
Pregled posameznih oblik oskrbe potrošnikov s hrano	32
Prednosti in slabosti lokalne verige oskrbe potrošnikov s hrano	34
Prednosti in slabosti nacionalne verige oskrbe potrošnikov s hrano	34
Prednosti in slabosti globalne verige oskrbe potrošnikov s hrano	35
Prednosti in slabosti internetne oskrbe potrošnikov s hrano	36
Industrija 4.0 in oskrba potrošnikov s hrano	37
Izzivi za prihodnost in zaključek	38
PODJETJA SE PREDSTAVLJAJO	40

Slika 1: Starostniki med ustvarjanjem selfijaⁱ

ⁱ Vectorpouch. Pridobljeno 15. 5. 2021 s https://www.freepik.com/free-vector/old-people-making-photo-selfie-illustration-cartoon-elderly-man-woman-smiling_3264818.htm#query=old%20people&position=12

Pismo urednika

Si bomo leto 2020 zapomnili po COVID-19?

Po vsem svetu se sprašujejo, kako bo po epidemiji koronavirusa, ali bo svet boljši ali pa morda slabši? Vsekakor bo drugačen. Boljši svet so napovedovali po vseh vojnah, katastrofah in zgodovinskih prelomnicah. Česar si v krizi ne smeš privoščiti, je, da ne delaš nič. Krizo se rešuje na enak način, kot se išče cepivo za virus. Nenehno je treba poizkušati ter z nekaj pameti in sreče doseči, da slabe poskuse zavržeš, delujoče pa ohraniš. In uspeš. Uspeh je torej odvisen od tega, da pripravljen trdo delaš in čakaš srečo, da pride mimo. Rešitev je v tem, da države, tudi ko bo krize konec, s podobnimi mehanizmi trajno posežejo v prerazporeditev bogastva narodov. Bogatim bo ostalo dovolj. Še več, bogati so postali še bolj bogati in še vedno bogatijo. Koncentracija bogastva je v času krize bila vedno vse večja. Ponovno je potrebno vzpostavi močnejši srednji razred, ki je hrbtenica demokracije in napredka. Najbolj ogroženim pa je potrebno pomagati, da bodo lahko živeli človeka vredno življenje. To je naša skupna zaveza.

Smo torej priča pandemiji virusa COVID-19 (koronavirusne bolezni), ki je največja pandemija po španski gripi, ki je razsajala med letoma 1918–1920. Ker gre za tako izjemen dogodek, ki bo zelo zaznamoval procese in odnose, želimo s prispevki v aktualni reviji Perfectus PRO osvetliti vpliv še trajajoče pandemije na procese in delo, ki se bo potem, ko se bo kriza umirila, povsem spremenilo. Treba je sicer počakati, da vidimo, kakšne bodo posledice virusa oziroma ukrepov za njegovo zaježitev, vendar je že sedaj jasno, da jih bo industrija močno občutila in da se bo gospodarstvo skrčilo. Najbolj je na udaru turizem in z njim povezane dejavnosti. Pričakovati je velika odpuščanja. Na drugi strani pa se bosta pospešeno uvajali robotizacija in avtomatizacija. Verjetno jo bodo še najbolj odnesli tisti, ki so zaposleni v državnih in javnih podjetjih ali ustanovah. Prav tako cveti IT sektor, farmacija in spletne storitve. In zelo verjetno je, da se bo tako dogajalo tudi v naprej.

Vpliv koronavirusa COVID-19 se bo čutil na vseh nivojih, zato se bo zagotovo moral spremeniti sistem vodenja in poučevanja. Vodje in pedagogi bodo morali obvladati več tehnik vodenja in nadzora sodelavcev na daljavo, saj je v prihodnje pričakovati več dela ravno na daljavo. Koncentracija ljudi v enem prostoru, brez ustrezne zaščitne opreme, je tudi pripomogla k širjenju virusa COVID-19. Ali ni morda čas, da delo in študij ponovno obogatimo? Da sodelavcem zaupamo več delovnih faz in jih opolnomočimo? Uvesti je potrebno delo in študij na daljavo. Le tako bodo sprejeli odgovornost za svoje delo. Nekaterim sodelavcem, dijakom in študentom bo tak način dela zelo ustrezal (vsaj nekaj časa), drugim bo predstavljal velik stres. Tudi vodje se lahko na nove okoliščine odzovejo različno. V tem obdobju je njihova naloga organizirati delo in voditi sodelavce, pa tudi skrb, da prepoznajo in se odzovejo na morebitne težave, povezane z duševnim zdravjem sodelavcev, ter zmanjševanje vseh negativnih učinkov dela od doma. Nenadna sprememba načina vodenja je za vodje lahko zelo težka. Skrbijo jih lahko motnje v procesu, za katerega so odgovorni. Nekateri menijo, da morajo biti fizično prisotni, da bi bili dobri vodje, zopet drugi ne zaupajo sodelavcem, ki jih ne morejo videti. Dejstva, da o delu ali službi govorimo le kot o fizičnih in miselnih opravilih, so preteklost. Vedno bolj pomembna so nova merila in pravila o izbiri pravih ljudi na prava delovna mesta. Vse prej naštetu lahko preslikamo tudi na pedagoški proces.

Z izzivi virusa COVID-19, se soočajo tudi mladi in starejši. Tudi njim je potrebno pomagati. Mladi so zbegani zaradi dela od doma. Starejši pa zaradi izoliranosti. Vse to pripomore k razvoju težav v duševnem zdravju. Te postajajo sestavni del sodobnega življenja, vodilna med njimi je depresija. Okolje velikokrat ključno prispeva k razvoju depresivnih težav. Če pogledamo z vidika aktualnega stanja, tj. pojava virusa COVID-19 in izolacije, pa je situacija, s katero se srečujemo, izjemna in predstavlja izziv za vse. To ne pomeni, da bomo vsi doživljali hude stiske, saj smo ljudje zelo odporni in prilagodljivi. Če pa nas trenutne razmere obremenjujejo, se bomo z njimi lažje spoprijeli, če vemo, da se lahko na koga obrnemo. Tako je treba v takih situacijah urediti različne oblike psihološke podpore. V ta namen so strokovnjaki zdravstveno-vzgojnih centrov in centrov za krepitev zdravja ter drugih zdravstvenih služb v okviru zdravstvenih domov na voljo za brezplačne razbremenilne pogovore ob soočanju s stresom, strahovi ali skrbmi, povezanimi z virusom COVID-19. Namen telefonskega svetovanja je nudenje osnovne psihološke podpore prebivalcem v lokalni skupnosti v času epidemije. Telefonska podpora se odvija v obliki razbremenilnih pogovorov, ni pa namenjena poglobljeni (psihoterapevtski ali psihiatrični) obravnavi. Svetovalci so psihologi ali drugi ustrezno usposobljeni zdravstveni (so)delavci z delovnimi izkušnjami na področju duševnega zdravja.

Moj nasvet je: ozirimo se okrog. In če prepoznamo koga, ki ima težave – mu pomagajmo. To nas dela ljudi.

BOŠTJAN BRGLEZ / je profesor računalništva in geografije z dokvalifikacijo MVO, od leta 2010 pa je zaposlen kot vzgojitelj otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami, sprva v Vzgojnem zavodu Slivnica, kasneje v Mladinskem domu Maribor-enota Slivnica. Po končanju študija na Fakulteti za naravoslovje in matematiko v Mariboru si je eno leto pridobil znanje in izkušnje kot organizator študija na daljavo na Visoki poslovni šoli Doba.

Povzetek: Otroci in mladostniki s posebnimi potrebami oz. s čustvenimi in vedenjskimi težavami so posebej ogrožena skupina v času epidemije COVID-19 in z njo povezanih omejevalnih ukrepov. V nadaljevanju bo predstavljeno kako smo se v Mladinskem domu Maribor – enota Slivnica na trenutne okoliščine prilagodili ter izpostavljeni bodo različni vidiki tveganja za telesno in duševno zdravje ter zdrav razvoj otrok in mladostnikov v teh kriznih razmerah.

Ključne besede: otroci in mladostniki s posebnimi potrebami, COVID-19, epidemija, Mladinski dom Maribor

VPLIV EPIDEMIJE COVID-19 NA ZDRAVJE IN RAZVOJ OTROK IN MLADOSTNIKOV S ČUSTVENIMI IN VEDENJSKIMI TEŽAVAMI

Uvod

Epidemija COVID-19 je v marsikaterem pogledu naša življenja obrnila na glavo. Čutimo posledice na mnogih področjih, tako v zasebnem kot javnem življenju. Izpostavljeni smo raznim skrbem, ki vplivajo na naše duševno zdravje, sprašujemo se, kaj bo, če zbolimo mi ali naši bližnji, kaj bo z našo zdravstveno oskrbo ipd. Informacij je veliko, pogosto tudi preveč, mnogokrat nasprotujočih si. Slediti moramo priporočilom glede higiene rok, nošenja mask, načina druženja, po drugi strani pa gre za zakonsko določene omejitve, ki bi v normalnih razmerah pomenile kršenje človekovih svoboščin.

Ljudje se različno odzivamo na spremembe v življenju, odvisno od naših osebnostnih značilnosti. Tudi ob pojavu pandemije lahko zaznavamo, kako so nekateri postali zelo zaskrbljeni, drugi se norčujejo iz panike. Mnogo je takšnih, ki so šele po lastnih slabih izkušnjah verjeli, da virus resnično obstaja in da so za naše splošno zdravje in omejene zmogljivosti našega zdravstvenega sistema vsa priporočila ter omejitve dejansko nujno potrebni.

Tudi v Mladinskem domu Maribor smo se morali prilagoditi na nove razmere, vpeljati priporočila, nasvete in omejitve ter jih strogo upoštevati pri našem delu. Ker pri nas bivajo otroci in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi težavami, je spopadanje z epidemijo in z njo povezanimi ukrepi še toliko večji izziv. Žal pa v teh kriznih razmerah tudi pri našem delu opažamo, da bo epidemija pri večini otrok in mladostnikov pustila dolgoročne posledice z vidika zdravja in razvoja.

Kako ukrepi ob epidemiji vplivajo na naše delo in bivanje otrok in mladostnikov v Mladinskem domu Maribor-enota Slivnica?

Mladinski dom Maribor je kot vzgojno izobraževalni zavod ob razglasitvi epidemije COVID-19 od Nacionalnega inštituta za javno zdravje (NIJZ) prejel priporočila o izvajanju preventivnih ukrepov za zmanjševanje širjenja različnih okužb. V enoti Slivnica so tri vzgojne skupine otrok, kjer hkrati biva do 30 otrok in mladostnikov. To pomeni za vzgojitelje in ostale delavce velik izziv, da bi skupaj z otroci in mladostniki čim bolj obvladovali epidemijo z najmanjšimi možnimi negativnimi telesnimi in duševnimi posledicami vseh vključenih.

Otroci so se morali prilagoditi na številne tehnične ukrepe, kot so npr. razkuževanje rok ob stopu v dom, redno umivanje rok ter redno merjenje telesne temperature, kar pa so hitro usvojili in ni bilo večjih težav. Večji izziv pa so predstavljali ukrepi bolj družbeno-socialne narave kot so omejitev individualnih obiskov, izhodov, prepoved druženja s prijatelji izven doma, prekinitve interesnih dejavnosti izven doma ipd. Tudi vzgojitelji smo v vzgojnem programu morali začasno ukiniti vse vzgojne dejavnosti, ki niso del vzgojnega programa v domu z namenom, da bi čim bolj omejili stike naših otrok z drugimi osebami izven naše inštitucije. Da bi zmanjšali možnosti vnosa okužb, smo prepovedali vstop v dom večini zunanjih obiskovalcev. Pri upoštevanju ukrepov s strani otrok imamo vzgojitelji veliko težav, saj gre za otroke s čustvenimi in vedenjskimi težavami, ki še težje sprejemajo, kaj šele dosledno izvajajo predpisane ukrepe in omejitve. S tem pa je nevarnost za vnos in širjenje okužb še toliko večja in zahteva veliko pozornost vseh zaposlenih.

Največjo prilagoditev in spremembo v načinu našega dela in bivanja otrok in mladostnikov pa predstavlja zaprtje šol in izvajanje pouka na daljavo. Vzgojitelji smo postavljeni v situacijo, ko se moramo v dopoldanskem času ukvarjati z velikim številom otrok in mladostnikov hkrati. Mnogi imajo težave na več področjih obvladovanja učne snovi in slabe delovne navade, kar od zaposlenih zahteva še večjo

angažiranost po spodbujanju, dodatnem razlaganju učne snovi, nadziranju in dodatnem preverjanju ali so naloge opravili ter jih tudi pravočasno oddali. Ker je številnim izmed njih težko slediti tudi sprotnim zadolžitvam in nalogam po spletu in ker so posredi lahko še tehnične težave glede delovanja in uporabe informacijsko komunikacijske tehnologije, se zaposleni moramo angažirati zelo pogosto tudi na tem področju. Z vsemi omenjenimi težavami se navkljub vsemu uspešno spopadamo in jih vse tudi uspešno sproti rešujemo, tako da imajo naši otroci in mladostniki zagotovljeno največjo možno kvaliteto učnega okolja in opravljanja šolskih obveznosti.

Kakšno tveganje predstavlja epidemija COVID-19 in z njo povezani preventivni ukrepi na zdravje in zdrav razvoj otrok in mladostnikov?

Najprej je seveda treba poudariti, da nimajo vsi otroci s posebnimi potrebami enakih težav. Mnogi med njimi se zmorejo okoliščinam ustrezno prilagoditi in učinkovito rešujejo težave, spet drugi pa so potrebni pomoči. Mladinskemu domu Maribor bivajo otroci s čustvenimi in vedenjskimi težavami, ki že v osnovi spadajo med oškodovane otroke v svojem razvoju, tako da je tveganje za nadaljnji razvoj na mnogih področjih še večje. Kakšen vpliv in posledice bodo trenutne krizne razmere imele na njih, pa se bo v celoti pokazalo šele skozi čas. V nadaljevanju je izpostavljenih nekaj vidikov tveganja na razvoj otrok in mladostnikov zaradi epidemije in omejevalnih ukrepov.

Tveganje za telesno zdravje

Okužba s koronavirusom resda predstavlja večjo nevarnost za starejše ljudi, vendar so mediji že poročali tudi o težjem poteku bolezni pri mladostnikih. Večina ljudi v glavnem popolnoma okreva v nekaj tednih, vendar pa lahko pri nekaterih, čeprav so imeli le blage simptome, bolezen vztraja celo nekaj mesecev. Na udaru so predvsem tisti z zmanjšano sposobnostjo delovanja imunskega sistema kot so starejši in kronični bolniki, varni pa žal niso niti predhodno brezhibno zdravi ljudje. Dolgotrajno vztrajanje okužbe posledično predstavlja veliko večjo verjetnost nepovratnih poškodb v našem telesu in s tem trajnih težav z zdravjem. Čeprav se zdi, da ima virus prvotno nagnjenost le do celic dihal, se lahko prav tako razbohoti tudi v celicah ostalih organskih sistemov, med drugim v srčno-žilnem, živčnem in jetrno-prebavnem sistemu ter izločalnih – zato takšna raznolikost v tem, kakšni so znaki bolezniⁱⁱ.

Tveganje za telesno zdravje otrok in mladostnikov pa ne predstavlja samo sam virus kot tak, ampak tudi sprejeti ukrepi za zaježitev epidemije, ki so zelo stresni ne samo za odrasle ampak tudi za odraščajoče ljudi. Vemo, da stres slabša naš imunski sistem in negativno vpliva na telesni in duševni razvoj našega organizma, pri odraščajočih organizmih pa še toliko boljⁱⁱⁱ. Med temi ukrepi so bili tudi zaprtje šol, prepoved organizirane športne vadbe, prepoved uporabe igrišč in združevanja na javnih prostorih. To pa pomeni tudi, da otroci niso več bili dovolj telesno aktivni, kar ima prav tako dolgoročno velik negativni vpliv tako na telesno kot duševno zdravje. To je pokazala in potrdila tudi raziskava o telesni dejavnosti slovenskih otrok v času epidemije. Šole redno zbirajo podatke meritev in jih pošiljajo v Laboratorij za diagnostiko telesnega in gibalnega razvoja Fakultete za šport UL. V tokratno analizo so bili vključeni podatki več kot 20.000 otrok od 1. do 9. razreda osnovne šole, kar je dalo dovolj zanesljivo sliko o trendih sprememb, ki so se zgodile med zadnjimi meritvami aprila 2019 in meritvami, izvedenimi po epidemiji junija 2020.

Na podlagi raziskave so ugotovili, da so zaščitni ukrepi med razglasitvijo epidemije COVID-19 povzročili^{iv}:

- največji upad gibalne učinkovitosti slovenskih otrok v zgodovini spremljave;
- največje zmanjšanje deleža visoko gibalno učinkovitih otrok v slovenski populaciji v zgodovini spremljave;
- največji upad gibalne učinkovitosti med predhodno najbolj gibalno učinkovitimi otroki;
- porast podkožnega maščevja pri več kot polovici osnovnošolske populacije in
- največji porast deleža otrok z debelostjo v zgodovini spremljave.

Rezultati analize so torej pokazali, da je omejevanje gibanja zaradi epidemije COVID-19 povzročilo velikansko škodo v telesnem in gibalnem razvoju otrok, kar pa je izjemno slab obet tudi za razvoj na drugih področjih. Tudi v Mladinskem domu Maribor otroci v večji meri obiskujejo zunanje (športne) interesne aktivnosti (npr. nogomet, košarka, fitnes, namizni tenis, odbojka, veslanje) in že opažamo negativne posledice prekinitve teh aktivnosti tako na telesnem kot duševnem zdravju.

Tveganje za duševno zdravje

Posebej pomembno je upoštevati vpliv epidemije, omejevalnih ukrepov in njihovih posledic tudi na duševno zdravje. Zaradi svojih razvojnih značilnosti in potreb so otroci in mladostniki ena najranljivejših skupin, pri kateri se bodo posledice epidemije in spremljajočih se ukrepov lahko kazale še dolgo časa. Otroci in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi težavami, ki bivajo v Mladinskem domu Maribor,

pa zaradi svojih osebnostnih značilnosti doživljajo in izražajo stisko še s težjimi (drugačnimi) odzivi kot njihovi vrstniki s tipičnim razvojem. V izolaciji se počutijo še bolj utesnjene, nerazumljene, jezne in pod neprestanim pritiskom. Tipično za te otroke je, da svoje težave in stiske težje opišejo z besedami, ampak se njihova stiska pogosteje izraža kot odklonilno ali agresivno vedenje, z glavoboli, bolečinami v trebuhu, prebavnimi težavami, povečano odvisnostjo in potrebo po bližini ipd.

V obdobju epidemije se otroci in mladostniki na stres, ki ga doživljajo, odzivajo zelo različno. Klinični psihologi poudarjajo, da so njihovi odzivi odvisni tako od njihove starosti kot tega, kako razumejo situacijo, koliko, katere in kako kakovostne informacije o dogajanju imajo na razpolago, od njihovih preteklih izkušenj, siceršnjega sla in strategij odzivanja v stresnih situacijah, podpore domačega okolja in drugih dejavnikov. Ob tem je možno, da se posledice na področju vedenja, čustvovanja, doživljanja in učenja ter vsakdanjih rutin pokažejo hitro ali pa z zamikom in trajajo različno dolgo. Klinični psihologi tudi navajajo, da so med vedenjskimi in čustvenimi znaki stiske pogoste predvsem težave s koncentracijo in z osredotočanjem, hitre spremembe v razpoloženju, jokavost, agresivni izbruhi in vedenjske težave, pretirana odvisnost od drugih, izguba zanimanja za dejavnosti in zavračanje sodelovanja, grizenje nohtov, praskanje in podobna, na telo usmerjena vedenja, odmikanje od socialnih stikov ter odklanjanje šole. Nekateri otroci se na stisko odzovejo s telesnimi težavami, kot so pomanjkanje oz. povečanje teka, težave z odvajanjem in s spanjem, bolečine v trebuhu ali glavoboli, utrujenost^v.

Tudi v našem domu vzgojitelji pri delu opažamo številne navedene znake stisk naših otrok, izpostavil bi predvsem več agresivnih odzivov ter verbalnih in tudi fizičnih konfliktov med mladostniki. Mnogi pa opažajo tudi razlike v težavnosti duševnih stisk med prvim in drugim valom epidemije. Direktorica Svetovalnega centra za otroke, mladostnike in starše Maribor, Seršen Frasova, navaja, da v drugem valu epidemije opažajo, da so prišle na dan težave, ki so bile prej prikrite. Pedopsihiatri po njenih besedah opažajo porast anksioznih motenj, motenj hranjenja in stresnih motenj, več težav zaznavajo tudi v svetovalnem centru. Srečujejo se tudi z več primeri težav, povezanimi s tesnobo, tudi s paničnimi napadi, z odklanjanjem šole, opažajo veliko stisk, povezanih s šolo in učnimi težavami, kot so šibka motivacija in koncentracija ter težave z organizacijo in načrtovanjem^{vi}.

Pomemben del pri negativnem vplivu na duševno zdravje ima tudi zaprtje šol in vzpostavitev pouka na daljavo. Šolske rutine so pomemben mehanizem, s pomočjo katerega otroci in mladostniki s težavami na področju duševnega zdravja lažje obvladujejo svoje življenje. Šole so namreč eden od pomembnih virov podpore in pomoči. Mnogi otroci se bodo po dolgotrajnem izobraževanju od doma zatekli v pasivnost in pretirano uporabo informacijskih tehnologij, s tem pa bo posledično vrnitev v šolo in običajno vsakdanje življenje izjemno zahtevno^{iv}. Otroci in mladostniki v Mladinskem domu Maribor imajo sicer vso podporo vzgojiteljev, svetovalnih delavcev, psiholoških obravnav, učne pomoči, vendar tudi mi pričakujemo, da bodo pri večini otrok, ki so že prej imeli težave, po vrnitvi v šolo te še pomembno bolj izražene.

Tveganje poslabšanja družinskih razmer

Vzgojitelji pri našem delu zelo dobro zaznavamo, kako pomemben vpliv imajo razmere v domačem okolju oz. družini na bivanje, počutje in pozitiven razvoj mladostnika v našem domu. V Mladinskem domu Maribor – enota Slivnica večina otrok v času epidemije biva v domu in domov odhaja ob koncih tedna, nekaj otrok pa je po dogovoru s Centri za socialno delo in starši v času epidemije doma in se od tam izobražujejo na daljavo. Čeprav mnogokrat vzgojitelji nimamo najboljšega vpogleda v razmere in dogajanje v družinah naših otrok, pa moramo upoštevati tudi vpliv na otroke z vidika spremenjenih razmer v družinah, ki so posledica epidemije in z njo povezanih ukrepov. Dr. Veronika Podgoršek, zakonska in družinska terapevtka opozarja, da epidemija vpliva na odnose (poleg strahu za zdravje in omejenih stikov) tudi iz razloga, da je pandemija s seboj prinesla predvsem tudi močno gospodarsko krizo, kar pomeni, da so resnično mnogi odrasli v zelo negotovi, negativno stresni situaciji. V takšnih družinah, kjer tudi starši doživljajo pomembne strese ali travmatske simptome, se funkcioniranje otrok še poslabša, saj stiske staršev zelo močno čutijo tudi otroci in tako se strah in negotovost širita znotraj družine in pozitivni odnosi so tako lahko močno okrnjeni^{vii}. Tudi po naših izkušnjah so obremenitve pri otrocih iz družin, v katerih je že pred izbruhom epidemije obstajalo nasilje, kjer so starši vzgojno nemočni ter so družine pod bremenom revščine in socialne izključenosti, še večje.

Tveganje za pomanjkanje ustreznih znanj ter sposobnosti na področju izobraževanja

Ker sem že v preteklosti poklicno deloval na področju izobraževanja na daljavo, menim, da ta način izobraževanja pri otrocih in mladostnikih nosi tudi tveganje za ustrezno pridobivanje znanj in sposobnosti, ki jih bodo otroci potrebovali v svoji odrasli dobi. To še posebej velja za otroke s posebnimi potrebami, ki imajo glede na svoje specifične potrebe pravico do različnih prilagoditev in pomoči, z njimi pa delajo posebej izobraženi in usposobljeni strokovni delavci. Peljhan^{viii} meni, da so se v času zaprtja šol razmere za otroke s posebnimi potrebami še posebej poslabšale, tako da lahko pričakujemo, da bodo med njimi in preostalimi otroci pri izobraževanju prihajalo do še večjih razlik. Tudi v Mladinskem domu Maribor pri našem delu ugotavljamo, da bo dolgoročno izostajanje od redne oblike pouka na otroke imelo negativne posledice. Otroci s čustvenimi in vedenjskimi težavami imajo večinoma že pri tradicionalni obliki izobraževanja kljub pomoči precejšnje učne težave. Niso sposobni sami načrtovati učenja, niso dovolj motivirani, imajo slabo ali nerealno

učno samopodobo, ne znajo evalvirati svojega dela ipd. V našem primeru vzgojitelji sicer pomagamo otrokom po najboljših močeh, vendar se vseeno srečujemo z neoddanimi nalogami, površnimi nalogami, težavami v komunikaciji med otroki in učitelji itd. V stisko otroke spravljajo tudi težave s tehnologijo, četudi jih pogosto zmotno smatramo za računalniške genije, saj so zelo vešč spletnih socialnih omrežij in igrice. Menim, da se bo ta »korona« generacija otrok ob takšnem načinu izobraževanja dolgoročno na trgu dela najverjetneje imela velike težave in bo ostala zaznamovana, saj bodo primanjkljaji v znanju in sposobnosti zaradi pouka na daljavo veliki, še posebej to velja za otroke s posebnimi potrebami.

Zaključek

Epidemija COVID-19 in z njo povezani omejitveni ukrepi od vseh nas zahtevajo velike prilagoditve na mnogih področjih, kako dobro se ljudje spopadamo z njimi, pa je odvisno od mnogih dejavnikov. Za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami oz. s čustvenimi in vedenjskimi težavami, ki so že v normalnih razmerah imeli težave na področju čustvovanja, razpoloženja, vedenja, učenja in odnosov z drugimi, ali pa živijo v neugodnih okoljih oz. odnosih, sedanje krizne razmere predstavljajo še večje tveganje za duševno zdravje in zdrav razvoj. Opažamo, da so omejevalni ukrepi povzročili tudi izostanek gibanja, telesnih aktivnosti in poslabšali gibalne sposobnosti, posledično lahko pričakujemo tudi znižanje učne zmožnosti otrok in mladostnikov, ki so že v osnovi slabše opremljeni za uspešno izobraževanje. V primeru dolgotrajnejšega izobraževanja na daljavo obstaja tveganje, da bodo ti otroci in mladostniki na trg dela vstopili s pomanjkljivim znanjem in sposobnostmi ter bodo ostali zaznamovani kot »korona« generacija.

Slika 1: Veseli otroci skačejo po trati^{ix}

Viri, literatura in opombe

ⁱⁱ Zaim, S., Chong, J. H., Sankaranarayanan, V., & Harky, A. (2020). COVID-19 and Multiorgan Response. *Current problems in cardiology*, 45(8). Pridobljeno s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7187881/>

ⁱⁱⁱ Romeo, RD. (2010). Adolescence: a central event in shaping stress reactivity. *Dev Psychobiol*, 52(3). Pridobljeno s <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/dev.20437>

^{iv} Prehrana.si – Nacionalni portal o hrani in prehrani. (23. 09. 2020). Po epidemiji Covid-19: upad gibalne učinkovitosti otrok in več debelosti. (2020). Pridobljeno s <https://www.prehrana.si/clanek/474-po-epidemiji-covid-19-upad-gibalne-ucinkovitosti-otrok-in-vec-debelosti>

^v Dobnik Renko, B., Janjušević, P., Kreft Hausmeister, I., Lampret, M., Mikuž, A., Mlinarič, A., Pristovnik, T. (b. d.). Duševno zdravje otrok in mladostnikov v času epidemije covid-19. Zbornica kliničnih psihologov Slovenije. Pridobljeno s http://www.o-aavelenje.ce.edus.si/files/2020/05/726_ZKP_Dusevno_zdravje_otrok.pdf

^{vi} Primorske novice. (22. 10. 2020). Pri otrocih in mladostnikih več tesnobe in depresije. Pridobljeno s <https://www.primorske.si/plus/zdravje/pri-otrocih-in-mladostnikih-vec-tesnobe-in-depresije>

^{vii} Mlad.si. (15. 05. 2020). Mednarodni dan družin - vpliv epidemije na družinsko življenje. Pridobljeno s <https://mlad.si/blog/mednarodni-dan-druzin-vpliv-epidemije-na-druzinsko-zivljenje/>

^{viii} RTV Slovenija. (30. 03. 2020). Otroci s posebnimi potrebami in njihovi starši: kako nanje vpliva epidemija? Pridobljeno s <https://www.rtvlo.si/dostopno/otroci-s-posebnimi-potrebami-in-njihovi-starsi-kako-nanje-vpliva-epidemija/518838>

^{ix} Pch.vector. (2020). *Happy children jumping on summer meadow* [vektor]. Pridobljeno s https://www.freepik.com/free-vector/happy-children-jumping-summer-meadow_8609202.htm#page=1&query=children&position=0

BOJAN MACUH / Doc. dr. edukacijskih ved in mag. soc. Doktorski študij je zaključil na Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem, pred tem pa magistrski študij sociologije na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru. Od leta 2009 je predavatelj na Fakulteti za poslovne in komercialne vede v Celju, kjer predava sociologijo. Na Gea College v Ljubljani občasno predava od leta 2013 poslovno etiko in organizacijsko kulturo. Na Višji šoli za kozmetiko in velnes predava predmet čustvena inteligenca in osebnostni razvoj. Je avtor in soavtor znanstvenih in strokovnih monografij, priročnikov ter več znanstvenih, strokovnih in poljudnih člankov. S svojimi prispevki kot avtor in soavtor je sodeloval na več mednarodnih znanstvenih konferencah. Hkrati je avtor tudi več leposlovnih del za odrasle, mladino in otroke.

Povzetek: Soočamo se z virusom, zato je prav, da za začetek razmišljanja o tej »kugi« novega tisočletja povemo kaj več. Kaj je virus? Epidemija korona virusa za vse nas pomeni okoliščine negotovosti, na katere ljudje pogosto odreagiramo s strahom, tesnobo in tudi jezo, kar so normalni človeški odzivi. Starejši ljudje imajo to prednost, da so se že večkrat kot mlajši znašli v negotovih situacijah, jih uspešno preživeli in pri tem zbrali neprecenljive življenjske izkušnje. Imajo modrost, znanje in veščine, kako vzdržati v težkih časih, zato so mlajšim lahko zgled in vzor. Približno četrtnina vseh okuženih z novim koronavirusom je stanovalcev in zaposlenih v domovih starejših, med umrlimi z diagnozo COVID-19 je skoraj tri četrtine varovancev teh domov.

Ključne besede: viru, COVID-19, okužba, starostniki

V BOJU S COVID-19 SMO VSI – STARI IN MLADI

Uvod

Smo v času, ko smo vsi, predvsem pa starejši, izpostavljeni najhujši nalezljivi bolezni po SARS-u.

SARS (hudi akutni respiratorni sindrom, angl. severe acute respiratory syndrome) je resna respiratorna bolezen, ki jo povzroča koronavirus. Gre za atipično pljučnico, ki so jo prvič opazili novembra 2002 v kitajski provinci Guangdong. V času do julija 2003 je grozila pandemija; po znanih podatkih se je okužilo 8.096 ljudi, od tega je bilo 774 smrtnih primerov. Navadno povzročajo atipične pljučnice bakterije, kot so klamidije, mikoplazme in legionele, vendar pri bolnikih s SARS-om teh bakterij niso odkrili. Bolezen se tudi ni odzivala na zdravljenje z antibiotiki. Zatorej so se pojavile domneve, da je povzročitelj virus. Sprva so menili, da je povzročitelj paramiksovirus, 26. marca 2003 pa so se pojavili močnejši sumi, da gre za koronavirus. Virus so kot nov tip koronavirusov hkrati identificirali na hongkonški univerzi, hamburškem inštitutu Bernhard-Nocht-Institut in v atlantskem Centru za nadzor bolezni. Na podlagi virusovega genoma obstajata teoriji, da je nov virus nastal bodisi z mutacijo ali pa je že obstoječ virus preskočil iz neke živalske vrste tudi na človeka. Virusov genom je uspelo dešifrirati kanadskim raziskovalcem.

Nekateri strokovnjaki menijo, da predstavlja žarišče virusov določena živalska vrsta, verjetno cibetovka, ki živi na jugu Kitajske in ki jo tam prodajajo na tržnicah ter uživajo kot delikateso. Ugotovili so tudi, da lahko imajo kot vektorji okužbe pomembno vlogo ščurki.

Starejši potrebujejo več zdravstvene oskrbe, pogosto se srečujejo s socialno izključenostjo, visoka je tudi stopnja tveganja revščine. V Resoluciji o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020 starejši populaciji zato namenjajo veliko pozornosti. Stremijo k nadgradnji in izboljšanju socialnovarstvenih sistemov, ki so že na voljo, predvidevajo pa tudi razvoj inovativnih ukrepov ter širitev mreže programov za starejše, ki jim grozi socialna izključenost ali potrebujejo podporo in pomoč v vsakodnevnem življenju, vključno s programi pomoči in podpore za dementne osebe in njihove svojce ter medgeneracijska središča.

Starejši so najbolj ogroženi

Od decembra 2019 se na Kitajskem ukvarjajo s problematiko in veliko žrtvami bolezni COVID-19, ki je zajela ves svet in od marca 2020 se z njo soočamo in borimo tudi v Sloveniji. Žrtev je veliko, največ pa med starejšimi, predvsem v tretjem in četrtem življenjskem obdobju, čeprav tudi ostale starostne skupine niso izvzete.

Soočamo se z virusom, zato je prav, da za začetek razmišljanja o tej »kugi« novega tisočletja povemo kaj več. Kaj je virus?

Virusi so zelo nenavadni mikroorganizmi, saj so iznašli način, kako parazitski način življenja do skrajnosti poenostaviti. S seboj večinoma ne prenašajo niti orodij, ki jih sicer nujno potrebujejo za svoje razmnoževanje, ampak hranijo le podatke, s pomočjo katerih si lahko naprave za razmnoževanje po potrebi kar natisnejoⁱⁱ.

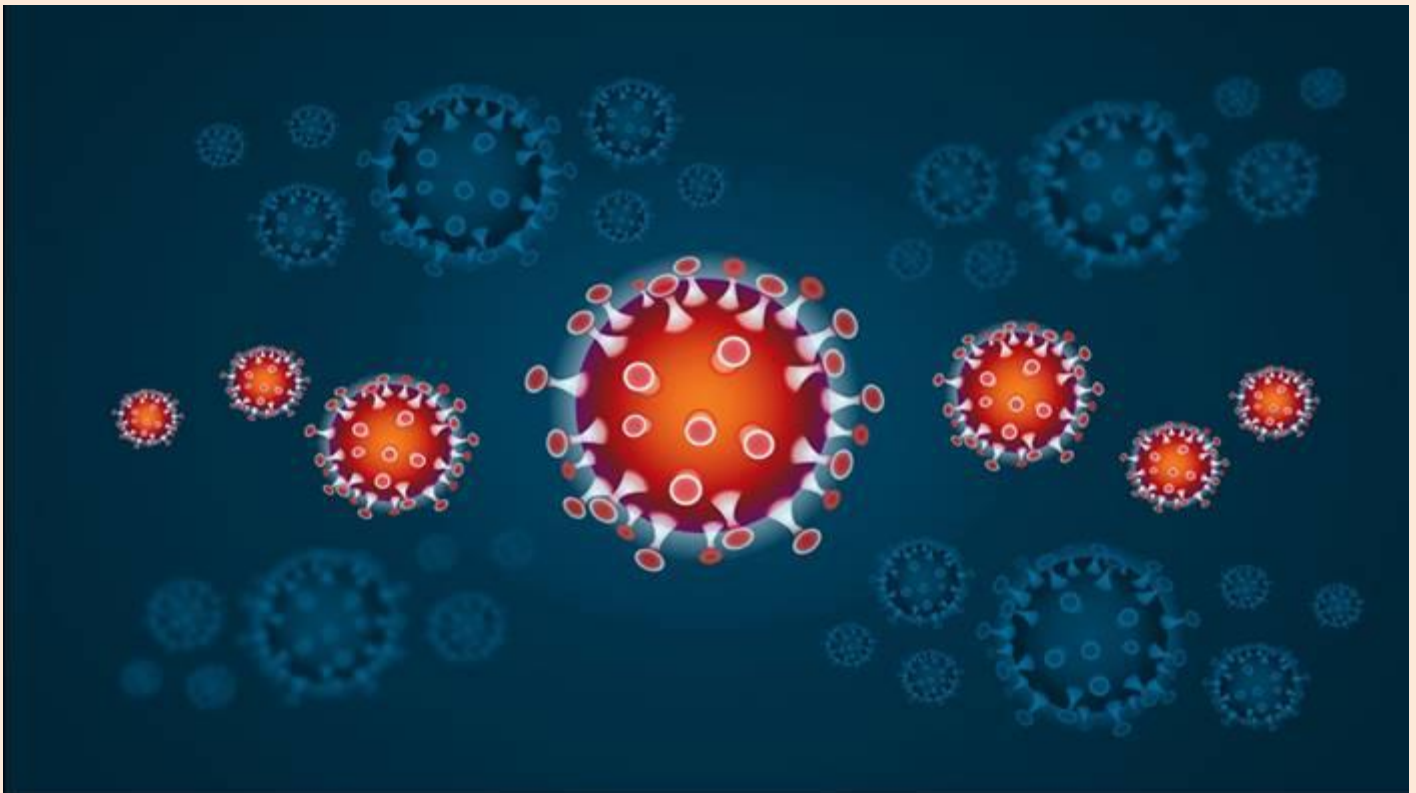
Približno četrtnina vseh okuženih z novim koronavirusom je stanovalcev in zaposlenih v domovih starejših, med umrlimi z diagnozo COVID-19 je skoraj tri četrtine varovancev teh domov.

Kaj je koronavirus?

Koronavirus povzroča virusno bolezen, ki se kaže s simptomi, podobnimi gripi. Pri približno 80 % okuženih poteka v lažji obliki, težji potek naj bi imelo približno 20 % zbolelih. Ocenjuje se, da je smrtnost po okužbi približno 2 %. Za potrditev ali izključitev okužbe z novim koronavirusom je potrebno mikrobiološko testiranje. RIZIČNE SKUPINE: Najbolj so ogroženi starejši ljudje in tisti z že obstoječimi zdravstvenimi stanji (kot je sladkorna bolezen, bolezn srca itd.). Kašljajte v rokav. Pred odhodom na območja, s katerih poročajo o okužbah s koronavirusom, preverite stanje ukrepov v ciljni destinaciji, saj se razmere in ukrepi za zajezitev virusa hitro spreminjajo. Slovencem državljanom in državljanom, ki se nahajajo na območjih, s katerih poročajo o okužbah s koronavirusom, svetujemo previdnost pri vračanju domov. Če se vam bodo v obdobju 14 dni po vrnitvi pojavili bolezenski znaki vročina in kašelj ali občutek težkega dihanja, ostanite doma ter se izogibajte stikom z drugimi ljudmi. Po telefonu se posvetujete z zdravstveno službo, ob tem navedite potovanje. Če pri sebi ne opazite bolezenskih znakov, ukrepi niso potrebni. Glede na trenutno epidemiološko situacijo splošna uporaba zaščitnih mask ni potrebnaⁱⁱⁱ.

Koronavirus povzroča virusno bolezen, ki se kaže s simptomi, podobnimi gripi, čeprav gre za mnogo bolj zahrbtno okužbo. Pri približno 80 % okuženih poteka v lažji obliki, težji potek naj bi imelo kakšnih 20 % zbolelih^{iv}. Ocenjuje se, da je smrtnost po okužbi okoli 2 %. Za potrditev ali izključitev okužbe z novim koronavirusom je potrebno mikrobiološko testiranje.

Bolezen se kaže s slabim počutjem, utrujenostjo, nahodom, vročino, kašljem in pri težjih oblikah z občutkom pomanjkanja zraka. V mestu Vuhan na Kitajskem so decembra 2019 zaznali več primerov pljučnic. Pri bolnikih so izključili številne običajne povzročitelje pljučnic oz. respiratornih okužb in potrdili okužbo z novim koronavirusom. Nov koronavirus so poimenovali SARS-CoV-2, bolezen, ki jo virus povzroča pa COVID-19. Bolezen se kaže z vročino, kašljem in občutkom pomanjkanja zraka, kar je običajno za pljučnico. Okužba s COVID-19 se zdaj širi po Evropi. Iz preventivnih razlogov in z namenom preprečitve širjenja okužbe ter za lažjo organizacijo in sprejemanje ukrepov je Republika Slovenija 12. marca 2020 ob 18. uri na podlagi 7. člena zakona o nalezljivih boleznih zaradi naraščanja števila primerov okužb s koronavirusom razglasila epidemijo in jo v petek, 15. maja 2020 uradno preklcala. Navkljub razglasitve konca epidemija v Sloveniji, nekateri preventivni ukrepi sprejetih z namenom zajezitve še vedno ostajajo^v.

Slika 1: COVID-19^{vi}

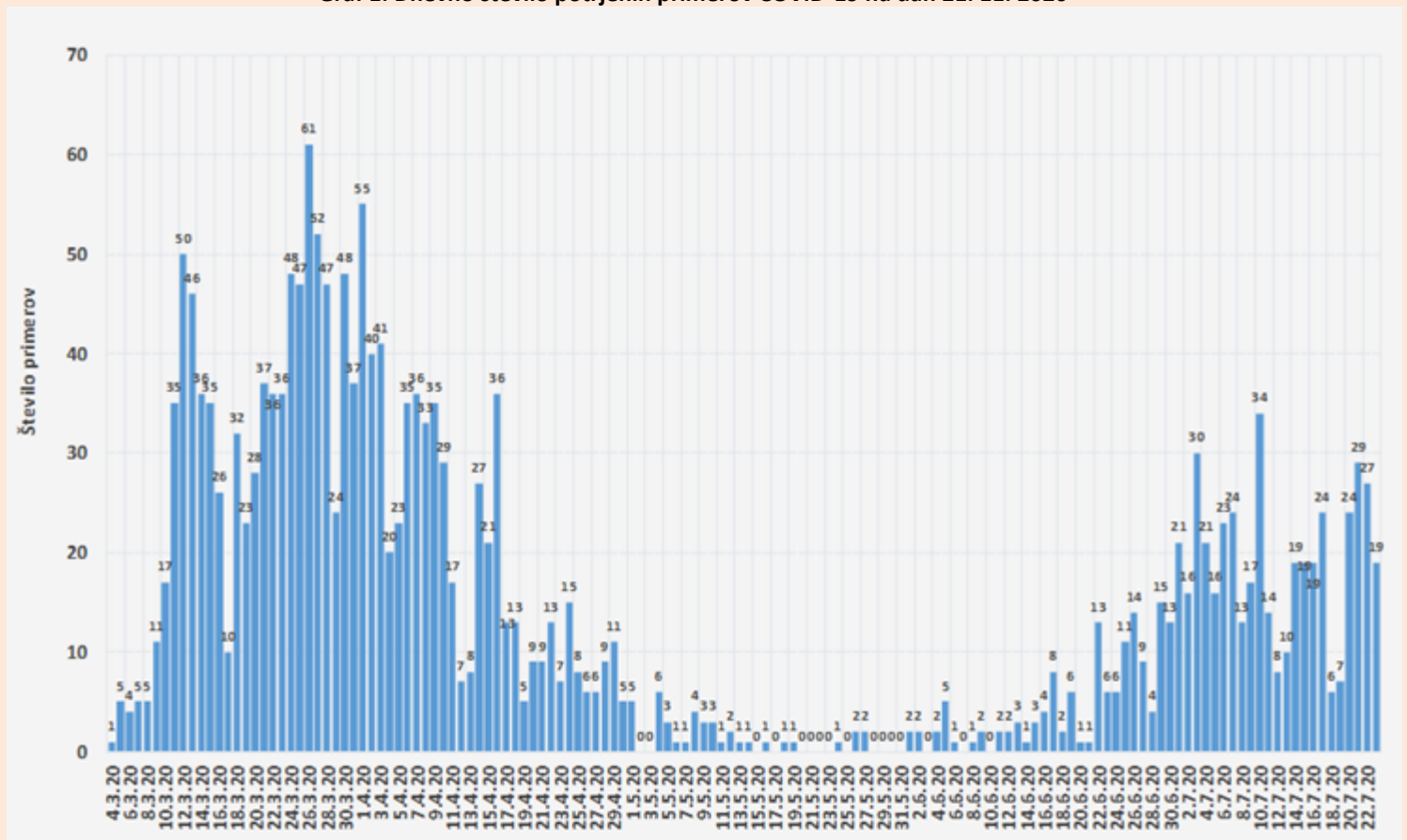
Epidemija korona virusa za vse nas pomeni okoliščine negotovosti, na katere ljudje pogosto odreagiramo s strahom, tesnobo in tudi jezo, kar so normalni človeški odzivi. Starejši ljudje imajo to prednost, da so se že večkrat kot mlajši znašli v negotovih situacijah, jih uspešno preživeli in pri tem zbrali neprecenljive življenjske izkušnje. Imajo modrost, znanje in veščine, kako vzdržati v težkih časih, zato so mlajšim lahko zgled in vzor. V času epidemije nove virusne bolezni je zelo pomembno, da omejimo druženje, da vzdržujemo varno razdaljo med ljudmi, da iščemo nove načine vzdrževanja stikov z najbližjimi in da se strogo držimo higienskih navodil – vse to preprečuje širjenje okužbe s korona virusom, daje varnost in omogoča kakovostno življenje^{vii}.

Korona virus v Sloveniji

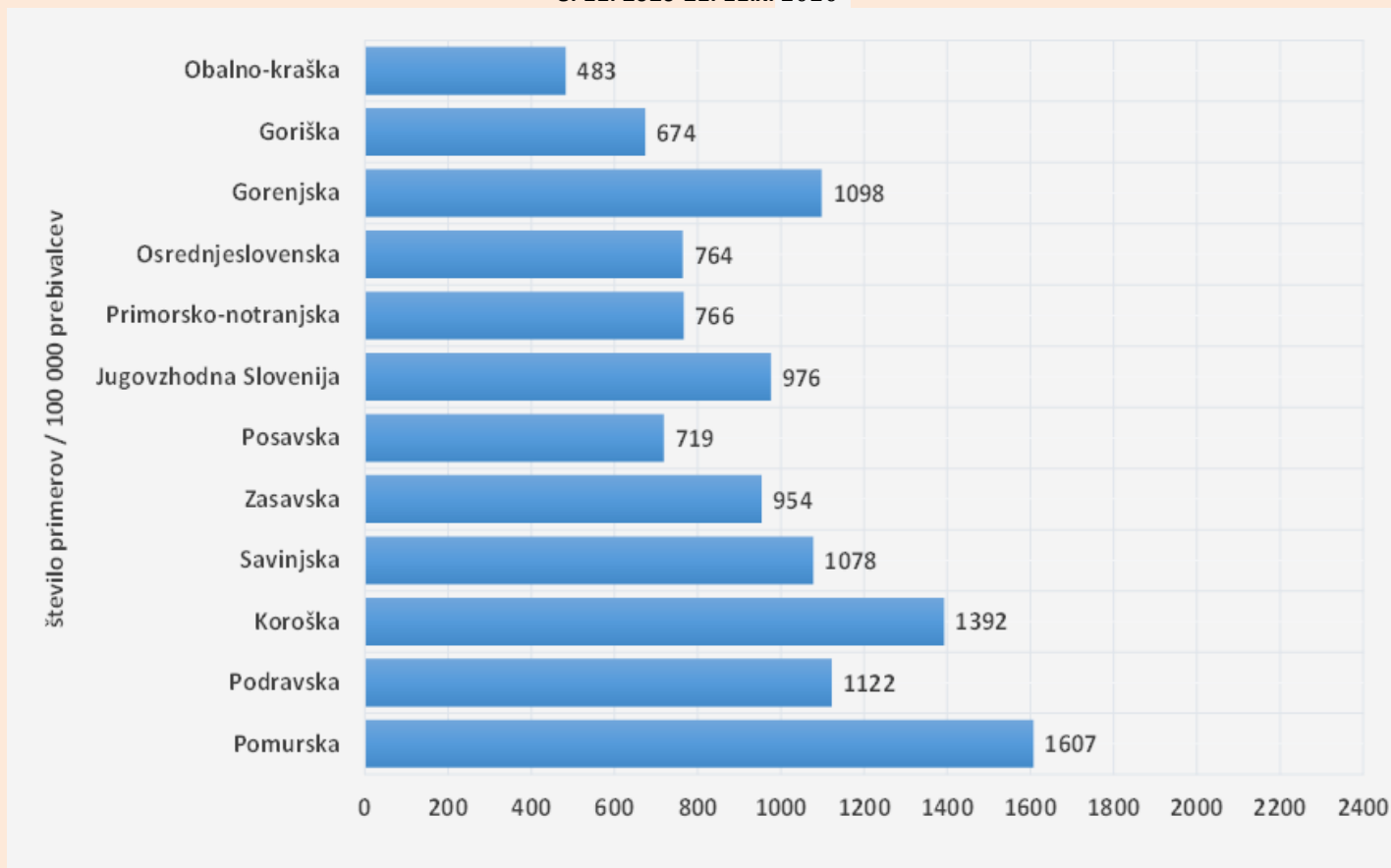
V Sloveniji smo prvi primer okužbe potrdili 4. 3. 2020. V nadaljevanju so prikazani epidemiološki podatki o spremljanju okužb COVID-19 v Sloveniji.

V nadaljevanju predstavljam na grafih 1 in 2 je prikazano število potrjenih primerov COVID-19 ter število potrjenih primerov COVID-19 po statističnih regijah bivanja na dan 21. 11. 2020.

Graf 1: Dnevno število potrjenih primerov COVID-19 na dan 21. 11. 2020^{viii}

Graf 2: Število potrjenih primerov COVID-19 po statističnih regijah bivanja, 14-dnevna incidenca/100.000 prebivalcev, 8. 11. 2020-21. 11ix. 2020*

Stanje COVID-19 po svetu

Od začetka pandemije do danes je po svetu z novim koronavirusom potrjeno okuženih že več kot 14.400.000 ljudi, najmanj 600.000 jih je umrlo. V Indiji je okuženih že več kot milijon ljudi, število narašča tudi v ZDA in Latinski Ameriki. Rekordno rast dnevno okuženih beležijo tudi na Japonskem, v Avstraliji pa so zaradi naraščanja števila okuženih zaostri omejitve gibanja.

V Združenih državah Amerike je trenutno 3.898.550 okuženih, 143.289 umrlih in 1.802.338 ozdravljenih, skupaj to predstavlja 7-odstotno umrljivost. Virus je najbolj prizadel New York, kjer je umrlo 32.570 ljudi, sledijo Kalifornija, z nekaj čez sedem tisoč, ter Florida in Teksas, z nekaj več kot 4 tisoč umrlih.

Indija je sredi julija 2020, po ZDA in Braziliji, postala tretja država z več kot milijon okuženimi z novim koronavirusom, poroča indijsko ministrstvo za zdravje. Umrlo je 27.514 ljudi, 700.646 naj bi jih okužbo prebolelo.

Virus se še naprej širi tudi po Latinski Ameriki. Brazilija je že preseгла 2 milijona primerov, umrlo je 79.533 ljudi, več kot 1.300.000 naj bi jih okužbo prebolelo.

Avstralska država Victoria je v nedeljo zabeležila 275 novih primerov koronavirusa, le 28 je bilo povezanih z znanimi izbruhi, je danes na novinarski konferenci sporočil državni premier Daniel Andrews. Po včerajšnji smrti 80-letnice se je skupno število vseh umrlih v Victoriji dvignilo na 35. Kar 31 novih okuženih so morali pripeljati v bolnišnico, skupno se za COVID-19 v bolnišnicah zdravi 147 ljudi*.

Zaključek

Počasi bomo zakorakali v šesti mesec obdobja korona virusa COVID-19, ki je iz epidemije prerasel v pandemijo in iz kitajskega mesta Wuhan po celem svetu. Najprej je vse skupaj izgledali kot nedolžna bolezen, ki jo bomo premagali, kot smo že marsikatero doslej. Izkazalo pa se je ravno obratno.

Okužb je iz dneva v dan več, ozdravljenih v primerjavi s smrtnimi žrtvami tega zahrbtnega virusa pa vedno več. Virus se širi tudi v doslej bolj ali manj varne države, vse bolj pa je prisoten v nerazvitih državah, čeprav ZDA in Avstralijo ne bi mogli ravno prištevati k njim.

Seveda ni relevantnih podatkov o stanju v manj razvitem svetu, na kar pa smo že nekako navajeni. Zanje poskrbimo vedno na koncu in še to na nepravilen način (npr. pomoč s hrano, namesto da bi jim pomagali, da bi si le-to znali pridelovati sami).

Koronavirus je na začetku bil bolj nevarnost za starejše v tretjem in četrtem življenjskem obdobju, danes pa nas presenečajo dejstva, da ni nihče imun, tudi najmlajši ne.

Veliko teorij zarot kroži po spletni straneh, veliko je tudi nejevernih, ki verjamejo vanje in v zaroto kapitala proti navadnim ljudem. Vmes imamo še razmišljanja o velikih zaslužkih farmacevtskih združb in krog se lahko sklene.

Slika 2: Predstavniki različnih generacij^{xi}

Viri, literatura in opombe

ⁱ Wikipedia. (2020). SARS. Pridobljeno s <https://sl.wikipedia.org/wiki/SARS>

ⁱⁱ Dolenc, S. (2020). Kako koronavirus okuži človeško celico? Pridobljeno s <https://kvarkadabra.net/2020/03/koronavirus/>

ⁱⁱⁱ Vlada RS. (2020). Kaj je koronavirus? Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/vlada/Koronavirus-zbirno-infografike-vlada/Infografike/Kaj_je_koronavirus.pdf

^{iv} Vlada RS. (2020). Kaj je koronavirus? Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/vlada/Koronavirus-zbirno-infografike-vlada/Infografike/Kaj_je_koronavirus.pdf

^v Kranjska Gora. (2020). Ukrepi in informacije v zvezi s COVID-19. Pridobljeno s <https://www.kranjska-gora.si/sl/info/vse-o-covid-19-koronavirus>

^{vi} Dolenc, S. (2020). Kako koronavirus okuži človeško celico? Pridobljeno s <https://kvarkadabra.net/2020/03/koronavirus/>

^{vii} NIJZ – Nacionalni inštitut za javno zdravje. (2020). Epidemija nove virusne bolezni COVID-19 in starejši. Pridobljeno s

https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/uploaded/epidemija_nove_virusne_bolezni_covid19_in_starejsi.pdf

^{viii} NIJZ – Nacionalni inštitut za javno zdravje. (2020.) Dnevno spremljanje okužb s covid-19. Pridobljeno s <https://www.nijz.si/sl/dnevno-spremljanje-okuzb-s-sars-cov-2-covid-19>

^{ix} NIJZ – Nacionalni inštitut za javno zdravje. (2020). Dnevno spremljanje okužb s SARS-CoV-2. Pridobljeno s <https://www.nijz.si/sl/dnevno-spremljanje-okuzb-s-sars-cov-2-covid-19>

^x Kamenarič, K. (2020). Po svetu zaradi koronavirusa umrlo najmanj 600.000 ljudi. Pridobljeno s <https://www.24ur.com/novice/tujina/po-svetu-zaradi-koronavirusa-umrlo-najmanj-600000-ljudi.html>

^{xi} Pch.vector. (2020). *Different generation set* [vektor]. Pridobljeno s https://www.freepik.com/free-vector/different-generation-set_6974878.htm#page=1&query=old%20people&position=1

TJAŠA RENDIĆ / ima zaključen magisterij iz Podjetništva in mednarodnega poslovanja na Visokošolskem centru Erudio. Med študijem je sodelovala s svojima člankoma na temo e-izobraževanja in e-računov na dveh mednarodnih konferencah. Vse njene raziskave in delo, ki ga opravlja so povezane s sodobno tehnologijo.

Povzetek: Svet je v začetku leta 2020 zajela pandemija COVID-19, in vsaka država se je različno soočala kdaj in kako bo sprejemala ukrepe. Večina držav je, da bi podjetja in šole lahko nemoteno poslovala za določene poklice, uvedla delo in študij na daljavo. To je pomenilo, da se je veliko zaposlenih znašlo doma, kjer so delali, obenem pa še skrbeli za družinske člane in pomagali svojim šoloobveznim otrokom. Namen raziskave je bil pripraviti priporočila v kolikor se bodo podobne situacije ponovljale, saj je v jesenskem času pričakovan drugi val.

Ključne besede: delo od doma, učinkovitost dela od doma, obvladovanje stresa, stres pri delu od doma

KAKO POVEČATI UČINKOVITOST DELA OD DOMA IN UBLAŽITI STRES

Uvod

Epidemija COVID-19 se je iz Kitajske tako rekoč čez noč razširila po vsej Evropi, česar pa ni nihče pričakoval. Ukrepe za zajezitev epidemije so morale vlade sprejeti čez noč, organizacije pa so morale hitro reagirati na spremenjen način dela. Svojim zaposlenim so morali omogočiti vse ustrezne pogoje in opremo, da so lahko nemudoma začeli delati od doma. Takšne razmere ljudem vzbujajo občutek negotovosti; delo od doma se ob predhodnem dogovoru med delavcem in delodajalcem zato precej razlikuje od dela na domu v kriznih razmerah.

Z opravljeno raziskavo smo želeli ugotoviti, kaj je zaposlenim predstavljalo največjo težavo pri delu od doma, kakšna so imeli predhodna znanja z uporabo informacijske tehnologije, primerjali pa smo tudi prisotnost različnih stresorjev po prvem tednu dela od doma in po prvem mesecu dela od doma. V članku so predstavljeni predlogi, s pomočjo katerih bi lahko pomagali povečati učinkovitost dela od doma, obenem pa tudi ublažiti stres.

Raziskava

V raziskavi je sodelovalo 727 anketiranih, od tega jih je 87 % med epidemijo delalo od doma. Če povzamemo sociodemografske podatke raziskave, so v njej sodelovale večinoma osebe ženskega spola starostnih skupin 26–35 in 36–45 let, z univerzitetno izobrazbo. Večina anketiranih je bila zaposlena v šolstvu, pisarnah in v zdravstvu, imela pa je do petletne delovne izkušnje. Družinski status anketiranih je predvsem poročni, anketirani skrbijo za šoloobvezne otroke.

V raziskavi je bilo ugotovljeno, da so zaposleni, ki so v času epidemije delali od doma, že imeli predhodne izkušnje, predvsem z uporabo interneta, kar jim je seveda omogočilo lažji prehod od klasičnega dela na delo na daljavo. Nadalje je bilo ugotovljeno, da na poznavanje tehnologij vpliva tudi vrsta podjetja, v katerem so zaposleni. Zaposleni v šolstvu imajo več izkušenj z uporabo interneta, zaposleni v storitvenih in proizvodnih podjetjih pa več izkušenj z uporabo videokonferenc in oddaljenega dostopa. Večina zaposlenih tudi meni, da jim je tehnologija olajšala delo od doma. Predvidevati je, da je do takšnih rezultatov raziskave prišlo zato, ker je bilo največ anketiranih starih med 36 in 45 let, kar pomeni, da gre za generacijo, ki je vajena dela z računalniki. Vendar pa je kljub temu anketiranim začetek dela od doma predstavljal oviro. Anketirani so občutili večji stres predvsem po prvem tednu dela od doma, ki pa se je po prvem mesecu dela zmanjšal. Za čim bolj uspešno delo od doma so morali anketirani usvojiti nova znanja, kot so uporaba aplikacije Teams, Zoom, se naučiti snemanja in nalaganja tonskih posnetkov in videoposnetkov, se naučiti glasovnega snemanja v PowerPointu in spreminjanja v video, spoznati način oddaljenega dostopa uporabe službenega računalnika, uporabe spletne učilnice, za komunikacijo s sodelavci in strankami pa so morali začeli uporabljati videokonference. Po mesecu dni dela od doma so anketirani začeli z rednim testiranjem opreme pred začetkom videokonference ter redno skrbeti za posodabljanje in varnostno kopiranje datotek. Po prvem tednu dela od doma je večji delež anketiranih za komunikacijo s sodelavci še vedno uporabljal e-pošto, po mesecu dni dela od doma pa so s sodelavci pogosteje komunicirali po videoklicu. Primerjava raziskave po prvem tednu dela in po prvem mesecu dela od doma, kaže, da se odgovori na vprašanja razlikujejo. Anketirani so ocenili, da jih po prvem mesecu dela domači bolje razumejo, da morajo delati od doma, prav tako se več anketiranih po prvem mesecu pripravi na delo, povečal pa se je tudi delež tistih, ki menijo, da jim je sodobna tehnologija olajšala delo od doma.

Raziskava se je nanašala tudi na stres pri delu od doma. Ugotovljeno je bilo, da se je po mesecu dni zmanjšal strah pred odpuščanjem, povečal pa se je strah pred zniževanjem plač. Stresor strah pred odpuščanjem je bil najbolj zaznan v proizvodnih podjetjih. Stresorja

oddaljeno delo s sodelavci in neobveščeni o dogajanju v podjetju sta bila po mesecu dni manj prisotna kot po enem tednu. Vendar so se po prvem mesecu pri posameznikih povečali stresorji osamljenosti, občutka izoliranosti, tesnobe in omejenosti gibanja v naravi. Gre za stresorje, ki niso neposredno povezani z delom od doma, ampak z ukrepi, ki so bili sprejeti zaradi epidemije.

Če povzamemo vse ugotovitve iz raziskave, lahko trdimo, da je največja težava, ki je pestila zaposlene pri delu od doma, organizacija časa.

Predlogi za obvladovanje stresa pri delu od doma

Če želimo biti uspešni pri obvladovanju stresa, ga moramo predvsem razumeti.

Stres je medsebojno delovanje psiholoških in telesnih dejavnikov. Z drugimi besedami povedano: od psihološke ocene stresa je odvisen telesni odgovor na stres. Ljudje poskušamo premagati stres na različne načine, npr. poskušamo popraviti ali odpraviti problem, spremeniti način razmišljanja ali se naučiti prenašati stres, kar imenujemo načini soočanja. Ko nastopi problem, ljudje različno reagiramo. Nekateri se lotijo reševanja problema, drugi se mu želijo izogniti oziroma zmanjšati njegov pomen. Lahko se osredotočimo na problem in iščemo poti, da zmanjšamo stresor, iščemo načine, da bi se bolj uspešno borili proti njemu. Lahko se bolj osredotočimo na čustva, in sicer tako, da se o problemu pogovorimo s prijateljem ali pa gremo po nakupih, na ogled filma, da zmanjšamo občutek tesnobe v danem trenutku. Glede na navedene primere govorimo o različnih načinih soočanjaⁱ:

- aktivno soočanje (delam tako, da bi situacijo izboljšal);
- načrtovanje (želim najti strategijo, kaj naj storim);
- distrakcija (mislim na delo, da se zamotim);
- iščem čustveno podporo (pri drugih ljudeh);
- zloraba (npr. alkohola);
- opuščanje poskusov (obupal sem in ne bom več poskušal);
- zanikanje (to ni res, to se meni ne dogaja);
- distanciranje (ne dovolim, da se me dogodek dotakne, na to ne mislim);
- izogibanje (želim, da ta situacija izgine).

Naslednji psihološki dejavnik, ki vpliva na to, je socialna opora. Podpora drugih dobro vpliva na naše počutje in s tem na boljše zdravstveno stanje. Prijatelji nam pomagajo z nasveti, kako se bomo s stresom bolje soočili, stojijo nam ob strani in nam pomagajo s skupnimi aktivnostmi.

Kako bomo odreagirali na stres, je zelo odvisno od naše osebnosti. Ljudje, za katere je značilno, da so zelo tekmovalni, nepotrpežljivi, sovražno naravnani, napeti, bolj reagirajo na stres.

Pomemben psihološki dejavnik je kontrola, ki vpliva na stres tako, da posameznik, ki predvideva neki dogodek, tega doživi manj stresno. Svoje vedenje kontroliramo tako, da se stresu izogibamo: svoje misli s tem, da poskušamo oceniti svoje zmožnosti soočanja s stresom, informacije tako, da se trudimo dobiti čim več informacij o stresnem dogodku, odločitve, da izberemo možni izidⁱⁱ.

Predlogi za družbo

Družba si mora prizadevati za večjo implementacijo modernih tehnologij. Z njihovo uporabo naredimo velik premik, saj si močno olajšamo delo, omogočen nam je dostop do informacij, ki je z uporabo tehnologije hitrejši, zmanjšajo se tudi stroški. Moderne tehnologije povečujejo možnosti povezovanja različnih panog. Sodobne informacijske in komunikacijske tehnologije prihranijo veliko časa in denarja. Uporabne so na vseh področjih človekovega dela in življenja. Že uporaba pametnega telefona kot sredstva moderne tehnologije pomeni boljše vzajemno delovanje, izmenjavo informacij, vpliva tudi na medčloveške odnose. Zaradi navedenega je pomembno, da izobraževalni sistem temelji na uporabi IKT, da bi lahko čim bolj sledili napredku gospodarstva in tehnologije oz. se prilagajali novim razmeram. Vsem učencem in dijakom je treba omogočiti enake možnosti pri pridobivanju znanja s področja IKT. Razviti je treba moderne šolske sisteme in izobraževanje. Žal pa v družbi še vedno ni takoⁱⁱⁱ. Ta neenakost se je pokazala predvsem med epidemijo COVID-19. Če smo opremljeni z znanjem in situacijo obvladamo, smo posledično manj pod stresom.

V četrtih skupnostih bi lahko zagotovili manjše prostore, opremljene z računalniki, kjer bi lahko brezplačno ali ob manjšem plačilu občanom zagotovili uporabo teh prostorov. To bi bilo zelo koristno v času COVID-19, saj bi se zaposleni, ki bi delali od doma, lahko umaknili v mirno, manj stresno okolje.

Predlogi za podjetja

Podjetja morajo poskrbeti za dobro vzdušje med zaposlenimi. Posameznik ne sme imeti občutka, da je ostal sam medtem, ko dela od doma. Delodajalci morajo biti zaposlenim na voljo po telefonu in e-pošti, jim nuditi vso podporo ter prisluhniti njihovim potrebam in težavam. Biti jim morajo mentorji in jih obveščati s primeri dobrih praks o tem, kako delajo drugje. Podjetja morajo poskrbeti, da bodo zaposleni imeli na voljo opremo, potrebno za delo. Poskrbeti morajo tudi za izobraževanja in usposabljanja, saj se bo usposobljeni delavec pri opravljanju svojega dela počutil bolj suvereno, bolj bo motiviran, delo pa bo posledično bolje opravljeno. Na izobraževanjih naj bi bili prisotni zunanji mentorji, ki bi spremljali napredek zaposlenih in jim prikazali dobre prakse v drugih podjetjih. Podjetja, ki imajo poslovne enote, bi lahko organizirala mesečne sestanke prek videoaplikacij; tako bi bili prisotni zaposleni iz različnih poslovnih enot. V času COVID-19 je bilo na voljo veliko brezplačnih webinarjev z različnih področij, od tega, kako premagati stres, o uporabi IKT pri delu od doma, do webinarjev na temo osebne in duhovne rasti. Podjetja lahko veliko storijo že s tem, da zaposlene seznanijo z navedenimi možnostmi.

Vičič je v svojem prispevku predstavil ukrepe, s katerimi lahko delodajalci pomagajo zaposlenim pri različnih psiholoških vidikih, ki lahko pridejo do izraza v primeru dolgotrajnega dela od doma^{iv}.

Človeški stik – ena izmed osnovnih človekovih potreb je potreba po sprejetosti oziroma pripadnosti. Pri tem bi lahko delodajalci pomagali na način, da bi ohranjali ali celo povečali (na daljavo) neformalne timske in posamične pogovore, pogovore o zasebnem življenju, čustveno-razbremenilne pogovore (o skrbeh, strahovih, jezi, osamljenosti, odporih, itd.), pogovore o aktualnem stanju v družbi (zdravstvo, gospodarstvo, svet, itd.), aktivnosti, ki so namenjene zabavi, sprostitvi, druženju, novim idejam za prosti čas, spodbujati spletno druženje med zaposlenimi. Aktivnosti naj bi bile ločene od formalnih, prav tako pa jih ne sme biti toliko, da bi ovirale delo.

Informiranje – zaradi spreminjajočih se sprememb v gospodarstvu, se lahko zaposleni začnejo bati za svojo zaposlitev, zato je pomembno, da delodajalec zaposlene čim bolj informira, kaj se dogaja v in izven podjetja. Tam, kjer podjetje že ima ustrezne ukrepe in rešitve, jih mora tudi redno predstavljati. V organizacijah, kjer vodje še nimajo ustreznih ukrepov, pa zaposlenim lahko povedo, da se zavedajo resnosti situacije in v podjetju iščejo rešitve. Pomembno je tudi, da delodajalec pojasnjuje, zakaj so določeni ukrepi potrebni, pri tem pa ostane miren, deluje pomirjajoče in optimistično. Zaposleni se mora zavedati, da njegov delodajalec ohranja nadzor nad situacijo, čeprav se le-ta spreminja.

Razporeditev dela – delo od doma lahko prinese zaradi neprilagojenega delovnega okolja nesorazmerno obremenitev zaposlenega pri službenih nalogah, ali pa pri opravilih in stresu doma. Zaradi tega se lahko pri nekaterih zaposlenih pojavlja več nezadovoljstva, slabe volje, stresa, izčrpanosti, itd. Delodajalec lahko zaposlenim pomaga na način, da na skupinskih in individualnih sestankih redno postavlja vprašanja, koliko so zaposleni obremenjeni s službenim delom in delom doma (npr. z otroki). Spodbujati je potrebno kulturo poštenega informiranja, vzpostaviti kulturo prostovoljne medsebojne pomoči med zaposlenimi, prerazporediti delo večkrat kot sicer in na drugačne načine. Sproti je potrebno argumentirati, zakaj je to v teh nenavadnih okoliščinah potrebno.

Ohranjanje predvidljivosti in varnosti – ne glede na to, kakšne razmere vladajo v naši okolici, imamo ljudje osnovno potrebo po varnosti in predvidljivosti okolja. V nenavadnih in hitro spreminjajočih okoliščinah pa ljudje še bolj občutijo potrebo po tem, da bi živeli kot običajno. Ukrepi, ki jih lahko izvaja delodajalec v tem primeru so, da ohranjajo čim več rutine v čim bolj podobni obliki, kot so jih imeli pred situacijo dela od doma, to so lahko na primer redni sestanki (po telefonu, mailu, videokonference), razgovori, izobraževanja, in podobno.

Dodatni mehanizmi motiviranja – v razmerah, kjer dela vsak sam, je manj interakcij med osebami, s tem pa tudi manj kontrole, manj spodbujanja, pojavlja pa se večja izpostavljenost večjim količinam stresa v domačem okolju in opravih. Pomembno je, da delodajalec jasno začrta pričakovanja in cilje. Pri nekaterih zaposlenih ta pričakovanja celo poveča, nekaterim lahko predpiše nove in ustvarjalne izzive ter naloge. Zaposlenim naj se omogoči več fleksibilnosti glede tega, kdaj, kako hitro in na kakšen način naj bodo naloge opravljene. Predvsem pa ne sme delodajalec pozabiti na pohvalo.

Vodja mora poskrbeti tudi zase – prav tako kot delavci, tudi vodje občutijo več obremenjenosti in stresa kot sicer. Priporoča se, da vodje vzpostavijo red in rutino, ki jim omogočajo čas za sprostitev in zdrava razbremenjevanja. Paziti pa je tudi potrebno na pretiravanja pri nezdravih načinih razbremenjevanja.

Spremljanje razpoloženja zaposlenih – v primeru ponavljajočih in dlje trajajočih situacij s koronavirusom, lahko vse skupaj pripelje do sprememb v razpoloženju tako vodij kot tudi zaposlenih. Pojavljati se lahko začne jeza, zaskrbljenost, občutek osamljenosti, žalosti, brezvoljnosti. Zato se priporoča, da vodje svoje zaposlene malo pogosteje sprašujejo preprosta vprašanja, kot so na primer: »Kako ste?«, »Kako vam gre?«, »Kako se počutite?«. Že sam pogovor o teh čustvih lahko veliko pripomore k premagovanju le-teh.

Predlogi za posameznika

Pri delu od doma je organizacija delovnega časa drugačna, saj lahko delo opravljamo ob kateremkoli času, smo torej bolj fleksibilni. Slednje seveda ni vedno dobro, saj se lahko hitro zgodi, da smo delodajalcu na voljo ves dan, delovni čas pa se premakne v noč. Ker med dnevom preklapljam med delovnimi in zasebnimi opravili, je osredotočenost na delovne naloge manjša, utrujenost pa večja. Zato je

zelo pomembno, da si delo za naslednji dan organiziramo že prejšnji večer. Naloge ločimo po prioritetah, pri čemer si lahko pomagamo tudi z brezplačnimi aplikacijami, ki so dostopne tako na mobilnih telefonih kot tudi na računalniku. Svojim bližnjim predstavimo svoj urnik dela in določimo ure, ob katerih nas zaradi dela ne smejo motiti.

Zavedati se moramo, da tudi delo od doma lahko vodi do izgorelosti, zato je pomembno, da stres obvladujemo. Če se v domačem okolju pojavijo kakršne koli težave, jih poskušamo sproti reševati.

Ne pozabimo na ustrezno prehrano, ki naj bo uravnotežena, zdrava ter bogata z vitamini, saj nam pomaga pri lajšanju stresa. Uvedimo telesne aktivnosti, saj je redna telesna aktivnost eden od učinkovitih načinov spopadanja s stresom. Dokazano je, da se med telesno aktivnostjo sproščajo hormoni sreče, s katerimi se po stresnih situacijah vzpostavi naravno hormonsko ravnovesje. Lotiti se moramo takšne telesne aktivnosti, ki nas razveseljuje in osrečuje. Pomembno je, da to počnemo na svežem zraku. Pri tem lahko vključimo tudi druge družinske člane. Stres obvladujemo tudi tako, da načrtujemo prijetne aktivnosti. Morda imamo sedaj, ko delamo od doma, več časa za hobije, ki smo jih opustili ali nanje kar malo pozabili. Z otroki odigramo družabne igre, tudi vrtnarjenje sta lahko oddih in sprostitev od vsakodnevnega stresa.

Občutke tesnobe in depresivnosti lahko zmanjšamo s tehnikami sproščanja, kot so dihalne vaje, meditacija, joga ipd. Informacijsko-komunikacijska tehnologija nam omogoča, da tudi v času epidemije COVID-19 ohranimo stik s svojimi prijatelji. Na internetu ali po TV si ogledamo dober film, preberemo priljubljeno knjigo ali pa se prepustimo zvokom glasbe, ki nas pomirja.

Zaključek

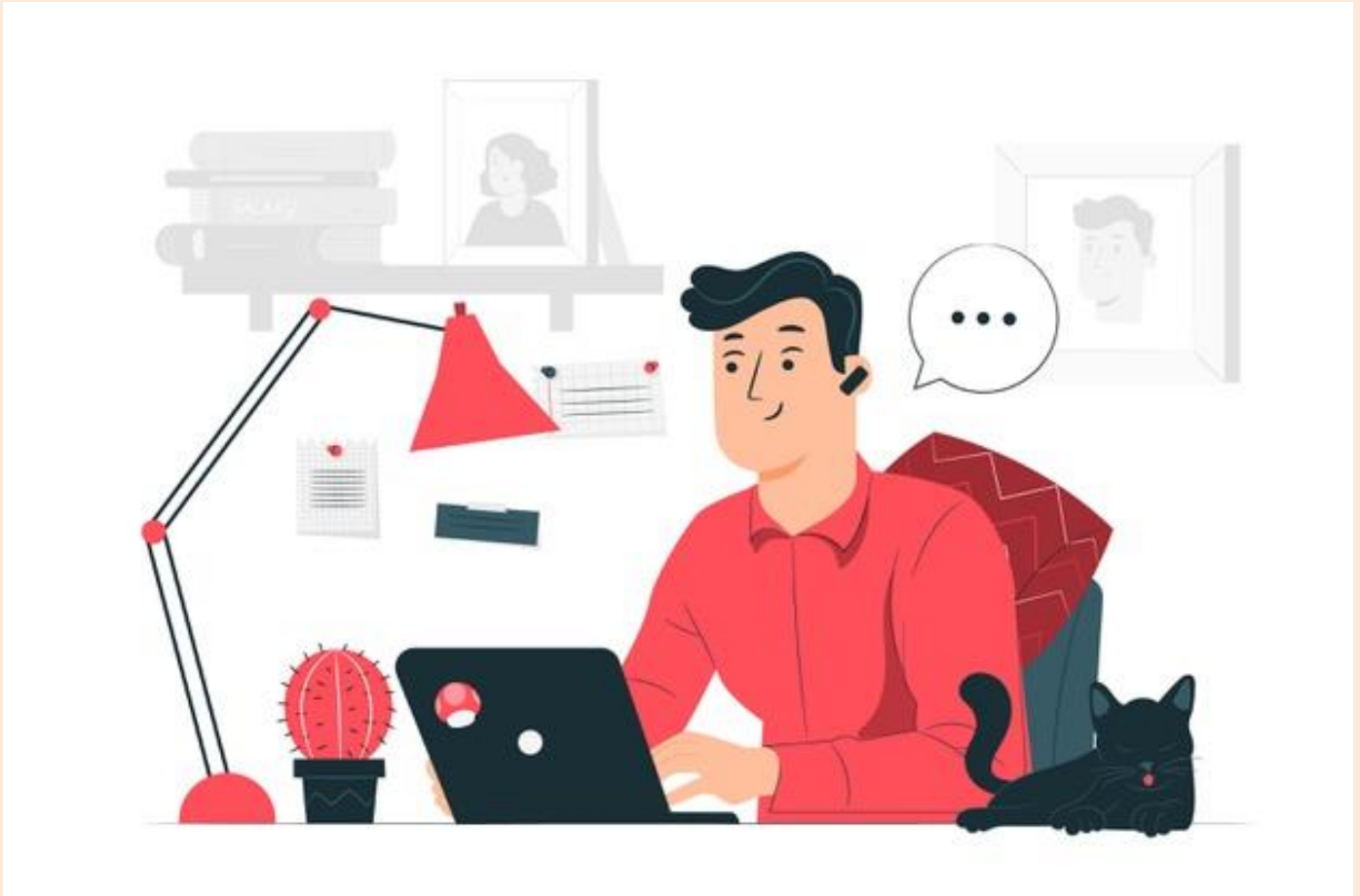
Življenje je zelo nepredvidljivo. Še januarja smo po televiziji brezskrbno gledali, kako se na Kitajskem spopadajo z novim virusom. Vse skupaj se nam je zdelo zelo oddaljeno. Nekaj mesecev kasneje pa se nam je življenje povsem spremenilo. Nenadoma se je vse zaprlo, delodajalci so se morali hitro odločiti, kako najbolje pomagati svojemu podjetju in zaposlenim. Pojavile so se stiske zaradi omejitve gibanja, zaradi pritiska medijev, tudi zaradi strahu pred izgubo službe in prihajajočo gospodarsko krizo. Vendar pa je k blaženju stisk in posledično stresa veliko pripomogla informacijska tehnologija, saj je ljudem omogočila delo od doma, učencem in študentom pa šolo na daljavo.

Iz raziskave opravljene pri 631 anketiranih, ki so med epidemijo delali od doma, je bilo ugotovljeno, da delo od doma ni bilo največji povzročitelj stresa pri posamezniku. Večina zaposlenih je imela predhodne izkušnje z informacijsko tehnologijo, predvsem z uporabo interneta, zaposleni v storitvenih in proizvodnih podjetjih pa so imeli izkušnje z uporabo oddaljenega dostopa in videokonferenc. To bi lahko bil tudi razlog, da je v raziskavi večina zaposlenih menila, da jim je tehnologija olajšala delo od doma. Pred začetkom dela od doma so morali anketirani usvojiti nova znanja, in sicer aplikacije za videokonference, kot so Teams, Zoom, naučili so se snemanja in nalaganja tonskih in videoposnetkov, naučili so se oddaljenega dostopa uporabe službenega računalnika. Zaposleni so začeli tudi redno testirati opremo pred začetkom videokonference, skrbeli so za redno posodabljanje in varnostno kopiranje datotek.

Poleg komunikacije s sodelavci prek e-pošte so zaposleni začeli vedno pogosteje uporabljati videokonference. Stres pri posamezniku je naraščal zaradi občutka osamljenosti, izoliranosti, omejenega gibanja v naravi. Najbolj pogosta težava pri delu od doma pa je bila organizacija časa.

Pomembno je, da razmere, v katerih smo se znašli, pogledamo z drugega zornega kota in ugotovimo, da morda ni tako hudo, kot je videti v prvem trenutku. Delo od doma je nekaj novega, drugačnega in nam sicer povzroča določeno stopnjo stresa, vendar je lahko tudi prednost, saj si sami porazdelimo delo, več časa pa preživimo tudi v krogu svojih domačih. Epidemija je bila nekakšen preizkus naših zmožnosti prilagoditve na drugačen način dela, hkrati pa je lahko vsak posameznik preveril, koliko zna uporabljati tehnologijo, ki mu je na voljo. Ponudila se nam je priložnost, da izkusimo, kaj dejansko pomeni delo na domu, ki je ponekod po svetu že nekaj časa uveljavljeno. Spoznali smo prednosti tako za delodajalca kot za delavca. Za delodajalca se na primer zmanjšajo prevozni stroški, delavec je bolj produktiven, saj opravlja delo v času, ki mu najbolj ustreza. Zaradi večje možnosti fleksibilnih ur je delavec delodajalcu morda več časa na razpolago. Delavec pri delu od doma prihrani čas za pot na delo in z dela, izogne se tudi dejavnikom tveganja, tako imenovanim stresorjem v prometu, kot so zastoji, zamujanje, drugi vozniki, ki ogrožajo našo varnost, prometne nesreče. Med delom si lažje razporedi odmore, morda odide tudi na krajši sprehod, kar so pozitivne strani dela od doma.

Vsak začetek je težak, tudi delo od doma marsikomu predstavlja oviro. Ne smemo namreč pozabiti, da so ljudje poleg dela od doma skrbeli tudi za otroke. Ljudje imajo različne pogoje za delo, nekateri morda nimajo možnosti za mirno delo, drugi pa si preprosto ne znajo organizirati časa. Prav zaradi takšnih izzivov smo poskušali zbrati čim več predlogov za povečanje učinkovitosti dela od doma, posledično pa ublažitev stresa pri delu.

Slika 1: Telekomjuting^v

Viri, literatura, opombe

ⁱ Belšak, K. (8. 1. 2019). Razumevanje in obvladovanje stresa. Pridobljeno s <https://www.zdstudenti.si/aktualno/strokovni-prispevki/razumevanje-in-obvladovanje-stresa/>

ⁱⁱ Zdravstveni dom za študente. (2019). Razumevanje in obvladovanje stresa. Pridobljeno s <https://www.zdstudenti.si/aktualno/strokovni-prispevki/razumevanje-in-obvladovanje-stresa/>

ⁱⁱⁱ Barle Lakota, A. in Sardoč, M. (2015). Enake možnosti in družbena (ne)enakost v družbi znanja. Pridobljeno s <https://solazaravnateljce.si/ISBN/978-961-6637-71-8.pdf>

^{iv} Vičič, A. (2020). Vodenje v času dolgotrajnega dela od doma. Pridobljeno s https://psihologijadela.files.wordpress.com/2020/05/vodenje-v-c48dasu-dolgotrajnega-dela-od-doma-converted_nocopy.pdf

^v Stories. (2020). *Telecommuting concept illustration* [vektor]. Pridobljeno s https://www.freepik.com/free-vector/telecommuting-concept-illustration_7321334.htm#page=1&query=work%20from%20home&position=0

BOJAN MACUH / Doktorski študij je zaključil na Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem, pred tem pa magistrski študij sociologije na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru. Je avtor in soavtor znanstvenih in strokovnih monografij, priročnikov ter več znanstvenih, strokovnih in poljudnih člankov. S svojimi prispevki kot avtor in soavtor je sodeloval na več mednarodnih znanstvenih konferencah. Hkrati je avtor tudi več leposlovnih del za odrasle, mladino in otroke.

Povzetek: Starost in staranje sta vse pogosteje rabljena pojma; v sodobni globalni družbi pa vse, kar je povezano s tem, pomeni skrb za starejše ljudi, ukvarjanje z njihovimi težavami, iskanje boljših in bolj kakovostnih storitev zanje, predvsem pa skrb za njihovo boljše počutje.

Ključne besede: starost, staranje, starostniki, bolezen, stoletniki

STAROSTNIKI IN NJIHOVO ZOPRSTAVLJANJE LETOM

Uvod

Starost in staranje sta vse pogosteje rabljena pojma; v sodobni globalni družbi pa vse, kar je povezano s tem, pomeni skrb za starejše ljudi, ukvarjanje z njihovimi težavami, iskanje boljših in bolj kakovostnih storitev zanje, predvsem pa skrb za njihovo boljše počutje. Prav s tem namenom smo se odločili zbrati razmišljanja o tem področju. Življenje v starajoči se družbi pomeni sobivanje s starejšimi ljudmi, poznavanje njihovih želja in potreb, skrbi za ekonomsko, socialno in predvsem zdravstveno stanje le-teh. V eni izmed prejšnjih prispevkov smo se posvetili vseživljenjskemu učenju in izobraževanju, tokrat pa je rdeča nit naših raziskovanj medgeneracijsko sodelovanje. Poznavanje družbenih razmer na področju prebivalstva, tukaj mislimo na vse generacije, nas vodi k temu, da razumemo elemente starosti in staranja, se glede na lastne potrebe in potrebe drugih poglobljamo vanje in razumemo njihovo človeško poslanstvo. Človek se namreč stara od rojstva do smrti in to je ena redkih skupnih lastnosti, kateri se ne moremo izogniti glede na ekonomski in finančni status. Vsi, ko se rodimo, smo na poti k skupnemu, vsem dodeljenemu cilju, smrti. Na žalost smo danes priča tem tragičnim trenutkom, ko smo družba kot celota, starostniki pa še posebej, zelo izpostavljeni zahrbtnemu virusu.

Strah pred staranjem

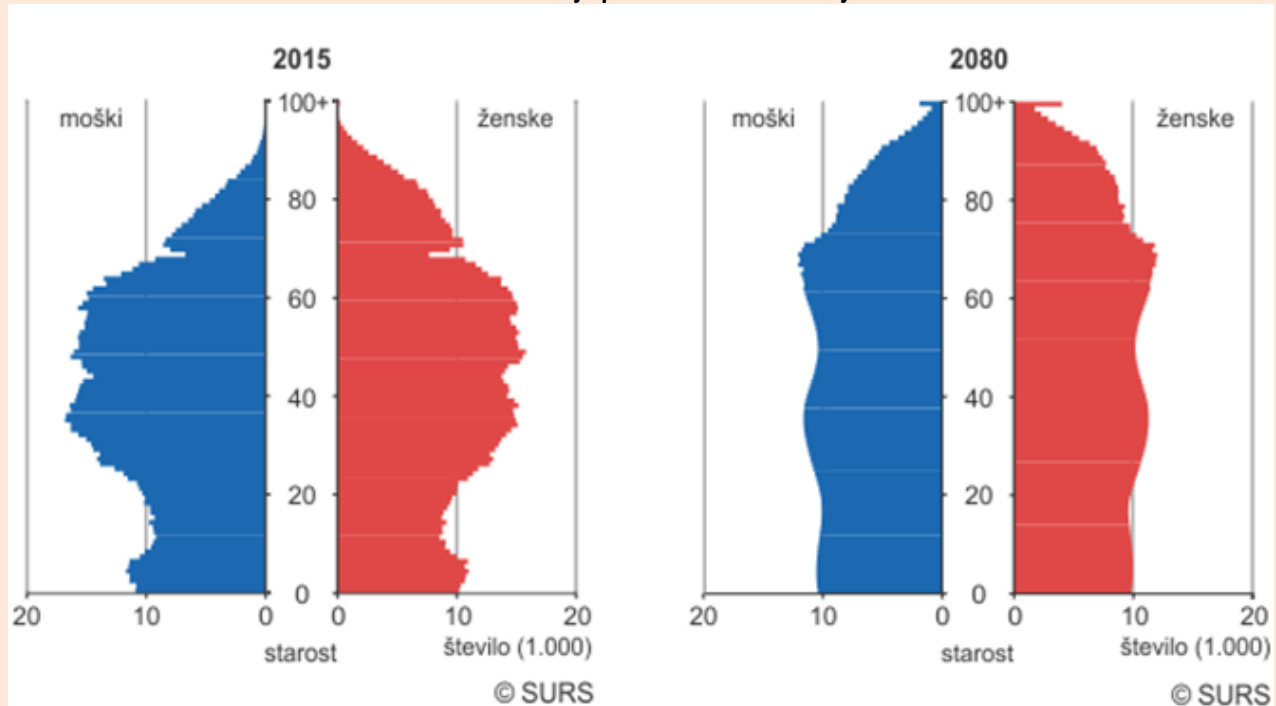
V sodobnem času čedalje več ljudi pričakuje več od življenja in žanje sadove procesa pomlajevanja. Zgled nam še vedno ostaja slovenski književnik Boris Pahor (rojen 1913). Še zmeraj je bister, nastopa in ustvarja v svojem sto šestem letu starosti. Celotno človekovo počutje izboljša katera koli pozitivna aktivnost. Škodljive slabe navade je potrebno nadomeščati s takšnimi, ki krepijo zdravje in vitalnost, s tem pa dosežemo več na telesni, duševni in duhovni ravni. Menimo, da so podobne vsebine, ki raziskujejo trdoživost posameznika v sodobni globalni družbi, zelo pomembne, saj nas vedno znova opozarjajo, da je staranje proces, starost pa le del tega in zato je o njej potrebno pisati in govoriti z veliko mero pomembnosti in hkrati tolerance.

Težava pri starostnikih je, ker se pri njih pogosto poraja strah pred staranjem, kar lahko ima tudi negativne posledice. Dejanske znake staranja le še poslabša. V najslabšem primeru posameznika tako ohromi, da mu onemogoči izkusiti tisto, kar si v življenju res želi. Nikar si posameznik v starosti ne sme dovoliti, da ga prevzame tesnoba, kajti v tem primeru bo na prihajajoča leta gledal v strahu in dejansko zamudili vse, kar bi ga lahko osrečevalo in vodilo skozi lepe trenutke življenja. Upam, da je takšnih primerov manj, k temu pa pripomoremo vsi v družbi, najbolj pa najbližji (otroci in vnuki).

Ob vstopu v tretje življenjsko obdobje oziroma po 65. letu starosti se vse več starostnikov odloči za spremembo okolja in s tem za odhod v dom za starejše. Danes ne velja več, da so starostniki obnemogle osebe, temveč so, če jim služi zdravje, še polni življenja, ljudje z mnogo izkušnjami in optimistično naravnani. V okviru institucionalne oskrbe in tudi izven nje jim je na osnovi navedenega potrebno omogočiti, da vse danosti koristno uporabijo ter s tem še izboljšajo kakovost življenja v tem obdobju in s tem posledično lastni slog življenja.

Kaj pravi statistika?

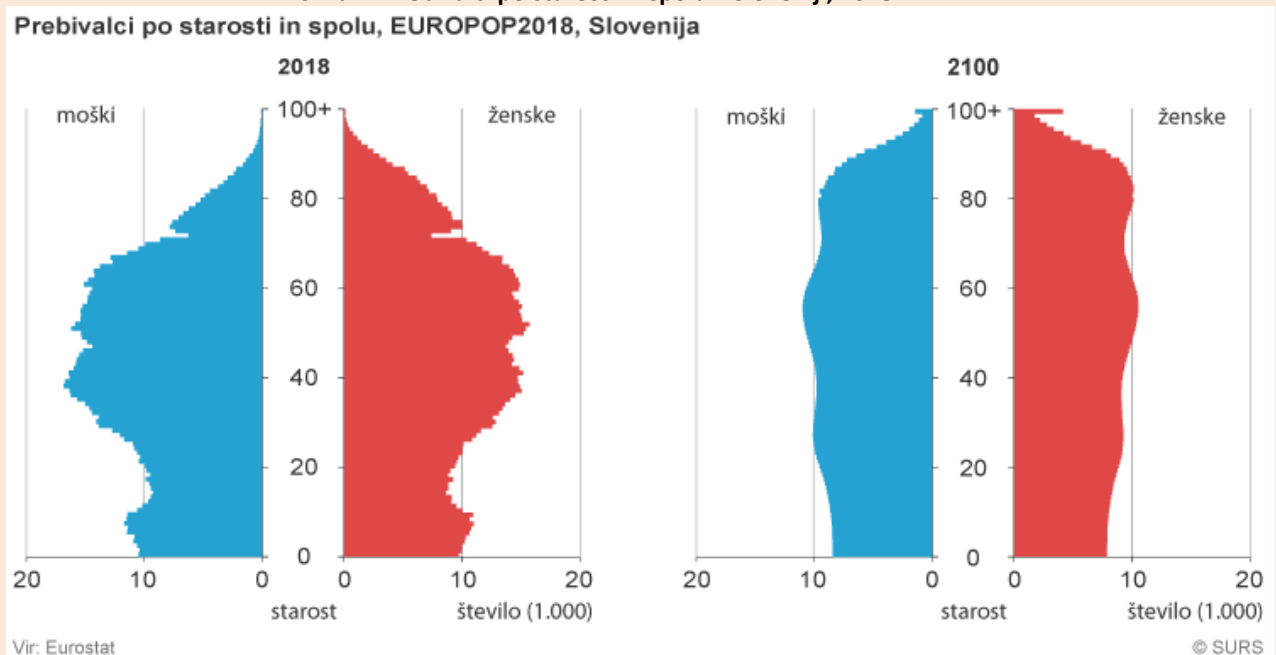
Naša družba se vedno bolj stara. Tudi zadnje napovedi Eurostata v zvezi s projekcijami prebivalstva za Slovenijo (t. i. EUROPOP2013) kažejo, da naj bi se delež starejših (tj. oseb, starih najmanj 65 let) do leta 2060 v celotni strukturi prebivalstva povzpел na skoraj 30 %. Projekcije do leta 2080 pa napovedujejo, da naj bi se posledice »baby-boom« generacije do takrat že počasi iztekle in starostna piramida naj bi se začela postopoma stabilizirati¹.

Slika 1: Staranje prebivalstva v Slovenijiⁱⁱ

Prebivalstvo Slovenije naj bi se povečevalo do približno leta 2023 (in se povečalo na okrog 2.088.000), nato naj bi število prebivalcev začelo počasi padati. 1. januarja 2100 naj bi imela Slovenija 1.796.000 prebivalcev, kar je 13 % manj kot v začetnem letu teh projekcij, tj. v 2018.

Predpostavlja se, da se bo v letu 2100 v Slovenijo priselilo 1.800 več prebivalcev, kot se jih bo iz nje odselilo. To je skoraj 90 % manj, kot je znašal selitveni prirast Slovenije s tujino leta 2018.

V prihodnosti naj bi se celotna stopnja rodnosti v Sloveniji večinoma enakomerno dvigala in leta 2100 dosegla vrednost 1,77. Pričakovano trajanje življenja ob rojstvu naj bi se daljšalo in dečki, rojeni v Sloveniji leta 2100, bi lahko pričakovali, da bodo živeli 89 let, deklice pa skoraj 93 letⁱ.

Slika 2: Prebivalci po starosti in spolu v Sloveniji, 2018ⁱⁱⁱ

Vir: Eurostat

© SURS

V okviru projekta Zlati kamenⁱⁱ so izračunali indeks stoletnikov. Primerjali so, kolikšen delež celotnega prebivalstva Slovenije živi v določenem kraju, z deležem vseh slovenskih stoletnikov, ki živijo v tej občini.

Da bi odkrili kraje, ki so dolgi starosti posebej naklonjeni, smo izračunali indeks stoletnih. Primerjali smo, kolikšen delež celotnega prebivalstva Slovenije živi v določenem kraju, z deležem vseh slovenskih stoletnikov, ki živijo v tej občini. V Mariboru na primer živi 5,4 odstotka prebivalcev Slovenije in 5,3 odstotka slovenskih stoletnikov. Indeks stoletnikov za Maribor je tako 1,0.

Kateri kraji izstopajo? Če upoštevamo vse kraje, ima daleč najvišjo vrednostjo indeksa Ribnica na Pohorju. A to je statistično nekoliko izkrivljen podatek: idilični kraj na Pohorju ima namreč le dobrih tisoč prebivalcev, kar pomeni pol promila slovenskega prebivalstva. Že samo en stoletnik v kraju pomeni pol odstotka vseh superstarih pri nas.

Prava prestolnica slovenskih stoletnikov je zato Ljutomer. V kraju z dobrimi 11.000 prebivalci (0,5 %) se jih je kar osem rodilo še v Avstro-ogrskem cesarstvu. Zelo visoko vrednost indeksa imajo tudi bližnji Križevciⁱⁱ.

Tabela 1: Število stoletnikov v Sloveniji, 2020ⁱⁱ

Občina	Število stoletnikov	Indeks stoletnikov
Ljutomer	8	7,80
Križevci	2	6,20
Preddvor	2	6,11
Dobrepolje	2	5,70
Štore	2	5,19
Škofljica	3	2,99
Murska Sobota	5	2,95
Idrija	3	2,82
Nova Gorica	6	2,10
Trebnje	2	1,75

Najboljšo vrednost med mestnimi občinami ima Murska Sobota, kjer domuje pet slovenskih stoletnikov. V precej večji Novi Gorici jih je doma šest. Zanimivo: stereotipna predstava bi največ stoletnikov umestila nekam v hribovsko idilo, a očitno jim prav prijata mestni zrak in hrup. Pet mestnih občin ima vrednost indeksa večjo od 1. V Ljubljani denimo živi 43 stoletnikov, kar je 23 odstotkov vseh. V prestolnici sicer živi 14 odstotkov prebivalcev Slovenije^{iv}.

Zaključek

Na vse naše starostnike, ne glede na to ali so v tretjem ali v četrtem življenjskem obdobju, smo zelo ponosni, saj kljubuje svojim letom, vsem pritiskom, kot so finančni, psihični in predvsem zdravstveni, s katerimi se institucije in domača okolja, kakor tudi celotna družba spopadajo v zadnjih tednih. Starostniki, ki so najbolj ranljiva populacija v tej globalni epidemiološki krizi, so res ogroženi, predvsem tisti, ki bivajo v domovih za starejše. Naloga politike je, da odgovorno in brez oklevanja poskrbijo za opremo, ki jo v tem trenutku osebje in oskrbovanci potrebujejo v domovih za starejše. Vsem neposredno odgovornim zaposlenim v institucijah, predvsem zdravstvenim in negovalnim delavcem, pa lahko zaželimo le veliko optimizma in posredno dobre volje, ki jo naj prenašajo na oskrbovance in njihove svoje.

Prepričan sem, da bomo »premagali«ⁱ zahrbtno bolezen in se bodo lahko vnuki ponovno srečevali s svojim starimi starši, predvsem pa bo pomembno, da bodo lahko skupaj, se družili in drug drugega razveseljevali.

Viri, literatura in opombe

ⁱ Jacovič, A. (24. 09. 2015). Leta 2060 bo predvidoma skoraj vsak tretji Slovenec star 65 ali več let. Pridobljeno s <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/5477>

ⁱⁱ Zlati kamen. (20. 8. 2018). Indeks stoletnih. Pridobljeno s <http://www.zlatikamen.si/clanki/analize/kje-zivijo-najstarejsi/>

ⁱⁱⁱ Razpotnik, B. (28. 3. 2017). Projekcije 2015: v 2080 naj bi bilo prebivalcev Slovenije manj kot danes, delež starejših višji. Pridobljeno s <https://www.stat.si/statweb/news/index/6584>

^{iv} Zlati kamen. (20. 8. 2018). Indeks stoletnih. Pridobljeno s <http://www.zlatikamen.si/clanki/analize/kje-zivijo-najstarejsi/>

^v Razpotnik, B. (11. 09. 2019). EUROPOP2018: V 2100 naj bi bilo prebivalcev Slovenije 284.000 manj kot danes, skoraj tretjina prebivalcev starejših. Pridobljeno s spletne strani <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8316>

ANDREJ RASPOR / je dr. družbenih ved – upravljaljskih ved, uni. dipl. org. dela. Ima več kot 30 let delovnih izkušenj na vodilnih mestih: vodja splošnih poslov in komisije za nadzor stroškov, direktor razvoja kadrov in za strateške projekte, podjetnik, ustanovitelj več start-upov, poslovni svetovalec. Mnenja je, da je treba akademsko delo stalno preizkušati na terenu. Avtor več znanstvenih, strokovnih monografij in uporabnih priročnikov.

Povzetek: Analizo poslovanja podjetja razumemo kot proces, ki nam omogoča boljši vpogled v delovanje podjetja. S pomočjo analize poslovanja podjetja preverjajo svojo uspešnost in tako zagotavljajo informacije notranjim in zunanjim uporabnikom. Vendar pa je pomembna tudi širša analiza poslovanja celotnega gospodarstva. Ne nazadnje je veriga močna toliko, kot je močan njen najšibkejši člen. Prav tega smo se lotili v naši raziskavi. Z njo smo pridobili informacije o tem, kam bodo podjetja svojo energijo usmerjala v prihodnjem letu oziroma prihodnjih treh letih.

Gljučne besede: poslovanje, usposabljanje, deficitarnost

POSLOVANJE SLOVENSКИH ORGANIZACIJ PRED POJAVOM KORONAVIRUSA

Uvod v raziskavo o poslovanju slovenskih organizacij

Svet se stalno sooča z izzivi. Socialni in gospodarski izzivi, ki jih je v letu 2020 prinesel koronavirus, so poudarili resnično vrednost prepoznavanja vrlin podjetij in njihovih slabosti. Podjetja so bila postavljena pred izzive spreminjanja poslovnih procesov, prilagajanja nastali situaciji in upravljanju tveganj in kriznemu menedžmentu. To se je dotaknilo vseh. Ne gre zgolj za podjetja ampak tudi posameznike. Zagotovo bo na ravni podjetij prinesel spremembe, ki so priložnost za rast in inovacije. S to razliko da so tokrat vsiljene. Zanimivo bo spremljati kako so se v Sloveniji podjetja soočala z novo realnostjo. A tovrstne raziskave in razprave so stvar prihodnjih izzivov.

V našem prispevku obravnavamo stanje pred samim pojavom koronavirusa. V okviru raziskaveⁱ smo raziskovali povezave med poslovanjem in načrti slovenskih organizacij s tem, kako nameravajo zagotoviti ustrezne kadre, in sicer glede na številčno komponento kot tudi samo kompetentnost. Nenazadnje smo priča vedno manjšim generacijam na trgu dela. Veliko mladih se odloča, da se preizkusi v tujini, vse to pa vpliva na populacijo, ki je trenutno na trgu delovne sile. V 2019 je bilo v Sloveniji aktivnih 149.257 podjetij, ki so ustvarila 105,6 milijarde EUR prihodkov od prodaje. K medletni rasti so največ prispevala podjetja v predelovalnih dejavnostih, najvišjo medletno rast pa so izkazovala podjetja v dejavnosti strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti.ⁱⁱ

Gospodarske družbe v Sloveniji so lani ustvarile 4,625 milijarde evrov neto čistega dobička, kar je deset odstotkov več kot predlani. Prihodki so bili višji za štiri odstotke, znašali so 103,892 milijarde evrov. Ocenjuje se, da je gospodarstvo boljše pripravljeno na krizo kot pred desetletjem. Število zaposlenih je zraslo za pet odstotkov na 519.505, dodana vrednost na zaposlenega za pet odstotkov na 46.752 evrov.ⁱⁱⁱ

Analizo poslovanja podjetja razumemo kot proces, ki nam omogoča boljši vpogled v delovanje podjetja. S pomočjo analize poslovanja podjetja preverjajo svojo uspešnost in tako zagotavljajo informacije notranjim in zunanjim uporabnikom. Vendar pa je pomembna tudi širša analiza poslovanja celotnega gospodarstva. Ne nazadnje je veriga močna toliko, kot je močan njen najšibkejši člen. Skratka ko pogledamo zaključene bilance smo lahko zelo zadovoljni. Drugi vidik pa je kako so podjetja gledala na izzive. Prav to predstavljamo v nadaljevanju.

Metodologija raziskave

Uvodoma je potrebno poudariti, da smo podatke zbrali s pomočjo študentov iz DOBA fakultete in FUDŠ v šolskem letu 2018/19. Za kar se jim posebej zahvaljujemo. Namen tega je bil da se študenti spoznajo področje poslovanja organizacij. Z anketo smo pridobili mnenje odgovornih oseb v slovenskih organizacijah. V okviru predmetne raziskave smo izvedli anketo o poslovanju slovenskih organizacij, ki so jo reševali vodilni v kadrovskih službah. Z njo smo pridobili informacije o tem, kam bodo podjetja svojo energijo usmerjala v prihodnjem letu oziroma prihodnjih treh letih.

Podatke za potrebe naše raziskave smo zbirali s pomočjo anketnega vprašalnika s posameznimi vprašanji tako zaprtega kot tudi odprtega tipa. Ta je za vodje kadrovskih oddelkov v posameznih organizacijah vseboval 20 vprašanj. V nadaljevanju navajamo le tista vprašanja, ki so relevantna za ta prispevek. Za vodje kadrovskih oddelkov je anketa vključevala demografske podatke (položaj v podjetju, regija) in vprašanja, ki se nanašajo na predmet raziskave (prvi sklop raziskave: splošna ocena poslovanja, nameravana širitev na nove trge znotraj/zunaj EU, širjenje podjetja, uvajanje novih produktov, ovire, s katerimi se srečujejo podjetja ali za katere predvidevajo, da jih bodo imeli v naslednjem triletnem obdobju. Drugi sklop raziskave: izzivi na področju kadrov, absentizem, beg možganov, pomanjkanje kompetenc, oblika usposabljanja za usposabljanje v prihodnosti, ocena pomembnosti prenosljivosti kompetenc za podjetje, skladnost

kompetenc kadrov z vizijo podjetja, kakšno dodano vrednost podjetja pričakujejo od usposabljanj kadrov, razpoložljivost finančnih/kapitalskih sredstev.). Anketiranci so imeli možnost podati odprte opisne odgovore oziroma na lestvici od 1–7 ocenjevati veljavnost določenih trditev zanje.

V raziskavo smo vključili 315 organizacij iz Slovenije. Glede na to, da vse organizacije niso podale odgovorov na vsa zastavljena vprašanja, je pri posameznem vprašanju opredeljeno natančno število veljavno podanih odgovorov glede na celoten vzorec.

Demografija

V nadaljevanju predstavljamo demografske podatke za organizacije, v katerih smo izvajali raziskavo. V Sloveniji je bilo v zadnjem četrtnem letu 2018 po podatkih AJPEs-a iz poslovnega registra (ePRG) skupno 215.354 registriranih poslovnih subjektov, od tega 72.922 gospodarskih družb.

Raziskavo smo izvedli v 315 organizacijah v Sloveniji, kjer nas je zanimalo njihovo poslovanje v tem ali prihodnjem letu oziroma v prihajajočem triletnem obdobju. Vzorec pokriva 0,43 % vseh organizacij iz Slovenije. Spodnja tabela (Tabela 1: Položaj v organizaciji) prikazuje položaj osebe v organizaciji, ki je reševala predmetno anketo. Na vprašanje je odgovorilo 305 organizacij. V 88 organizacijah (30 %) je odgovore podajal direktor oz. poslovodstvo podjetja, ki je sočasno tudi njegov lastnik. V 71 primerih (25 %) pa je anketo reševal vodja oz. direktor področja, odgovornega za kadre.

Tabela 1: Položaj v organizaciji

	Frekvenca	Delež v %
Direktor oz. poslovodstvo podjetja in istočasno tudi lastnik podjetja	88	28,9
Lastnik podjetja	26	8,6
Direktor oz. poslovodstvo podjetja	47	15,5
Vodja oz. direktor področja, odgovornega za kadre	71	23,4
DRUGO – vpišite:	72	23,7
SKUPAJ	304	100

Tabela (Tabela 2: Sedež podjetja) prikazuje statistično regijo, v kateri ima v raziskavo vključena organizacija svoj sedež, oziroma prikazuje statistično regijo, kjer je koncentrirana večina njegove poslovne aktivnosti. Na vprašanje je odgovorilo 304 organizacij. Tretjina organizacij izhaja iz Ljubljane (osrednjeslovenska statistična regija), drugi in tretji največji izvor (16 %) pa predstavljata Maribor (podravska statistična regija) ter Celje (savinjska statistična regija). Iz preostalih devetih statističnih regij izhaja približno enak odstotek drugih organizacij, ki so bile vključene v raziskavo.

Tabela 2: Sedež podjetja

	Frekvence	Delež v %
Ljubljana (osrednjeslovenska statistična regija)	96	31,6
Maribor (podravska statistična regija)	48	15,8
Celje (savinjska statistična regija)	45	14,8
Kranj (gorenjska statistična regija)	24	7,9
Nova Gorica (goriška statistična regija)	13	4,3
Koper (obalno-kraška statistična regija)	11	3,6
Novo mesto (statistična regija jugovzhodna Slovenija)	15	4,9
Murska Sobota (pomurska statistična regija)	20	6,6
Krško (posavska statistična regija)	6	2,0
Postojna (notranjsko-kraška statistična regija)	2	0,7
Slovenj Gradec (koroška statistična regija)	13	4,3
Trbovlje (zasavska statistična regija)	11	3,6
SKUPAJ	304	100

Ugotovitve raziskave

V nadaljevanju predstavljamo posamezne odgovore na vprašanja po tematskih sklopih.

Ocena poslovanja v tem ali prihodnjem letu

Prikaz lastne ocene poslovanja v tem (2019) ali naslednjem letu (2020) vključuje 306 organizacij (Tabela 3: Poslovanje organizacije v tem in prihodnjem letu).

Ocenili so trditve na lestvici od 1 do 7 (1 pomeni ne drži/se ne strinjam, 7 pomeni drži/se strinjam). Višja kot je ocena, bolj pozitivno ocenjujejo posamezno trditev. Tako 166 (55 %) od 298 organizacij, ki so podale odgovor, ne načrtuje širitve na nove trge znotraj EU, kar je tudi povprečna (3.1) strategija odgovarjajočih organizacij. Drugače je pri uvajanju novega produkta/storitve v enakem obdobju, saj 298 organizacij temu v povprečju pritrjuje (4.6), pri čemer je poslovna odločitev gotova za 121 (40 %, vsota 6 in 7) organizacij. Na kategorijo iskanje vlagatelja, ki korelira tudi s kategorijo spremembe lastništva, je odgovorilo 295 od 306 organizacij, pri tem organizacije v povprečju (2.0) zanikajo potrebo ali namero po slednjem, kar kaže na pričakovanje zadovoljivega denarnega toka v tem obdobju ter stabilno lastniško strukturo. V tem ali prihajajočem letu so vključena podjetja nevtralna (povp. 3.3 z odklonom 1.9) glede uvajanja sprememb pri nagrajevanju zaposlenih, 44 od 294 (15 %) organizacij pa bo zagotovo uvajalo spremembe pri menedžerskih pristopih.

Tabela 3: Poslovanje organizacije v tem letu

Podvprašanja (n = 306)	Veljavni	Povprečje	Std. odklon
Pričeli s širitvijo na nov trg znotraj EU	298	3,1	2,4
Pričeli s širitvijo na nov trg zunaj EU	298	2,4	2,1
Zagnali novo investicijo (nova proizvodnja hala oz. občutna širitev obstoječih kapacitet)	296	3,2	2,2
Uvedli nov izdelek/ponudbo/storitev	298	4,6	2,2
Uvedli spremembe v tehnologiji (robotika, sodobno upravljanje, 4.0 ...)	293	3,7	2,2
Uvedli spremembe v menedžerskih pristopih (novi standardi, reorganizacija, procesno vodenje ...)	293	3,8	2,0
Uvedli spremembe pri nagrajevanju zaposlenih	295	3,3	1,9
Spremenili lastništvo podjetja	295	1,7	1,6
Iskali vlagatelja	294	2,0	1,8
Se vključili v poslovno združenje, verigo ali skupnost (SRIP; KOC, GROZD ...)	297	2,0	1,7
Iskali poslovne partnerje za skupne poslovne projekte – doma	297	3,4	2,2
Iskali poslovne partnerje za skupne poslovne projekte – EU	296	3,0	2,2
Iskali poslovne partnerje za skupne poslovne projekte – izven EU	297	2,4	2,0
Iskali poslovne partnerje za skupne razvojne projekte – doma	292	3,2	2,2
Iskali poslovne partnerje za skupne razvojne projekte – EU	296	2,8	2,1
Iskali poslovne partnerje za skupne razvojne projekte – izven EU	291	2,2	1,8

Ocena poslovanja v naslednjih treh letih

Lastna ocena poslovanja v naslednjih treh (2020–2022) letih vključuje 306 organizacij, pri tem je na posamezna podvprašanja odgovorilo med 278 in 283 organizacij (Tabela 4: Ocena poslovanja v naslednjih treh letih). Najmanj organizacij (278) je odgovorilo na vprašanje o vključitvi v poslovno združenje/verigo/skupnost v naslednjih treh letih, pri tem 158 organizacij (57 %) takšno možnost v celoti izključuje. V naslednjih treh letih organizacije najbolj zanima uvedba novih produktov ali storitev ter spremembe na tehnološkem področju ali na področju re-organizacije vodenja, saj je razvidna pozitivna nagnjenost (povp. < 4) k tem trem kategorijam, znotraj njih pa največ (t. j. 142 oz. 50 %) organizacij z visoko gotovostjo odgovarja, da bodo uvedli nov produkt/storitev v tem času. Na vprašanje o spremembi lastniške strukture na daljši rok je 282 organizacij z visoko mero stabilnosti (st. odklon 1.5) podalo nikalen odgovor, pri čemer je v stalnost lastništva v nadaljnjih treh letih prepričano 191 (68 %) organizacij.

Tabela 4: Ocena poslovanja v naslednjih treh letih

Podvprašanja (n=306)	Veljavni	Povprečje	Std. odklon
Pričeli s širitvijo na nov trg znotraj EU	282	3,7	2,4
Pričeli s širitvijo na nov trg zunaj EU	283	3,0	2,4
Zagnali novo investicijo (nova proizvodnja hala oz. občutna širitev obstoječih kapacitet)	282	3,7	2,2
Uvedli nov izdelek/ponudbo/storitev	282	4,9	2,2
Uvedli spremembe v tehnologiji (robotika, sodobno upravljanje, 4.0 ...)	279	4,1	2,3
Uvedli spremembe v menedžerskih pristopih (novi standardi, reorganizacija, procesno vodenje ...)	282	4,2	2,1
Uvedli spremembe pri nagrajevanju zaposlenih	283	3,7	2,0
Spremenili lastništvo podjetja	282	1,9	1,6
Iskali vlagatelja	283	2,3	1,9
Se vključili v poslovno združenje, verigo ali skupnost (SRIP; KOC, GROZD ...)	278	2,3	1,8
Iskali poslovne partnerje za skupne poslovne projekte – doma	282	3,8	2,2
Iskali poslovne partnerje za skupne poslovne projekte – EU	282	3,5	2,3
Iskali poslovne partnerje za skupne poslovne projekte – izven EU	282	2,8	2,2
Iskali poslovne partnerje za skupne razvojne projekte – doma	278	3,7	2,2
Iskali poslovne partnerje za skupne razvojne projekte – EU	281	3,1	2,2
Iskali poslovne partnerje za skupne razvojne projekte – izven EU	281	2,5	2,0

Največje ovire v poslovanju

Na vprašanje, naj organizacije navedejo tri največje ovire, ki jih zaznajo v poslovanju, je odgovorilo 315 organizacij (Tabela 5: Največje ovire v poslovanju). Njihovi opisni odgovori so strnjeni v sedem kategorij. Kar polovica organizacij (51,11 %) je identificirala največje ovire na kadrovskem področju in splošno na trgu delovne sile, pri čemer navajajo zlasti pomanjkanje ustreznih kompetenc. Tudi pravne ovire, npr. toga zakonodaja, preobremenjenost z birokracijo ipd. so razmeroma pogosta kategorija ovir, ki jih zaznava četrtnina (81) organizacij v vzorcu. Organizacije so najredkeje (4 %) navedle stroškovni vidik poslovanja kot oviro pri poslovanju, kar kaže na ugodno gospodarsko klimo, v kateri finančne obremenitve javnopravne narave niso problematične. Mnogo organizacij navaja tudi stroškovne (23 %) ter finančne ovire (20 %), kategoriji sta pogosto povezani na nivoju posameznega podjetja.

Tabela 5: Največje ovire v poslovanju

Kategorizacija – ovire v poslovanju (n = 315 organizacij)	Frekvenca	Delež kategorije v vzorcu (%)
Pravne ovire (okoljevarstvo, dolžina upravnih/sodnih postopkov, pridobivanje dovoljenj, birokracija/admin. ovire, sodelovanje na razpisih)	81	25,71
Kadrovske ovire in trg delovne sile (pomanjkanje kompetenc, samoiniciativnost in odnos do dela, fluktuacija zaposlenih, nestrokovnost, neproduktivnost, izgorelost, nagrajevanje zaposlenih)	161	51,11
Davki, carine, prispevki za plače in druge dajatve	12	3,81
Stroški (poslovni, obratovalni, plače, nabavne cene, energenti, upad poslovanja, nezanesljivost, oportunitetni stroški)	71	22,54
Tržna konkurenca, stanje na trgu (S&D)	64	20,32
Ovire financiranja (plačilna nedisciplina, likvidnost, kreditiranje poslov, sredstva za ekspanzijo podjetja)	66	20,95
Infrastruktura (IT, ceste, elektrika, logistika, tehnološki napredek, razvitost regije/trga)	22	6,98

Izzivi na področju razvoja kadrov

Na vprašanja o kadrovskih izzivih je odgovorilo skoraj vseh 306 sodelujočih organizacij (Tabela 6: Izzivi na področju razvoja kadrov). Več kot 295 organizacij kot najbolj pereče (povp. okrog 4) kadrovske izzive navaja incidenco: bega možganov, primanjkljaja tako proizvodnih delavcev kot tudi strokovnjakov (npr. inženirjev) ter staranja zaposlenih. Podjetja relativno stalno navajajo tudi problematiko nezdržljivosti vizije podjetja s kompetencami kadrov, kar je verjetno posledica neustrezne selekcije kadrov v procesu zaposlovanja in pomanjkanje nadaljnega izobraževanja sodelavcev skladno z vizijo podjetja. Drug odgovor sta navedli 2 organizaciji, ki poročata o splošnih težavah s poslovnimi partnerji ter dolgotrajnem procesu pridobitve specifičnega znanja pri novozaposlenih.

Tabela 6: Izzivi na področju razvoja kadrov

Podvprašanja (n = 306)	Veljavni	Povprečje	Std. Odklon
Fluktuacija kadra (beg možganov)	299	3,6	2,0
Absentizem (splošno, posledica staranja, poklicnih bolezni)	295	3,5	1,8
Nezadostne kompetence zaposlenih za trenutno opravljanje dela	296	3,4	1,7
Nezadostne kompetence glede na vizijo podjetja (npr. sprememba poslovanja, industrija 4.0 ipd.)	295	3,5	1,8
Primanjkljaj izvajalskega kadra (proizvodnja)	295	3,7	2,2
Primanjkljaj strokovnega kadra (inženirji)	295	3,9	2,1
Primanjkljaj menedžerskega kadra	296	3,2	1,9
Staranje zaposlenih	296	3,9	1,9
Medgeneracijski prepad med zaposleni (mladi/stari; e-pismeni/težave z e-izražanjem)	294	3,2	1,7
Drugo – prost vnos	8	2,3	2,4

Oblika usposabljanja sodelavcev v prihodnosti

Na vprašanje o oblikah usposabljanja kadrov je odgovorilo 298 od 315 vključenih organizacij (Tabela 7: Oblika usposabljanja sodelavcev v prihodnosti). Organizacije so najbolj naklonjene klasičnemu usposabljanju, sledi e-usposabljanje v kombinaciji s klasičnim usposabljanjem.

Tabela 7: Oblika usposabljanja sodelavcev v prihodnosti

OBLIKA USPOSABLJANJA V PRIHODNOSTI	N	Povprečje	Standardni odklon
Klasično usposabljanje (celodnevno)	298	4,27	2,034
Klasično usposabljanje (popoldanski termini)	296	3,88	2,018
E-usposabljanje	295	4,05	1,986
Coaching	287	3,84	2,070
Kombinacija klasičnega in e-usposabljanja	291	4,00	1,927
Kombinacija klasičnega, e-usposabljanja in coachinga	288	3,66	2,044
V našem podjetju ne bomo usposabljali	282	1,88	1,737
Drugo – prost vnos	10	2,80	2,898

Splošne kompetence kadrov

Na vprašanje univerzalnih kompetenc svojih zaposlenih je odgovorilo 300 organizacij (Tabela 8: Splošne kompetence zaposlenih). Organizacije zelo dobro ocenjujejo splošne kompetence svojih zaposlenih, pomanjkanje pri vseh kategorijah poroča samo okoli 10 % od 300 organizacij (povprečji 1 & 2), pri tem je pomanjkanje kompetenc pri zaposlenih povezano s podjetnostjo (15 %) ter digitalno pismenostjo (20 %). Najvišjo oceno na 7-stopenjski lestvici je dobila kompetenca timsko delo.

Tabela 8: Splošne kompetence zaposlenih

	N	Mean	Std. Deviation
Vodenje	304	4,74	1,491
Inovativnost	305	4,74	1,584
Timsko delo	306	5,21	1,381
Komunikacijske veščine	306	4,88	1,433
Podjetnost	303	4,47	1,633
Digitalna pismenost	305	4,96	1,597

Pomembnost splošnih kompetenc za uspeh podjetja

Oceno pomembnosti splošnih kompetenc zaposlenih za uspeh njihovega podjetja je podalo 296 organizacij (Tabela 9: Pomembnost kompetenc za uspeh podjetja). Iz tabele je razvidno, da vsaka od navedenih splošnih kompetenc igra močno vlogo pri uspehu celotne organizacije, saj so te v več kot 75 % izbirale bodisi šesto ali sedmo stopnjo strinjanja s posamezno trditvijo. Da so navedene kategorije

splošnih kompetenc zaposlenih za uspeh podjetja nevtralne, pa meni 10 % anketiranih organizacij. Kljub vsemu pa je najvišjo oceno na 7-stopenjski lestvici dobila kompetenca timsko delo.

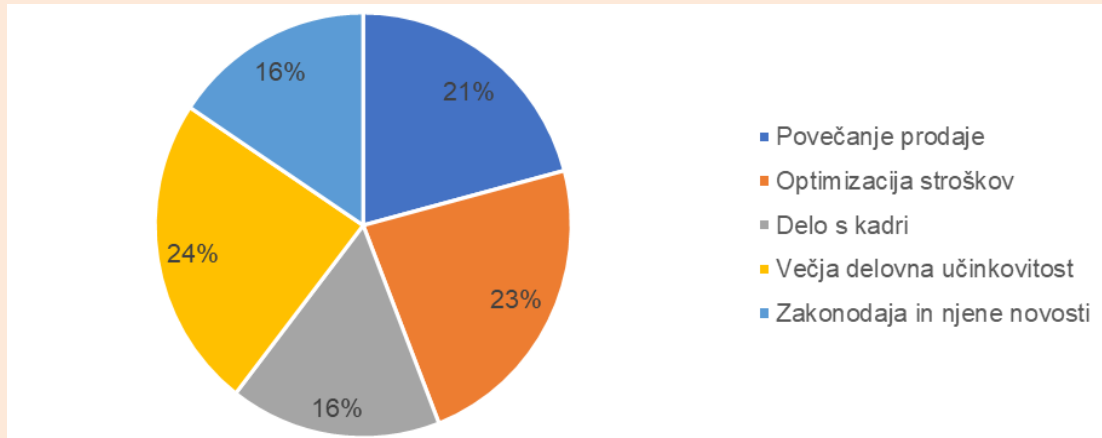
Tabela 9: Pomembnost kompetenc za uspeh podjetja

	N	Povprečje	Std. odklon
Vodenje	303	5,89	1,410
Inovativnost	304	5,71	1,542
Timsko delo	304	5,95	1,362
Komunikacijske veščine	302	5,91	1,262
Podjetnost	303	5,56	1,572
Digitalna pismenost	304	5,64	1,515

Katere teme organizacije najbolj zanimajo

Na vprašanje, katere teme najbolj zanimajo organizacijo, je odgovorilo 306 anketiranih (Graf 1: Izobraževalne tematike). Tri postavke, ki jih je izbralo 60 % organizacij, so: povečanje prodaje, večja delovna učinkovitost oz. optimizacija stroškov. Organizacije je v 40 % zanimala tematika, ki se nanaša na delo s kadri, ali tematika, ki se nanaša na zakonodajo in njene novosti.

Graf 11: Izobraževalne tematike

Časovna investicija za vožnjo na usposabljanje

152 od 293 organizacij je pripravljenih porabiti do 15 minut za vožnjo v eno smer, saj se jim zdi pomembno usposabljanje izven organizacije (Tabela 10: Časovna investicija za vožnjo na usposabljanja). Za usposabljanja znotraj organizacije, torej brez časovne in stroškovne investicije v vožnjo, se je odločila tretjina (35 %) organizacij. Iz tega izhaja, da 65 % organizacij želi drugačno okolje za usposabljanje kot za delo, pri tem so vzroki za to nepojasneni.

Tabela 10: Časovna investicija za vožnjo na usposabljanja

	N	Povprečje	Std. odklon
Zanima me izključno usposabljanje v podjetju.	301	3,41	2,161
Vožnja do 15 minut v eno smer mi ne predstavlja ovire, saj menim, da mora biti usposabljanje izven podjetja.	302	5,07	2,049
Za usposabljanja daljša od 4 ur sem se pripravljen/-a voziti 1 uro v eno smer.	303	4,66	2,119
V primeru celodnevnih usposabljanj sem se pripravljen/-a voziti več kot 1 uro v eno smer.	296	4,81	2,114

Ocena ključnih kompetenc upošteva potrebe podjetja

305 organizacij je bilo pozvanih, naj glede na svoje potrebe ocenijo pomen določene kompetence v prihodnosti (Graf 2: Ključne kompetence organizacije).

Graf 2: Ključne kompetence organizacije

Njihovi odgovori so razvrščeni v šest kategorij glede na splošno področje, na katero se praviloma nanašajo. Skoraj vse organizacije (80 %) ocenjujejo, da bodo potrebovale kompetence iz kategorije vodstveni potencial, ki zajema upravljanje s človeškimi viri, organizacijske spretnosti, sposobnost vodenja projektov ali organizacij ali pa pomenijo vzor za ostale kadre. 83 organizacij (25 %) glede na lastne potrebe ocenjuje, da bodo v prihodnje potrebne kompetence s področja informacijske tehnologije oz. računalniške spretnosti oziroma kompetence s področja avtomatizacije poslovanja. Glede preostalih kategorij so ocene organizacij po merodajnosti kompetenc enakomerno razpršene (20 % na kat.) med kategorije: profesionalnost in odnos do dela; osebnostne lastnosti kadrov (analitičnost, fleksibilnost ipd.) ter poslovno komuniciranje, marketing in znanje tujih jezikov. Zadnja kategorija (znanje jezikov, veščine poslovne komunikacije/odnosa s strankami) je za uspeh podjetja ključna najmanj pogosto (17 %), kar preseneča in pomeni dolgoročneje tveganje za obstoj organizacij, ki to kategorijo podcenjujejo.

Deficitarnost kadra v prihodnjem letu

Na vprašanje, ali v prihajajočem letu in v času do treh let pričakujejo primanjkljaj kadra, je odgovorilo 296 od 315 organizacij (Tabela 11: Deficitarnost kadra).

Polovica organizacij v opazovanem obdobju ne pričakuje pomanjkanja kadra, polovica pa odgovarja, da bodo zaradi pomanjkanja kritična področja v proizvodnji – zidarji, vozniki, kuharji, natakariji, IT. Gre za najbolj tipična deficitarna področja. Prav tako navajajo pomanjkanje kadrov med strokovnimi delavci, zato lahko zaključimo, da bo to vprašanje še zelo pereče.

Tabela 11: Deficitarnost kadra v prihodnjem letu

Odgovori	Frekvenca	Veljavni
Da	166	56 %
Ne	130	44 %
Skupaj	296	100 %

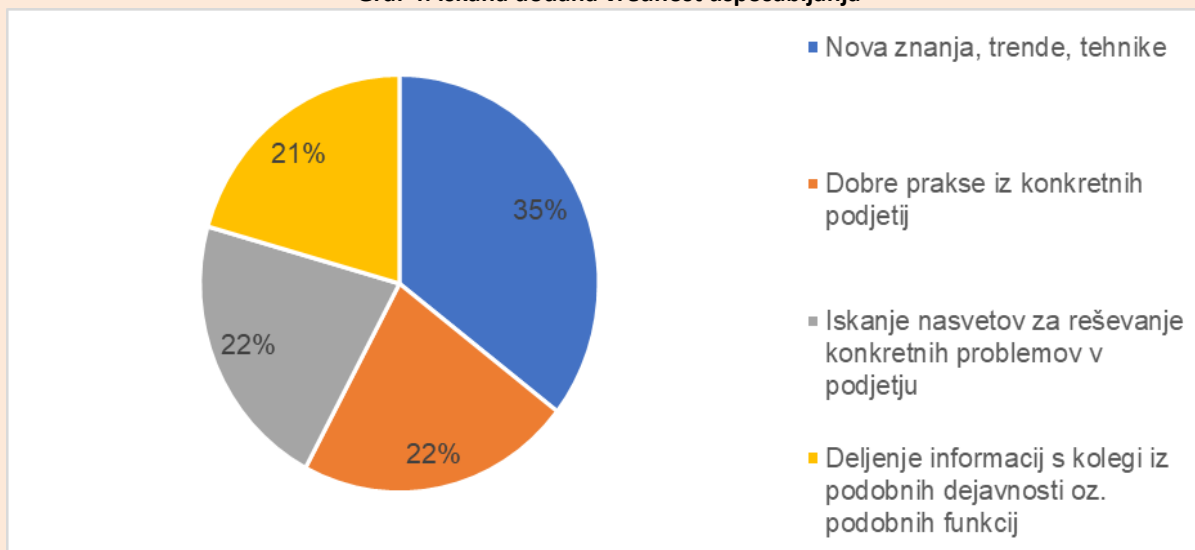
Primanjkljaj kapitala v naslednjih treh letih

Na vprašanje, ali v prihajajočem letu in v času do treh let pričakujete primanjkljaj kapitala, je odgovorilo 294 od 315. Pri tem 167 organizacij (60 %) ne pričakuje primanjkljaja kapitala, 127 organizacij (40 %) pa za pričakovan primanjkljaj kapitala. Vire bodo iskali preko dokapitalizacije, vstopa strateških partnerjev, EU sredstev ipd.

Iskana dodana vrednost usposabljanj

Na vprašanje, kakšno dodano vrednost podjetja pričakujejo od usposabljanj, je odgovore podalo 297 organizacij (Graf 4: Iskana dodana vrednost usposabljanja). Splošno pričakovanje organizacij je pridobitev novih znanj, trendov, tehnik, kar je izbralo 243 organizacij (82 %). 9 organizacij je pod kategorijo »drugo« navajalo podobne odgovore, npr. reševanje reklamacij, sledenje zakonodaji, strokovna znanja za izvedbo dela. Ena organizacija pričakuje, da bo na usposabljanjih možen tudi prenos dobrih praks in novosti iz tujine, sicer pa se pričakuje nova znanja, trende in tehnike.

Graf 4: Iskana dodana vrednost usposabljanja

Zaključek k raziskavi o poslovanju slovenskih organizacij

Rezultati analize, ki jo je pripravil BISNODE kažejo, da si je slovensko gospodarstvo od zadnje finančno-gospodarske krize v letu 2008 v celoti opomoglo in je v finančnem letu 2018 doseglo najvišje vrednosti ključnih kazalnikov poslovanja. Osredotočenje na osnovno dejavnost poslovanja, povečanje izvoza in preusmeritev na razvitejše trge, dvig učinkovitosti poslovanja, sprememba strukture virov financiranja iz dolžniških v lastniške ter še nekateri drugi ukrepi so privedli do tega, da se je gospodarska slika po skromnih letih 2009 in 2010 vendarle začela obračati na bolje. Kljub nižjim prihodkom vse do leta 2017 v primerjavi z letom 2008 lahko rečemo, da danes naše gospodarstvo temelji na finančno stabilnejših temeljih^{iv}.

Iz naše raziskave pa izhaja da se slovenska podjetja zavedajo, da je potrebno vlagati v razvoj in znanje zaposlenih, v kolikor želijo ostati pred drugimi in konkurenčna mednarodnim podjetjem. Spodbudno je to, da načrtujejo širitve, uvajanje novosti, manj pa je spodbudno, da jim primanjkuje kadra, ki ga na domačem trgu ne bodo mogli najti. Prav tako napovedujejo, da bodo potrebovali sredstva za financiranje svojih programov, kar bodo reševali preko partnerstev, kreditov in evropskih sredstev.

Viri, literatura in opombe

ⁱ Raspor, A., Krmelj, M., Opresnik, P., Hrovat, L., Medle, J., Gorišek, M., Jeršin, R., Oražem, J., Vozelj, T., Žezlina, J. in Berce, J., (2019). Analitika, odgovornost in avtomatizacija kadrovskih poslovnih procesov. 1., e-izd. ed. Pridobljeno s http://www.andrejaspor.com/perfectus_zalozba

ⁱⁱ Pušlar Car, N. (15. 7. 2020.) Prihodek in dodana vrednost sta tudi v 2019 še naraščala. Pridobljeno s <https://www.stat.si/StatWeb/news/Index/8911>

ⁱⁱⁱ D.K. (22. 6. 2020). Podjetja v Sloveniji so lani ustvarila 4,6 milijarde evrov čistega dobička. Pridobljeno s <https://siol.net/posel-danes/novice/podjetja-v-sloveniji-so-lani-ustvarila-46-milijarde-evrov-cistega-dobicika-528366>

^{iv} Združenje Manager. (26. 9. 2019). Analiza Bisnoda: Slovensko gospodarstvo je bolje pripravljeno na morebitno novo krizo. Pridobljeno s <https://www.zdruzenje-manager.si/si/novice/analiza-bisnoda-slovensko-gospodarstvo-je-bolje-pripravljeno-na-morebitno-novo-krizo/>

ANDREJ RASPOR / je dr. družbenih ved – upravljaljskih ved, uni. dipl. org. dela. Ima več kot 30 let delovnih izkušenj na vodilnih mestih: vodja splošnih poslov in komisije za nadzor stroškov, direktor razvoja kadrov in za strateške projekte, podjetnik, ustanovitelj več start-upov, poslovni svetovalec. Mnenja je, da je treba akademsko delo stalno preizkušati na terenu. Avtor več znanstvenih, strokovnih monografij in uporabnih priročnikov.

Povzetek: Namen prispevka je bi prikazati prednosti in slabosti v načinih oskrbe potrošnikov s hrano. Vzeli smo v obzir lokalno, nacionalno, globalno in internetno oskrbo potrošnikov s hrano. Vse skupaj pa smo povezali z industrijo 4.0. in postavili v kontekst pandemije COVID-19.

Glavna ugotovitev je, da bodo zaradi zagotavljanja varnosti tudi v bodoče obstajale vse oblike oskrbe. Kljub vseeno pa velja priporočilo, da bi se morali prehranjevati bolj lokalno. S tem bi spodbujali lokalno pridelavo, ohranjali lokalna delovna mesta in zmanjševali izpuste, ki so povezani z logistiko hrane.

Ključne besede: hrana, oskrba potrošnikov, COVID-19

IZZIVI OSKRBE S HRANO V ČASU COVID-19

Uvod

Svetovna zdravstvena organizacija je zaradi naglega naraščanja števila okužb z novim koronavirusom COVID-19 11. marca 2020 razglasila pandemijo, v državah vzpostavljeni ukrepi pa so močno posegli tudi na področje preskrbe s hrano in način prehranjevanja. Gospodinjstva so bila primorana spremeniti navade in odnos do hrane z več vidikov, glede načrtovanja in nakupovanja hrane, priprave obrokov in odnosa do hraneⁱ.

Pričakovano je bilo, da bo pomanjkanje zalog vplivalo na številne sektorje zaradi paničnega nakupovanja, povečane porabe dobrin za boj s pandemijo in motnje v tovarnah ter logistiki. Te so se širile, skupaj s širitvijo pandemije najprej na celinski Kitajski. Kasneje pa po celem svetu. Na Kitajskem so bili primeri pretiranega zviševanja cenⁱⁱ. Poleg tega so na Kitajskem poročali o pomanjkanju farmacevtskih proizvodov, na mnogih območjih pa je prišlo do paničnega nakupovanja in posledičnega pomanjkanja hrane ter drugih potrebnih nujnih živilskih izdelkov. Zlasti tehnološka industrija je opozarjala pred zamudami pošiljk elektronskih izdelkovⁱⁱⁱ.

Sledil je padec na svetovni borzi. Ta se je zgodil 24. februarja 2020, zaradi znatnega povišanja števila primerov COVID-19 zunaj celinske Kitajske. 28. februarja 2020 so bili delniški trgi v enem samem tednu priča največjemu padcu po finančni krizi iz leta 2008. Svetovne borze so se zrušile v marcu, padec pa je znašal nekaj odstotkov najpomembnejših svetovnih indeksov^{iv}.

Morebitna nestabilnost, ki jo je povzročil izbruh in s tem povezane spremembe v ravnanju/obnašanju bi lahko povzročile začasno pomanjkanje hrane in motnje na trgih. Tak dvigi cen bi najbolj občutile najranjlivejše skupine, ki so zaradi hrane odvisne od trga, kot tudi tisti, ki se zanašajo na humanitarno pomoč, da lahko preživijo in za dostop do hrane. Kot je bilo ugotovljeno v krizi v letih 2007 in 2008, ki so jo povzročile visoke cene hrane, bi lahko dodaten inflacijski učinek, ki je posledica protekcionistične politike z uvajanjem uvoznih carin in prepovedjo izvoza, povzročil znaten porast števila ljudi, ki se soočajo z izredno neustrezno prehransko varnostjo po svetu^v. Svetovna banka napoveduje, da je samo v zahodni Afriki 40 milijonov ljudi ušlo v kategorijo "neposrednega tveganja" – to pomeni da se bodo soočali s pomanjkanjem in lakoto^{vi}.

Iskanje ravnovesja med proizvodnjo in potrošnjo hrane je večni izziv. Tega izziva so se lotevali že v prazgodovini. Poleg tega, da so konzumirali izključno ozko lokalno sezonsko hrano, saj so bile možnosti za njeno skladičenje omejene, je bilo potrebno zagotoviti tudi ustrezno energijsko vrednost in kakovost hrane, da je omogočalo preživetje vrste. Najprej so se posluževali tistega, kar jim je bilo na voljo v oddaljenosti dnevne hoje. Nabirali so plodove in lovili divjad. Selili so se s hrano in za hrano. Sledil je razvoj poljedelstva in živinoreje, ko so se prehranjevali že bolj stabilno. S tem, ko so se vzpostavili naprednejši sistemi za prevozna sredstva in trgovinski odnos, se je vzpostavila najprej krajevna, kasneje pa tudi medkrajevna in globalna menjava. Po tem, ko se je pojavila doba strojev, se je pridelava, proizvodnja in izmenjava dobrin občutno povečala. Sledila je elektrifikacija, kompjuterizacija in informatizacija gospodarstva. S tem smo prešli skozi vsa tri obdobja industrijske revolucije in vstopili v industrijsko revolucijo 4.0. Vseh prej naštetih vidikov se bomo poizkušali dotakniti in iz vsebin poizkušali izluščiti prednosti in slabosti z vidika načinov oskrbe potrošnikov s hrano.

Namen tega prispevka je, da razišče in predstavi nekatere vidike^{vii} »Prednosti in slabosti v načinih oskrbe potrošnikov s hrano«, predvsem v COVID-19. Iz samega naslova pa tudi izhaja raziskovalno vprašanje: S katerimi izzivi so se soočali pri načinih oskrbe potrošnikov s hrano v času ekspanzije COVID-19? Da bi lahko odgovorili na raziskovalno vprašanje, je v tej smeri potekalo organizirano in načrtovano delo za raziskavo. V uvodu prispevka je predstavljen predmet raziskave, raziskovalno vprašanje, uporabljene raziskovalne metode in vsebinska struktura. V drugem delu je predstavljeno teoretično ozadje o načinih oskrbe potrošnikov s hrano, ki se prepleta z ugotovitvami. Tretji del je namenjen razpravi, ki se navezuje na teoretsko ozadje z zaključki in predlogi za nadaljnje raziskovanje.

Definicija pojmov

Ko raziskujemo procese oskrbe potrošnikov s hrano skozi posamezno časovno obdobje, moramo imeti v mislih tudi razvojno dimenzijo določenega obdobja. Prav tako je pomembno poznavanje določenih pojmov, saj se njihov pomen in funkcija skozi posamezna obdobja spreminjata.

Zgodovinski pregled

Največje razlike v družbi in tehniki kot tudi v načinu prehranjevanja so nastajale prav pri prehodu iz nomadstva v poljedelstvo, spremembah družbenopolitičnih sistemov, še posebej pri iznajdbah izpred industrijske revolucije, čeprav je lahko med eno in drugo fazo preteklo tudi več tisoč let. Ljudje, ki so bili po sili razmer zelo gibljivi lovci in nabiranci, so se postopoma umikali proti toplejšim krajem v času 60.000–40.000 pr. n. št.^{viii} Nomadsko življenje je do začetka poljedelstva pomenilo stalne premike ljudi^x. Prvi prelomni trenutek v zgodovini človeštva je bil ogenj, saj je omogočal pripravo hrane, izdelavo lončene posode ipd. Načine za njegovo pridobivanje in ohranjanje so iznašli daleč v pradavnini. Sledilo je obdobje pridobivanja kovin, kar je omogočil prav ogenj. S pridobivanjem kovin (bakrena, bronasta, železna doba) so lahko ljudje izdelovali orodje. Prva opazna svetovna (globalna) kultura, ohranjanje hrane s sušenjem, se pojavi 10.000 pr. n. št., v letih 6.000–4.000 pa je prisotna razširitev kmetijstva po Evropi^v.

Naslednji izum, ki je pospešil razvoj, je kolo, saj je omogočalo prevoz tovora na daljše razdalje in izdelavo enostavnih strojev. V srednjem veku je velik zagon dal izum tiskarskega stroja. Od takrat naprej so se stroji za obrtniško in maloserijsko proizvodnjo samo izpopolnjevali. Podobno je tudi pri vidikih različnih stopenj industrijske revolucije. Po uvedbi parnih strojev, uvedbi električne energije in uporabi računalnikov stojimo danes na pragu naslednje t. i. četrte industrijske revolucije. Parni stroj je omogočal velikoserijsko proizvodnjo orodij in naprav, ki so človeku olajšale pridelavo in predelavo hrane. Na drugi strani so parna lokomotiva in parniki omogočili lažje prevoze na daljše razdalje. Elektrifikacija je spremenila dom in olajšala življenje ter tako omogočila večje možnosti za pripravo in predelavo hrane. Uporaba računalnikov je pospešila ter poenostavila delo in komunikacijo. Zadnji fazi pa smo ravnokar priča s tehnologijo 4.0, ko se ljudje, stroji in končni izdelki povezujejo v celoto^x. Stroji pri pridelavi, dostavi in predelavi komunicirajo med seboj neodvisno od nas.

Vsaka izmed prej navedenih faz je dala družbi nov zagon. Tako kot je nomadska družba temeljila na naravi, poljedelska na zemlji, industrijska na kapitalu, temelji informacijska na informacijah^{xi}. Če lahko starejše faze raziskujemo v zgodovinskih virih, pa lahko o tem, kaj nam bosta prinesli tehnologiji 4.0 in 5.0, ki se šele napovedujeta, samo ugibamo. Vsekakor pa se lahko veselimo, da se bodo te spremembe zgodile v našem času.

Pregled posameznih oblik oskrbe potrošnikov s hrano

V nadaljevanju dajemo pregled nad posameznimi verigami. Razvrstili smo jih na najosnovnejše, ki so se pojavile v pradavnini, do teh ki se šele napovedujejo. V tematiko je potrebno vključiti koncept 'prehranske varnosti', ta vključuje dejavnike, kot so^{xii}:

- sposobnost sistema zagotavljanja hrane, da je učinkovit tudi v izrednih in kriznih razmerah (npr. poplave, teroristični napadi ali motnje pri oskrbi z energenti);
- stopnjo potencialne samooskrbe (v veliki meri vezana na obstoječo stopnjo in potencialno možnost lokalne samooskrbe s hrano);
- sledljivost proizvodnje in v povezavi s tem zagotovilo, da je pridelano neškodljivo glede na obstoječe in bodoče standarde kakovosti.

Prehranska varnost je dejansko koncept, ki bi moral biti vključen v celotno prehransko verigo, od proizvajalcev preko živilske industrije do trgovcev. Strategije zagotavljanja prehranske varnosti posameznega območja ali države običajno vsebujejo dve razsežnosti. Prva je vezana na zagotavljanje trajnostne samooskrbe preko celotne prehranske verige, vključno s pospeševanjem porabe lokalnih proizvodov. Druga razsežnost pa obravnava področja, na katera ima lokalna samooskrba neposreden ali posreden vpliv, in sicer: zdravje, okolje, gospodarstvo, družbo in kulturo ter varnost^{xiii}.

Trajnostna dobavna veriga hrane obsega^{xiv}:

- pridelavo in proizvodnjo varnih in zdravih izdelkov, kot odziv na zahteve trga in zagotavljanje potrošnikom dostop do hranljive hrane in natančnih informacij o živilskih izdelkih.
- Podpirati sposobnost in raznolikost podeželskih in mestnih gospodarstev in skupnosti.
- Omogočiti je treba dolgoživost za preživetje s trajnostnim upravljanjem zemljišč.

- Spoštovanje in delovanje v mejah naravnih virov (zlasti tal, vode in biotske raznovrstnosti).
- Zagotavljati visoke standarde okoljske učinkovitosti z zmanjšanjem porabe energije, zmanjšanjem vnosa virov in uporabo obnovljive energije, kadar koli je to mogoče.
- Zagotoviti varno in higiensko delovno okolje ter visoko socialno blaginjo in usposabljanje za vse zaposlene v prehranski verigi.
- Dosegati dosledno visoke standarde zdravja in dobrega počutja živali.
- Ohraniti vire, ki so na voljo za gojenje hrane in zagotavljanje drugih javnih koristi sčasoma, razen kadar so nadomestne rabe zemljišč ključne za izpolnjevanje drugih potreb družbe.

Ena izmed oblik, ki se je uveljavila, je delitev na: lokalno verigo, skrb za ohranjanje hrane, proizvodnjo in predelavo hrane ter blagovne dobavne verige^{xiv}. Ker je ta razdelitev drugačna od te, ki jo sami predstavljamo, navajamo nekatere značilnosti v nadaljevanju.

Lokalne verige preskrbe s hrano se pogosto štejejo za sorazmerno trajnostne^{xv}, deloma zato, ker podpirajo „mešano“ in ekološko kmetovanje ter zmanjšujejo emisije in zunanje vplive, ki nastanejo na medkrajevnem prevozu pri velikih razdaljah^{xvi xvii}. Lokalne verige preskrbe s hrano so cenjene tudi zaradi njihove zmožnosti ustvarjanja lokalnih podjetij na podeželju in obnavljanja podeželskih skupnosti, so tudi alternativa monopolnim podjetjem iz prehranske industrije. Poleg tega pa vzpostavijo povezavo med človekom in naravo^{xviii xix xx}.

Skrb za ohranjanje hrane je pomembna za zmanjšanje izgub in propadanja hrane med prevozom iz mesta, kjer se hrana proizvede (npr. podeželja), do potrošnika (npr. v mestu)^{xiv} in ljudem omogoča, da uživajo hranljivo in raznoliko prehrano skozi vse leto. Stabilni prehranski proizvodi, ustvarjeni s sušenjem, soljenjem, prekajenjem in fermentacijo, se že več tisoč let skladiščijo in kasneje prodajajo izven lokalnega območja, kjer so nastali. Konzerviranje, pasterizacija in zamrzovanje so povečali raznolikost hrane, ki bi ji bilo mogoče podaljšati obstojnost, novejša tehnologije, kot so ohlajanje, aseptična embalaža in nadzorovana atmosfera (v kombinaciji s hitrim poceni prevozom), pa so omogočile veliko „svežega“ sadja in zelenjave^{xxi} in mlečnih proizvodov, ki se tržijo kot „konzervirana hrana“, kar ima velik vpliv na nacionalne in mednarodne vzorce kmetijske proizvodnje in trgovine^{xiv}.

Naslednji sklop je proizvodnja in predelava hrane. Proizvedena živila običajno vsebujejo sestavine različnega geografskega porekla in iz različnih proizvodnih sistemov. Potrebno jih je sestaviti v celoto^{xiv}, ki bo zadovoljila visoke standarde. Posamezni končni izdelki so namreč sestavljeni iz veliko različnih sestavin in jih proizvajajo in dobavljajo različni dobavitelji. V tem kontekstu je potrebno zagotoviti sledljivost, kot tudi pretok informacij in vpliv po verigi.

Blagovne dobavne verige so se najprej začele pojavljati lokalno in se potem razširile na globalni nivo. Odprava trgovinskih ovir, razmeroma poceni prevoz in tehnični napredek pri ohranjanju hrane so spodbudili mednarodno standardizacijo in komercializacijo^{xiv}. Vedno bolj je s strani proizvodnje in predelave hrane prisotna zahteva, da se od kmetov zahteva različne proizvode s posebnimi lastnostmi, ne pa tradicionalne surovine^{xxii}.

Kaj sploh je način oskrbe in kaj so izzivi dobavne verige. Izraz "dobavna veriga" se nanaša na vrsto akterjev in dejavnosti, ki sodelujejo v logistiki in pridelavi ter kasneje predelavi in distribuciji končnih izdelkov do končnih potrošnikov. Vendar ne smemo zanemariti tudi povratnih tokov. Gre za zapleten sistem sodelovanja dobaviteljev, podizvajalcev, proizvajalcev, distributerjev in logističnih ponudnikov, ki so glavni akterji pri upravljanju fizičnih pretokov "od nastanka do groba"^{xxiii}.

Vplivi izbranih področij na posamezno vrsto verige preskrbe s hrano so razvidni v preglednici 1.

Preglednica 1: Vpliv izbranih področij na štiri vrste verig preskrbe s hrano^{xiv}

Izbrana področja preskrbe s hrano	Lokalne verige preskrbe s hrano	Skrb za ohranjanje hrane	Proizvodnja in predelava hrane	Blagovne dobavne verige
Splošna zapletenost dobavne verige	majhen	srednji	velik	Majhen/srednji
Prevozna razdalja ("milja hrane")	majhen	srednji	srednji/velik	velik
Število korakov obdelave	majhen	srednji	velik	majhen
Skladiščenje končnega izdelka	majhen/srednji	velik	srednji/velik	velik
Velikost trga za končni izdelek	majhen	srednji	srednji	velik
Sezonskost končnega izdelka na trgu	velik	majhen	majhen	srednji
Nestanovitnost tržne cene	majhen/srednji	majhen	majhen	velik
Povpraševanje po nadaljnji predelavi do končne uporabe	srednji	majhen/srednji	majhen	srednji/velik

Prednosti in slabosti lokalne verige oskrbe potrošnikov s hrano

Najprej je potrebno opredeliti, kaj si predstavljamo kot lokalno verigo oskrbe. Zgodovinsko gledano se ta vidik pojavi v prazgodovini. Okvirno bi lahko to datirali nekako v obdobje, ko se je človek prehranjeval z lovom in nabiranjem sadežev, 60.000 let pr. n. št. Takrat je pračlovek najprej kot nomad skrbel za prehranjevanje tako, da je migriral skupaj s hrano, ki je bila na voljo v posameznem časovnem obdobju in lokalnem pasu. S pojavom poljedelstva se je ustalil in začel hrano pridelovati. V tem času se že vzpostavi blagovna menjava. Viške svoje hrane menja z viški drugih in si tako popestri jedilnik.

V novejšem času lahko poiščemo vzporednice lokalne verige s tem, da imamo svoj vrt, živali in sadovnjak. Svoje viške dajemo na lokalni trg. Lahko jih prodamo ali zamenjamo. V kolikor potrebujemo in so na razpolago na trgu živila, ki jih sami nimamo, z lokalnega trga dobimo druga živila.

Lokalno bi lahko opredelili tako v okviru razdalje kot časa za dostavo. Vsekakor naj bi bil čas za lokalno dostavo krajši od 3 ur. To v praksi pomeni, da je dnevno nabrano sadje ali zelenjava dostopna dnevno na lokalni tržnici. V oddaljenosti pa bi jo omejili na 100 km. Vse je seveda odvisno od geografske lege in reliefa površine.

Lokalna živilska omrežja vključujejo organizacije, ki proizvajajo, distribuirajo in promovirajo na lokalni ravni proizveden izdelke. Lokalna živilska omrežja so alternativni poslovni model globalnim korporativnim modelom, pri katerih se proizvajalci in potrošniki ločijo prek verige predelovalcev, proizvajalcev, dobaviteljev in trgovcev na drobno^{xxiv}.

Kolikšna je stopnja oskrbe na lokalnem nivoju ni znano, saj se ta statističen kazalec meri le na državnem nivoju. Bi bilo pa zanimivo videti, kakšno je stanje po statističnih regijah. Slovenski primeri uvajanja lokalne trajnostne oskrbe s hrano sta na primer projekta »Z lokalno oskrbo hrane do zdravja v Pomurju« in »Lokalna trajnostna oskrba s hrano v Posavju«^{xii}.

Prednost lokalne oskrbe potrošnikov je, da spodbujamo lokalno pridelavo hrane ter se prehranjujemo sezonsko in primerno letnim časom. Praviloma poznamo osebno tudi pridelovalca in predelovalca. Skratka, gre za osebni odnos, ki spodbuja lokalno ekonomijo in izgradnjo socialnih mrež.

Slabost je odvisnost od lokalnega trga, zato velikokrat nimamo tako pestrega nabora živil. Še bolj pa pride do izraza slabost v primeru slabe letine. Slabost je tudi v tem, da se v kolikor je ta preveč razdrobljena, preveč časa porabi za samooskrbo. Ker pa je čas omejen, tega časa ne moremo nameniti drugemu delu oz. prostemu času.

Ta oblika je primerna za tiste, ki jim je pridelava in predelava svoje hrane hobi in to delajo z veseljem. Zagotovo je v tej hrani največ vložene pozitivne energije in ljubezni.

V priročniku, ki so ga pripravili na NIJZ, lahko preberete uporabne nasvete o tem, kako načrtovati prehrano, kako na preprost način ustvariti »zdrav krožnik«, kako hraniti živila doma dlje časa ter kako nakup hrane in surovin načrtovati preudarno in dolgoročno. V tem času lahko izkoristimo priložnost za pripravo zdravih obrokov, še posebej priporočljivo pa je posegati po lokalno pridelani hrani. Ključno prednost predstavljajo krajše poti od pridelovalca do potrošnika, zaradi česar imajo lokalna živila tudi višjo hranilno vrednost in vsebujejo manj pesticidov. Lokalno pridelano sadje in zelenjava se pobirata, ko so plodovi optimalno dozoreli, zato v primerjavi z uvoženimi pridelki vsebujeta veliko več vitaminov in mineralov ter imata boljši okus^{xxv}.

Prednosti in slabosti nacionalne verige oskrbe potrošnikov s hrano

Nacionalna oskrba se pojavi z nastankom nacionalnih tvorb v obliki grofij, cesarstva, držav ipd. Tako je bila skrb uradne oblasti, da je zagotovila zaloge hrane za vojsko, uradnike in po potrebi tudi za prebivalstvo, v kolikor se je na primer pojavila suša, poplave in druge naravne katastrofe. Zato je zelo pomembna tudi v takih trenutkih, kot so bili prvi tedni s pojavom pandemije. Takrat so bile namreč zaprte meje in je bil pretrgan transport. Epidemija je povečala zaskrbljenost glede zadostne preskrbe s hrano, o čemer govori podatek, da je 43 odstotkov gospodinjstev povečalo zaloge hrane. Nakupe temeljiteje načrtujejo, kar 60 odstotkov jih v trgovino odide z nakupovalnim seznamom^{xxvi}.

Vsekakor je naloga in dolžnost uradne oblasti, da zagotovi določene rezerve, zlasti tistih živil, ki so trajna oz. imajo daljši rok trajanja. V to kategorijo spadajo vsa tista živila, ki jih je možno skladiščiti, kot so žita, olja, sladkor in konzervirana hrana.

V tej obliki se že pojavi manjši odstotek ljudi, ki so neposredno povezani s samo pridelavo in predelavo hrane. Zato lahko svoj čas namenijo drugemu delu – proizvodnji in storitvam. Glavni pridelovalci in predelovalci se profesionalno ukvarjajo s to dejavnostjo. Delujejo zbirni distribucijski in predelovalni centri za nivo celotne države. Nacionalno bi jo težje opredelili v okviru razdalje, kot tudi časa za dostavo. Vse je seveda odvisno od velikosti, geografske lege in reliefa površine posamezne države.

Za nadaljnjo razpravo je pomembno, kakšna je stopnja samooskrbe. V Sloveniji se je stopnja samooskrbe s prehranskimi proizvodi v zadnjih letih zmanjšala, za nekatere proizvode celo pod polovico^{xii}. Posebno nizke stopnje samooskrbe so v letu 2017 izkazovale bilance svežega sadja, zelenjave, medu in krompirja; pri svežem sadju je znašala 21 %, pri zelenjavi 39 %, pri medu 45 %, pri krompirju pa 50 %. Stopnja samooskrbe z žiti je 63 %^{xxvii}.

Prednost tovrstne oskrbe je v tem, da lahko pridelovalci skrbijo za to, da ne bi prihajalo do večjega odstopanja z osnovnimi živili in posledično lakote. Take primere lahko najdemo tudi v času nastajanja tega prispevka v nekaterih državah Afrike (Jemen), Azije (Severna Koreja) in Južne Amerike (Venezuela). Lakota je posledica nezmožnosti samooskrbe in nezmožnosti uvoza hrane. Bodisi zaradi vojne ali finančnih in gospodarskih blokad.

Slabost pa se morda kaže v tem, da se na trgu pojavi hrana, ki prihaja z globalnega trga in ni nujno, da je kakovostna. Ekološko pridelavo in ponudbo v Sloveniji označuje predvsem nezadostna izkoriščenost možnosti prodaje ekoloških pridelkov^{xxviii}.

Korak naprej (vsaj teoretično) na tem področju je bil pri nas narejen z Resolucijo o nacionalnem programu prehranske politike, ki vključuje tri strateško pomembna področja: varnost živil, uravnoteženo in varno prehranjevanje ter zagotavljanje trajnostne oskrbe z živili, pri čemer daje prioriteto prav lokalni pridelavi in lokalni porabi^{xxix}. Razpoložljivost hrane omogoča preživetje družbe^{xxx}.

Prednosti in slabosti globalne verige oskrbe potrošnikov s hrano

Na nastanek globalne verige je potrebno gledati z vidika časovne distance. Prve visoke civilizacije so nastale približno leta 3.500 pr. n. št. ob Nilu, Evfratu, Tigrisu in drugih velikih rekah. Njihov nastanek štejemo za prelomni trenutek, ki je ločil prazgodovino od starega veka. Naseljevanje ljudi v porečjih Nila v Egiptu in Evfrata in Tigrisa v Mezopotamiji se je začelo v 5. tisočletju pr. n. št. Pred tem se je večina ljudi preživljala z lovom in nabiralništvom. Po svetu so že obstajala majhna stalna vaška naselja, a v večini je bilo prebivalstvo nomadsko. Razvoj kmetijstva pa je privabljal vse več ljudi, da so se začeli naseljevati v vaseh in mestih. Kot posledica tega so vzniknile prve visoke civilizacije^{viii}. Ob velikih rekah in njihovih porečjih so nastale zato, ker so bili tam ugodni pogoji za razvoj kmetijstva. Skupne značilnosti prvih visokih civilizacij so: namakanje polj, urbano oz. mestno življenje, uporaba pisave, množična uporaba kovin za izdelavo orodja in orožja, gradnja monumentalnih stavb iz opeke ali klesanega kamenja, izdelava keramičnih posod s tankimi stenami in izdelava velikih kipov.

To se še bolj razvije v času Egiptčanskega cesarstva, Stare Grčije, vsekakor pa v času Rimskega cesarstva. Posebno vlogo je imela Svilenca cesta, ki je omogočila da so dobrine prihajale z Azije v Evropo in obratno.

Drugi večji zagon globalni verigi je bil v času raziskovanj (približno od začetka 15. stoletja do konca 18. stoletja) ali osvajalskih pohodov, ko so aktualna odkritja novih kontinentov in novih dobrin^{xxxi}. Novi pridelki, ki so iz Amerike prek španskih kolonizatorjev v 16. stoletju prišli najprej v Evropo in potem v druge dele sveta, so prispevali k rasti prebivalstva. To so bili krompir, koruza in arašidi, živila, ki so jih lahko gojili na območjih, kjer tradicionalni pridelki niso rasli^{xxxii} oz. niso bili dovolj ekonomični.

Zadnji tak val pa je bil po drugi svetovni vojni, ko se je na trgu pojavilo ogromno ladij/plovil, ki so jih uporabljali za oskrbovanje fronte. Onassis pa jih je uporabil za prevoz dobrin med kontinenti^{xxxiii} in s tem vzpostavil globalno mrežo, ki se od takrat samo še širi z vso logistiko in vse večjimi ladjami.

Lokacijsko lahko globalno verigo ponazorimo tako, da pokriva izmenjavo dobrin po celem planetu. Časovna dobava pa je vezana na nekaj ur, za hitro pokvarljivo in drago hrano, ki se dobavlja z letali. Z ladjami pa lahko poteka prevoz tudi več kot mesec dni. Ta način je primeren za hrano z daljšim trajanjem oz. hrano, ki v času prevoza dozoreva.

Veliko vlogo so pri vzpostavitvi globalne verige odigrale multinacionalke. Ker imajo tako pridelovalne in proizvodne kot tudi prodajne obrate povsod po svetu jim je v interesu, da optimizirajo stroške in povečujejo tako prihodke kot tudi dobičke.

Prednost je zagotovo v tem, da smo potrošniki bolj varni, saj lahko določene hrane na lokalnem nivoju primanjkuje. Se bo pa na globalnem nivoju vedno našel vir za hrano.

Slabost je nadzor nad pridelavo in predelavo ter distribucijo in odvisnost od uvoza. Slabost je tudi v tem, da se ne spodbuja uporabe sezonske in lokalne hrane. To pa je včasih lahko tudi težava, saj se z uvozom tuje hrane pojavljajo težave z »neodpornostjo«, ker telo na to hrano ni navajeno.

Transporti hrane (tudi medcelinski) so v končnem seštevku predragi, saj povzročajo tudi onesnaževanje okolja in izgubljanje prehranske vrednosti živil, ki so zato tudi z vidika zdravja manj kakovostna, saj so pogosto še dodatno kemično tretirana, da vzdržijo vse prevoze in se jim tako podaljša tudi rok trajanja. Uvoz hrano tudi podraži, povečuje odvisnost lokalnega trga od svetovnega in posledično zmanjšuje pridelavo doma, saj domači pridelovalci ne najdejo trga. Ne podpira tudi razvoja na osnovi lokalnih virov. Zavedanje o teh vplivih je vse večje ob zadnjih podražitvah hrane tudi v Sloveniji, čeprav še zdaleč ne dovolj izkoriščamo vseh možnosti lokalne samooskrbe s hrano. Če bi v ceno hrane všteli tudi okoljske stroške, v Sloveniji ne bi več prodajali npr. novozelandske čebule, saj imamo doma avtohtono in bolj zdravo čebulo s Ptujskega polja, a zaradi globalistične logike trgovskih centrov jemo uvoženo^{xii}.

Težava ki se pojavi s transportom je tudi količina zavržene hrane^{xxx}. Problem pa se je iz lokalnega nivoja razširil ter postal nacionalni in globalni problem^{xxxiv}, ki se še stopnjuje^{xxxv}.

Osveščene potrošnike vedno bolj zanima tudi koncept "živilskih milj" kot načina za oceno relativnega "ogljirnega odtisa" njihove izbire živil, pod predpostavko, da živilski izdelek prepeljan na dolge razdalje že sam po sebi porabi več energije in ustvari več toplogrednih plinov kot lokalna oskrba^{xxxvi}. V času pretrganih tokov, je bilo še kako pomembno, da države sodelujejo med seboj in si pomagajo. V kolikor bi prihajalo do zaprtja mej in ne bi dovolile izvoza bi to lahko pomenilo lakoto na določenih kontinentih. Rusija, največji svetovni izvoznik pšenice, je v marcu 2020 omejila izvoz te prehranske surovine. Rusko kmetijsko ministrstvo je namreč v luči svetovne krize zaradi aktualne pandemije želelo zagotoviti domačo preskrbo, zato je odredilo kvoto na izvoz^{xxxvii}.

Prednosti in slabosti internetne oskrbe potrošnikov s hrano

Globalizacijo teorija opredeljuje kot povratek k popolnemu trgu. Popolni trg pa lahko kreira le tisti medij, ki je resnično dostopen vsem, v kolikor ni političnih ali tehnoloških zadržkov^{xxxviii}.

Kako lahko internet vpliva na globalizacijo, kažejo naslednji podatki. Današnji otroci se rodijo in odraščajo v svetu interneta. Skoraj polovica svetovne populacije se je že srečala oz. se vsakodnevno giblje v medmrežju. Njihov svet je med optičnimi kabli, satelitskimi antenami, mobilnimi telefoni, računalniškimi ekrani in medmrežjem.

Ko so v Pentagonu, v poznih šestdesetih letih, izdelali internet, se verjetno ni nihče zavedal, kakšne so njegove možnosti za razvoj. Razvijali so ga povsem z drugačnim namenom; da bi pocenili in omogočili delo zaposlenim, ki so delali v različnem okolju in času. Do leta 1988 je bilo v mrežo povezanih že 60.000 računalnikov. Večja komercializacija interneta se je začela šele po letu 1990. Internet pa ni postal le globalni komunikacijski medij, ampak vse bolj postaja globalno orodje svetovne trgovine, ki si vse bolj prizadeva, da bi svoje storitve prodajala tudi s pomočjo svetovnega spleta. Pri tem so spletni trgovci prišli do nekaterih ugotovitev. Ena najpomembnejših je gotovo ta, da je s pomočjo spleta mnogo lažje prodajati digitalne proizvode kot pa klasične. Internet ni zgolj svetovno informacijsko omrežje, ampak vse bolj postaja tudi svetovno tržišče z velikim številom konkurenčnih podjetij, ki želijo pritegniti kupce. Internetne trgovine se pojavijo takoj po letu 1990 in že takrat je bilo potrebno skrbeti za varnost potrošnika^{xxxix}. Internetna samooskrba lahko poteka lokalno, nacionalno ali globalno. Vsaka od teh oskrb ima svojo ciljno skupino in procese. Prednosti so v tem, da si lahko naročimo hrano neposredno na dom, željeno vsebino, količino, takrat ko jo želimo »Just in time«.

Revolucija interneta stvari (IoT) preoblikuje sodobne verige preskrbe s hrano z novimi obetavnimi poslovnimi perspektivami^{xl}, vsekakor bo ta pojavna oblika izboljšala dobavno verigo. Virtualizacija je lahko močan pristop za upravljanje te zapletenosti, saj omogoča odločevalcem v celotni verigi preskrbe s hrano spremljanje, nadzor, načrtovanje in optimizacijo poslovanja s procesi na daljavo in v realnem času prek interneta na podlagi virtualnih predmetov^{xli}.

Slabost internetne oskrbe potrošnikov s hrano je nadzor nad kakovostjo. Še posebej prihaja ta slabost do izraza, ko se na trgu pojavijo novi distributerji ali tudi nova živila/prehranski dodatki. Zato so še kako pomembni nacionalni zakoni, ki urejajo varnost živil.

Čeprav so trgovci že nekaj časa opažali upadanje prometa v klasičnih trgovinah in rast spletnih nakupov, pa je pandemija COVID-19 ta proces še pospešila^{xlii}. Prek spleta je v zadnjih treh mesecih nakupovala dobra polovica prebivalcev Slovenije. Večina je opravila enega ali dva spletna nakupa, vse bolj pa narašča delež tistih, ki na ta način kupujejo redno. Vrednost posameznega e-nakupa najpogosteje znaša med 100 in 300 evri.

Industrija 4.0 in oskrba potrošnikov s hrano

V prejšnjih poglavjih smo naredili grob pregled pristopov k oskrbi potrošnikov s hrano. Na vsako izmed navedenih oblik je treba gledati v luči razmer, v katerih je nastala. Čeprav bi kazalo, da so nekateri pristopi izven uporabe, pa je možno večino pristopov še vedno najti v poslovni praksi. Globalno gledano svet še ni dosegel enotne stopnje razvoja. Primerjava med nekaterimi azijskimi in afriškimi državami na eni strani in razvitim delom zahodne Evrope, ZDA in Japonske na drugi strani da opazovalcu misliti, da ne živimo niti na istem planetu niti v istem času. Razkorak je v nekaterih segmentih še zelo velik. Pravi prepoved zato šele čakamo. Do njega bo prišlo tisti trenutek, ko se bosta povezala človek in stroj. Ko je Ray Kurzweil leta 2006 objavil delo *The Singularity Is Near*^{xliii}, so se zdele njegove napovedi morda preveč futuristične. A že naslednje leto je na trg prišel prvi pametni telefon iPhone. Kmalu je postalo jasno, da postaja združitev človeka in stroja vse bolj možna. Posledice združitve bodo vidne v vsakdanjem življenju, kar pa bo vplivalo na medčloveške odnose in poslovni proces^{xliiv}. V sled tega je nastala tudi teorija singularnosti^{xliiii}. Zavedamo se, da je delitev nekoliko revolucionarna, a menimo, da ne smemo stopicati na mestu, ampak da je treba gledati na teorije organizacije v luči jutrišnjih oblik.

Z pojavom industrije 4.0 in v luči prihajajoče industrije 5.0 so se začele pojavljati nove oblike oskrbe. Izhajajoč iz tega nastaja virtualni menedžment in industrija 4.0. Sodobna tehnologija omogoča, da imamo trgovino brez ene same zaloge, proizvodnjo brez proizvodne linije, razvojni oddelek brez razvojnika, banko brez trezorja ipd. Virtualne organizacije so najboljša rešitev za podjetnike, ki imajo poslovno idejo, vendar malo ali nič finančnih sredstev^{xliiv}. Ekipe so globalno povezane. To rešitev uporabljajo tako mala kot tudi srednja podjetja. V svoje poslovne prakse pa jih umeščajo tudi multinacionalke. Omogočajo jim namreč, da za del svojih dejavnosti najemajo zunanje izvajalce (angl. outsourcing) in na ta način še povečajo dobičke.

Virtualni menedžment je nastal, ko je informacijsko-komunikacijska tehnologija dosegla takšen nivo, da je lahko računalnik začel delegirati naloge. Tudi ta vidik ni popolnoma nov, saj ima zametke v sistemski in kibernetiki teoriji. V zadnjem obdobju se je bolj razvil in je vse bolj uporaben^{xliiv}. Zagotovo je virtualna organizacija pripomogla, da so procesi bolj natančno popisani ter da menedžment bolj jasno in nedvoumno delegira naloge^{xliiii}. Brez jasnih procesov in brez jasno delegiranih nalog z dodeljenimi pristojnostmi in odgovornostmi si namreč ne moremo zamisliti, da bi lahko organizacija služila svojemu namenu in dajala pričakovane rezultate.

Če je pri virtualni organizaciji še vedno v središču človek, pa nam novejša tehnologije in razvoj industrijske revolucije 4.0 narekujejo, da bodo začeli stroji med seboj avtonomno komunicirati. Ta vidik je predstavljen v naslednjem podpoglavju.

Podjetja, gospodarska družjenja, oblikovalci politik in univerze po vsem svetu raziskujejo in uvajajo napredne in prilagodljive sisteme za prihodnost, ki temeljijo na rešitvah t. i. 4.0 industrijske revolucije. Pri tem prednjačijo v Nemčiji, Združenem kraljestvu in ZDA^{xliiii}. Prav nič pa ne zaostajajo na Kitajskem, čeprav je bila ta še nekaj let nazaj usmerjena v masovno proizvodnjo, ki je temeljila na poceni delovni sili. Od kod ta preobrat? Na eni strani je gonilo pohlep za dobičkom, vendar pa ima tudi okoljevarstveno dimenzijo. Ta tehnologija bo namreč prinesla čistejše vire ter bo do okolja in ljudi manj obremenjujoča.

Tehnologija 4.0 bo zahtevala popolnoma nove kompetence zaposlenih, ki bodo praviloma visoko izobražen tehnični kader^{xliiii}. Poleg tega pa bomo pričali popolnoma novemu stilu vodenja^{xlix}. Večja decentralizacija, vertikalna integracija, stroji in ljudje bodo bolj povezani in mobilni, vse bo potekalo v oblaku in sproti dajalo povratne informacije o napredku oz. težavah.

Pri tem pa je zanimivo to, da se bo industrija 4.0 v nekem segmentu vrnila na začetek predindustrijske dobe v obrtniško dobo. Visoka specializacija bo namreč omogočala popolno personalizacijo izdelkov z relativno majhnimi stroški^l, kar v vmesnih fazah industrijske revolucije ni bilo možno.

Roboti so v kmetijstvu prisotni dalj časa^l. Le da jih je potrebno sedaj gledati skozi industrijo 4.0^{li}. V praksi to pomeni, da je in da bo v bodoče vedno več strojev in naprav na trgu, ki nam bodo pomagali pri pridelavi in predelavi hrane in se bodo tako vključili v načine oskrbe potrošnika. Tako si bo lahko potrošnik, ki bo imel ustrezne prostore in sredstva, vsaj del hrane pridelal sam. Roboti bodo skrbeli za njegov vrt in nadaljnjo predelavo v obliko, ki bo neposredno primerna za zaužitje. Drugi razvoj pa že gre v smeri, da si bo možno doma hrano natisniti^{liii}, bodisi iz predpripravljenih ali pa kemičnih sestavin^{liv}. Tretji pa so pametne naprave, ki bodo med seboj komunicirale. Hladilniki oz. drugi prostori za shranjevanje hrane bodo na podlagi dnevne potrošnje naročali hrano neposredno v trgovino, neodvisno od človeka^{lv}.

Prednosti teh tehnologij se kažejo v tem, da se bo omogočala samooskrba, vsaj na delnem nivoju. Ta tehnologija lahko zelo razbremeni človeka in bo imel tako več časa za druge dejavnosti. Slabost je lahko hrana dvomljive kakovosti, še posebej, če je narejena iz kemičnih snovi. Slabost je lahko tudi nadzor.

Izzivi za prihodnost in zaključek

V kolikor odgovorimo na raziskovalno vprašanje »S katerimi izzivi so se soočali pri načinih oskrbe potrošnikov s hrano v času ekspanzije virusa COVID-19?«, odgovor ni enoznačen. V državah, ki jih je prizadela kriza s hrano, se do 80 odstotkov ljudi za preživetje ukvarja s kmetijstvom. Zato bi vsakršne nadaljnje motnje v prehranski pridelavi in s tem povezane vrednostne verige, na primer v obliki zmanjšane razpoložljivosti vhodnih surovin in omejenega dostopa do zemljišč in trgov, imele katastrofalne posledice za ranljive skupine ljudi^{vi}.

Kmetijski sektor igra pomembno vlogo pri vplivanju na migracijske pojave. Populacije sezonske paše bo verjetno hudo prizadelo vsakršno zaprtje meja, saj so le-te odvisne od sezonskih premikov živine za hrano in prihodek. Motnje v gibanju tradicionalne selitvene paše in ustvarjanje novih lahko privede do napetosti in celo nasilnih konfliktov med prebivalci in nomadskimi živinorejci, kar lahko povzroči lokalno razseljenost in povišano stopnjo revščine in negotove preskrbe s hrano.

Glede na poročanje Organizacije ZN za prehrano in kmetijstvo je ključnega pomena vzdrževanje in podpiranje neprekinjenega delovanja lokalnega prehranskega trga, vrednostnih verig in kmetijsko-živilskih sistemov v okviru prehranske krize, vključno s stalno in okrepljeno podporo prehranski pridelavi, transportu, trženju itd., krepitev lokalnih skupin pridelovalcev v ohranjanju pogajalske moči in dostopanja do tržišč; in zavzemanje za ohranitev kolikor se da odprtih trgovinskih tokov med omejitvami gibanja, povezanih s COVID-19.

Novi koronavirus je močno posegel v nakupovalne in prehranske navade prebivalcev. Z večjih trgovin so se preusmerili na manjše, več kupujejo po spletu in pri lokalnih ponudnikih. Namesto večkrat na teden trgovine obiskujemo le še enkrat na teden, več kuhamo doma, povečalo se je tudi zanimanje za lastno pridelavo hrane, kažejo rezultati mednarodne raziskave Food-covid-19. Za kar polovico se je zmanjšalo število gospodinjstev, ki so med epidemijo kupovala živila v večjih nakupovalnih središčih, zmanjšala se je tudi vloga tržnic. Gospodinjstva so najpogosteje nakupovala v bližnjih živilskih prodajalnah. Zelo se je povečalo nakupovanje po spletu z dostavo na dom – tega je uporabljalo približno 14 odstotkov gospodinjstev – ter nakupovanje pri lokalnih ponudnikih, pri katerih je kupovalo 19 odstotkov gospodinjstev^{vii}. Poleg tega se je močno povečala internetna prodaja in dostava hrane. Prav ti dve industriji sta bili zmagovalki. Po vsej verjetnosti se bo določen del teh oblik ohranil. Ne nazadnje so potrošniki spoznali da lahko ta čas, ki ga privarčujejo, porabijo za kaj drugega.

Zaključek je, da je COVID-19 posegel v nakupovalne navade. S tem pa se spreminjajo tudi načini oskrbe s hrano. Tisti, ki imajo možnost, bodo več vrtnarili oz. se posluževali nakupa pri lokalnih ponudnikih. Tisti potrošniki, ki pa živijo v strnjenih naseljih, pa se bodo več posluževali nakupa po spletu in dostave hrane na dom. Oboje ima določene prednosti. Prvo daje zaslužke lokalnim dobaviteljem. Drugo pa zmanjšuje obremenitev okolja in zmanjšuje možnost okužbe s koronavirusom.

Viri, literatura, opombe

ⁱ Prehrana. Si – Nacionalni portal o hrani in prehrani. (13. 5. 2020). Raziskava: Covid-19 in prehranjevalne navade prebivalcev Slovenije. Pridobljeno s <https://www.prehrana.si/clanek/448-rezultati-raziskave-epidemija-covid-19-in-prehranjevalne-navade-prebivalcev-slovenije>

ⁱⁱ Levenson, M. (27. 3. 2020). Price Gouging Complaints Surge Amid Coronavirus Pandemic. Pridobljeno s <https://www.nytimes.com/2020/03/27/us/coronavirus-price-gouging-hand-sanitizer-masks-wipes.html>

ⁱⁱⁱ Strumpf, D. (31. 1. 2020). Tech Sector Fears Supply Delays as Effects of Virus Ripple Through China. Wall Street Journal

^{iv} Smith, E. (28. 2. 2020). European stocks fall 12% on the week as coronavirus grips markets. CNBC

^v FAO – Food and Agriculture Organization. (2020). Anticipating the impacts of COVID-19 in humanitarian and food crisis contexts. Pridobljeno s <https://doi.org/10.4060/ca8464en>

^{vi} Mor, I. (23. 7. 2020). Globalna sigurnost hrane u sjeni pandemije Covid-19. Je li Izrael rješenje za lokalne proizvođače hrane? Pridobljeno s <https://euractiv.jutarnji.hr/euractiv/hrana-i-poljoprivreda/globalna-sigurnost-hrane-u-sjeni-pandemije-covid-19-je-li-izrael-rjesenje-za-lokalne-proizvodace-hrane-10432945>

^{vii} Članek je bil objavljen v Prednosti in slabosti v načinih oskrbe potrošnikov s hrano na konferenci Hrana, prehrana, zdravje : z zdravim prehranjevanjem za svet brez lakote

^{viii} Perdih, A. (2003). Vpliv zadnje poledenitve na praprebivalstvo Evrope. V Proceedings of the conference Ancient settlers of Central Europe (str. 41). Pridobljeno s https://jutro.si/media/knjige/7027/pdf/P_-_ZD_-_30_-_7027_v1wqZW1.pdf

^{ix} Tomažič, I. (b. d.). Veneti so začetek slovenskega naroda. Pridobljeno s <http://www.korenine.si/zborniki/zbornik01/pdf/zacetek.pdf>

^x Raspor, A. (2019a). Od teorije organizacije do sistematizacije in organizacije dela. Dolga poljana: *Perfectus*

^{xi} Kodelja, Z. (2013). Odnos politike do znanja v družbi znanja. Šolsko polje, 24(1/2), 37. Pridobljeno s <http://www.dlib.si>

^{xii} Perpar, A. in Udovč, A. (2010). Realni potencial za lokalno oskrbo s hrano v Sloveniji. Dela, (34), 187-199. Pridobljeno s <https://doi.org/10.4312/dela.34.187-199>

^{xiii} Council, G. L. (1985). The London industrial strategy

^{xiv} Smith, B. G. (2007). Developing sustainable food supply chains. Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences, 363(1492), 849–861

^{xv} Nestle, M. (2013). Food politics: How the food industry influences nutrition and health (Let. 3). Univ of California Press

^{xvi} Jones, A. (2001). Eating Oil: Food supply in a changing climate. Sustain London. Pridobljeno s https://www.sustainweb.org/pdf/eatoil_summary.PDF

^{xvii} Pretty, J. N., Ball, A. S., Lang, T. in Morison, J. I. L. (2005). Farm costs and food miles: An assessment of the full cost of the UK weekly food basket. Food policy, 30(1), 1–19. Pridobljeno s

https://www.researchgate.net/publication/222563611_Farm_Costs_and_Food_Miles_An_Assessment_of_the_Full_Cost_of_the_UK_Weekly_Food_Basket

^{xviii} Pretty, J. (2002). Reconnecting people, land and nature. Earthscan. UK. Pridobljeno s https://www.researchgate.net/publication/49956254_Agri-Culture_Reconnecting_People_Land_and_Nature_J_Pretty

https://www.researchgate.net/publication/49956254_Agri-Culture_Reconnecting_People_Land_and_Nature_J_Pretty

- ^{xix} Pretty, J. (2004). How nature contributes to mental and physical health. *Spirituality and Health International*, 5(2), 68–78. Pridobljeno s https://www.researchgate.net/publication/240033610_How_nature_contributes_to_mental_and_physical_health
- ^{xx} Halweil, B. (2004). Eat here: Reclaiming homegrown pleasures in a global supermarket. WW Norton & Company
- ^{xxi} Huang, S. (2004). Global trade patterns in fruits and vegetables. USDA-ERS Agriculture and Trade Report No. WRS-04-06. Pridobljeno s https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=753525
- ^{xxii} Martin, M. A. (2001). The future of the world food system. *Outlook on agriculture*, 30(1), 11–19. Pridobljeno s https://d303cb4w253x5q.cloudfront.net/media/documents/land_inequality_conceptual_paper_2020_11_unearthing_less_visible_trends_en_spr_lavhFDK.pdf
- ^{xxiii} McFarlane, D., in Sheffi, Y. (2003). The impact of automatic identification on supply chain operations. *The international journal of logistics management*, 14(1), 1–17. Pridobljeno s <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/09574090310806503/full/html>
- ^{xxiv} Katchova, A. L., in Woods, T. A. (2011). The effectiveness of local food marketing strategies of food cooperatives. Pridobljeno s https://www.researchgate.net/publication/254384655_The_Effectiveness_of_Local_Food_Marketing_Strategies_of_Food_Cooperatives
- ^{xxv} NIJZ – Nacionalni inštitut za javno zdravje. (2020). Priročnik o pomenu prehrane v času epidemije. Pridobljeno s <https://www.nasasuperhrana.si/clanek/prirocnik-o-pomenu-prehrane-v-casu-epidemije/>
- ^{xxvi} Prijatelj Videmšek, M. (15. 5. 2020). Hrana je med epidemijo postala bolj pomembna. Pridobljeno s <https://www.delo.si/novice/slovenija/hrana-je-med-epidemijo-postala-bolj-pomembna/>
- ^{xxvii} SURS–Statistični urad RS. (2019). SURS. Pridobljeno s <http://www.stat.si/>
- ^{xxviii} Slabe, A., Lampič, B., in Juvančič, L. (2011). Potenciali ekološke pridelave za trajnostno lokalno oskrbo s hrano v Sloveniji. *Dela*, (36), 93–109. Pridobljeno s <https://revije.ff.uni-lj.si/Dela/article/view/dela.36.5.93-109>
- ^{xxix} Uradni list RS. Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 – »Zagotovo.si hrano za jutri«. *Pub. L. No. 25* (2011). Slovenija. Pridobljeno s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO80>
- ^{xxx} Adamič, K. (2018). Zavržena hrana v gospodinjstvih: vzroki za nastanek in možnosti za ukrepanje: [zaključna projektna naloga]. Univerza na Primorskem, Fakulteta za vede o zdravju. Pridobljeno s <https://repozitorij.upr.si/lzpisGradiva.php?id=9719&lang=slv>
- ^{xxxi} Whitfield, P. (2015). *New found lands: maps in the history of exploration*. Routledge
- ^{xxxii} Hawkes, J. G. (1992). History of the potato. V *The potato crop* (str. 1–12). Springer
- ^{xxxiii} Harlaftis, G. (2019). *Creating Global Shipping: Aristotle Onassis, the Vagliano Brothers, and the Business of Shipping, c. 1820–1970*. Cambridge University Press
- ^{xxxiv} Russell, S. V., Young, C. W., Unsworth, K. L., in Robinson, C. (2017). Bringing habits and emotions into food waste behaviour. *Resources, Conservation and Recycling*, 125, 107–114. Pridobljeno s <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S092134491730160X>
- ^{xxxv} Kummu, M., De Moel, H., Porkka, M., Siebert, S., Varis, O., in Ward, P. J. (2012). Lost food, wasted resources: Global food supply chain losses and their impacts on freshwater, cropland, and fertiliser use. *Science of the total environment*, 438, 477–489. Pridobljeno s <https://core.ac.uk/download/pdf/82625409.pdf>
- ^{xxxvi} Brodt, S., Kramer, K. J., Kendall, A., in Feenstra, G. (2013). Comparing environmental impacts of regional and national-scale food supply chains: A case study of processed tomatoes. *Food Policy*, 42, 106–114
- ^{xxxvii} Russia Beyond. (29. 4. 2020). Bloomberg: Svet se pripravlja na pomanjkanje ruske pšenice. Pridobljeno s <https://si.rbth.com/economics/86548-pšenica-izvoz-gospodarstvo>
- ^{xxxviii} Raspor, A., Sikosek, M., in Manzin, M. (2008). Zakonska ureditev spletnega igralništva kot posledica njegovega razvoja. Znanje za trajnostni razvoj, 2283–2290. Pridobljeno s https://www.researchgate.net/publication/303684905_Zakonska_ureditev_spletnega_igralnistva_kot_posledica_njegovega_razvoja
- ^{xxxix} Wilson, T. P., in Clarke, W. R. (1998). Food safety and traceability in the agricultural supply chain: using the Internet to deliver traceability. *Supply Chain Management: An International Journal*, 3(3), 127–133
- ^{xl} Pang, Z., Chen, Q., Han, W., & Zheng, L. (2015). Value-centric design of the internet-of-things solution for food supply chain: Value creation, sensor portfolio and information fusion. *Information Systems Frontiers*, 17(2), 289–319. Pridobljeno s <https://doi.org/10.1007/s10796-012-9374-9>
- ^{xli} Verdouw, C. N., Wolfert, J., Beulens, A. J. M., in Riialand, A. (2016). Virtualization of food supply chains with the internet of things. *Journal of Food Engineering*, 176, 128–136. Pridobljeno s <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S026087741530056X>
- ^{xlii} Igor Dernovšek. (2020). Spletna prodaja med epidemijo cveti. Pridobljeno s <https://www.dnevnik.si/1042942717>
- ^{xliiii} Kurzweil, R. (2006). *The Singularity Is Near*. Penguin Books
- ^{xliiv} Satell, G. (3. 6. 2016). 3 Reasons To Believe The Singularity Is Near. Pridobljeno s <https://www.forbes.com/sites/gregsatell/2016/06/03/3-reasons-to-believe-the-singularity-is-near/?sh=42f1d39d7b39>
- ^{xli v} Mowshowitz, A. (1997). Virtual organization. *Communications of the ACM*, 40(9), 30–37. Pridobljeno s <https://dl.acm.org/doi/10.1145/260750.260759>
- ^{xli vi} Raspor, A. (2019b). Od teorije organizacije do sistemizacije in organizacije dela [Elektronski vir]. Dolga Poljana: Perfectus, Svetovanje in izobraževanje, dr. Andrej Raspor s.p.
- ^{xli vii} Raspor, A. (2019b). Od teorije organizacije do sistemizacije in organizacije dela [Elektronski vir]. Dolga Poljana: Perfectus, Svetovanje in izobraževanje, dr. Andrej Raspor s.p.
- ^{xli viii} Madsen, E. S., Bilberg, A., in Hansen, D. G. (2016). Industry 4.0 and digitalization call for vocational skills, applied industrial engineering, and less for pure academics. V *5th World Conference on Production and Operations Management P&OM*
- ^{xli ix} Almada-Lobo, F. (2016). The Industry 4.0 revolution and the future of Manufacturing Execution Systems (MES). *Journal of Innovation Management*, 3(4), 16–21. Pridobljeno s https://www.researchgate.net/publication/306150248_The_Industry_40_revolution_and_the_future_of_Manufacturing_Execution_Systems_MES
- ^l Saldívar, A. A. F., Goh, C. S. F., Chen, W., in Li, Y. (2016). Self-organizing tool for smart design with predictive customer needs and wants to realize Industry 4.0.
- ^{li} Yukamoto, O., Matsuo, Y., in Noguchi, N. (2000). Robotization of agricultural vehicles (Part 1). Component technologies and navigation systems. *JARQ, Japan Agricultural Research Quarterly*, 34(2), 99–105. Pridobljeno s https://www.jircas.go.jp/sites/default/files/publication/jarq/34-2-099-105_0.pdf
- ^{lii} Marinoudi, V., Sørensen, C. G., Pearson, S., & Bochtis, D. (2019). Robotics and labour in agriculture. A context consideration. *Biosystems Engineering*, 184, 111–121
- ^{liiii} Tran, J. L. (2019). Safety and Labelling of 3D Printed Food. V *Fundamentals of 3D Food Printing and Applications* (str. 355–371). Elsevier
- ^{liiv} Cerqueira, M., in Pastrana, L. (2019). Does the future of food pass by using nanotechnologies? *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 3, 16. Pridobljeno s https://www.researchgate.net/publication/331990173_Does_the_Future_of_Food_Pass_by_Using_Nanotechnologies
- ^{li v} Bader, F., in Jagtap, S. (2020). Internet of things-linked wearable devices for managing food safety in the healthcare sector. *Wearable and Implantable Medical Devices* (str. 229–253). Elsevier. Pridobljeno s https://www.researchgate.net/publication/335928621_Internet_of_things-linked_wearable_devices_for_managing_food_safety_in_the_healthcare_sector
- ^{li vi} Hadden, J. in Casado, L. (11. 4. 2020). Major Events Cancelled or Postponed Due to Coronavirus. Pridobljeno s <https://www.businessinsider.com/major-events-cancelled-or-postponed-due-to-the-coronavirus-2020>
- ^{li vii} Prijatelj Videmšek M. in Stergar, A. (22. 6. 2020). Kako je koronavirus populariziral vrtičkarstvo. Pridobljeno s <https://www.delo.si/lokalno/ljubljana-in-okolica/kako-je-koronavirus-populariziral-vrticakarstvo/>

PODJETJA SE PREDSTAVLJAJO

„Premalokrat se zavedate, da je beseda kot kamen: tja, kamor pade, udari in pusti sledi.“

SVETOVALNICA LUČKA – pomoč žrtvam nasilja v družini

Zavod Karitas Samarijan je v decembru 2016 ponudil nov socialnovarstveni program – Svetovalnico Lučka, ki nudi pomoč žrtvam nasilja v družini. Program je vsebinsko in finančno podprlo Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, zato so naša svetovanja **BREZPLAČNA**.

Pomoč nudimo vsem polnoletnim osebam, ki so žrtve nasilja, bivšim uporabnicam namestitvenih programov materinskega doma in varne hiše, osebam z izkušnjo nasilja, ki so gibalno ovirane, ter starejšim osebam. Svetovanja in psihosocialno pomoč nudimo tudi ostalim osebam, ki pomoč potrebujejo.

Program nudi brezplačno individualno svetovanje in brezplačno udeležbo v svetovalni skupini, kjer se udeleženke kontinuirano srečujejo vsakih 14 dni, ter možnost brezplačne udeležbe na delavnicah za osebnostno rast. Krajše razbremenilne pogovore omogočamo preko elektronske pošte in telefona.

Individualna svetovanja nudimo v svetovalnici Lučka v Šempetru pri Gorici ter na Ljudski univerzi v Ajdovščini. Svetovalnica Lučka ima svoje prostore v Šempetru pri Gorici na Cesti Prekomorskih brigad 20, 1. nadstropje, pisarna št. 6. Za individualne razgovore in udeležbo v svetovalnih skupinah se je treba predhodno naročiti.

Pisarna je odprta vsak dan od ponedeljka do petka od 8. do 15. ure, ob torkih pa od 10. do 18. ure. Dosegljivi smo na mobilnem telefonu 00386 31 666 321 ali na elektronskem naslovu svetovalnica.lucka@gmail.com.

Program v svetovalnici s pomočjo različnih strokovnjakov s področja nasilja vodi magistrica psihosocialne pomoči Dragica Pavšič Gerenčer.

 <p>energos razvijamo potenciale</p>	<p>Podjetje Energos (op. p. starogrška beseda za potencial), poslovno in kadrovsvo svetovanje, d.o.o., celovito analizira in razvija potenciale podjetij in posameznikov. Naše ključne strokovne kompetence zajemajo svetovanje, treninge in coachinge na naslednjih področjih: strateško načrtovanje, podpora podjetjem pri rasti, strateški HRM in upravljanje ključnih kadrov ter razvoj voditeljskih kompetenc.</p>
 <p>CEATM</p>	<p>Družba CEATM, d.o.o., je bila ustanovljena z namenom, da povezuje Zahodni Balkan in Kitajsko na področju turizma, investicij in svetovanja. Po več uspešno izvedenih projektih sedaj širi svoje delovanje tudi na druge trge. V kolikor vas zanima razvoj novih inovativnih produktov in njihov plasma na tuje trge, nam pišite.</p>
 <p>Eudace</p>	<p>Eudace, d.o.o., je svetovalno podjetje, ki z znanji in izkušnjami svojih sodelavcev nudi svetovalne storitve na področjih: upravljanja družinskih podjetij in korporacijskega prava, prava informacijske varnosti in telekomunikacij, delovnega prava in kadrovskih procesov ter uvajanja standardov ISO (ISO 9001, ISO 27.001, FSC ...). Med našimi naročniki je več kot 500 zadovoljnih strank (zasebnih podjetij in naročnikov iz javnega sektorja), s katerimi dolgoročno sodelujemo. Skozi celotno obdobje našega delovanja nas spremlja slogan »Naš cilj je najti rešitev«, ki mu ostajamo zvesti in ostaja temeljno vodilo tudi v bodoče.</p>
	<p>Dr. Andrej Raspor kot samostojni podjetnik, svetovalec, mentor in predavatelj nudi storitve s področja razvoja kadrov in organizacijske prenovne poslovnih procesov.</p>

PERFECTUS

Perfectus je skupen projekt svetovalnih podjetij ENERGOS, d.o.o., CEATM, d.o.o., EUDACE, d.o.o. ter Svetovanje in izobraževanje, dr. Andrej Raspor, s. p. Pri razčlenjenemu trgu izobraževanj in svetovanj se je pokazala potreba po povezovanju, zato smo k projektu pritegnili tudi naše poslovne partnerje.

Naš moto je vsaki stranki poiskati najboljšega izvajalca oziroma ji omogočiti najbolj celovito reševanje njenih poslovnih izzivov. V naši partnerski mreži zato združujemo interdisciplinarna znanja in izkušnje. Pomagamo pri krepitvi kompetenc, ki jih podjetja in posamezniki potrebujejo za uspešno poslovanje.

Preboj od problemov do rešitev!

PERFECTUS

Steber storitev predstavljajo delavnice, ki v poslovne procese vpeljujejo metode in tehnike, ki temeljijo na povezanosti, interdisciplinarnosti in celostnem pristopu. Z zaznavanjem trendov in vpeljavo novih metod odgovarjajo na izzive uvajanja razvojnih sprememb v organizacijsko okolje.

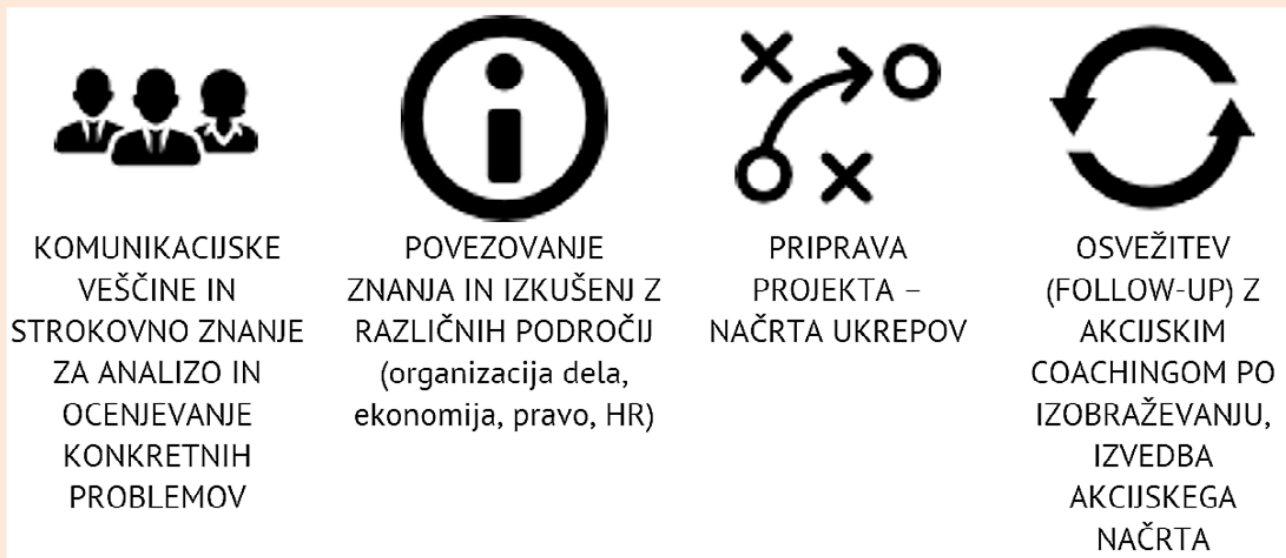
- Akademija 1.0 (Celovite in naročniku na kožo pisane šole)
- Intenzivni praktikum 2.0 (Tečaji in seminarji)
- Coaching 3.0 (Svetovanja in coaching)
- Poslovni fitness in wellness 4.0 (Odprava konkretnih poslovnih problemov ter ozkih grl – t. i. Prebojniki)
- Raziskovanje
- Založništvo

ZAKAJ OD 1.0 DO 4.0?

S svojimi produkti sledimo razvoju industrijske revolucije. Začetki le-te sovpadajo z vzpostavitvijo modernega šolskega sistema, zato **Akademija 1.0**. Sledila je faza elektrifikacije, ki jo ponazarjajo tečaji **Intenzivni praktikum 2.0**. Obdobje sistemske in kibernetike dobe je prineslo **Coaching 3.0**. Faza, v kateri ljudje in stroji vedno bolj komunicirajo med seboj, potrebuje popolnoma nove učne pristope. Prav te ponuja **Poslovni fitness in wellness 4.0**.

Ker pa je vsako podjetje v različni stopnji razvojnega ciklusa in ker imajo zaposleni različna predznanja, ponujamo celovit nabor različnih možnosti za pridobivanje temeljnih, generičnih in delovnospecifičnih kompetenc posameznikov.

Tim interdisciplinarnih strokovnjakov vam s kombinacijo predavanj in orodij za samoanalizo nudi učinkovito podporo. Vsak udeleženeec tako na delovno mesto prinese **konkreten akcijski načrt**, ki je ključen za odpravo odstopanj skozi vsakodnevno delo.

Akademija 1.0

Storitev je namenjena vsem podjetjem oz. posameznikom, ki bi želeli pridobiti kompleksna znanja s konkretnih poslovnih področij. Skupaj s partnerji smo se v poslovni mreži Perfectus specializirali za projektni menedžment (**Šola projektne menedžmenta**), uporabo modernih tehnologij v marketingu in prodaji (**Šola sodobnega trženja**) ter oblikovanje spletnih strani (**Šola za izdelovanje spletnih strani**). Izhajajoč iz izkušenj, da pri nas trenutno ne obstaja specializirana šola za vodstveni kader in da so prav vodje pred zasedbo vodstvenega položaja premalo pripravljeni na nove izzive, smo zanje oblikovali poseben program **Renesančni vodja**. Pripravili pa smo tudi programe za pomožne vodje npr. v gostinstvu (**Šola za gostinske vodje**) in igralništvu (**Šola za igralniške vodje**).

Akademijo lahko organiziramo za znanega naročnika. Storitev lahko izvedemo v obliki enkratnega izobraževanja, v primeru stalnih potreb podjetja pa v podjetju vzpostavimo učni center. Izobraževanja lahko prilagodimo tudi v obliko študija na daljavo ali samostojnega učenja. Vsak slušatelj dobi tutorja, ki ga spremlja v celotnem obdobju študija.

- Šola projektne menedžmenta
- Šola sodobnega trženja

➤ Šole za izdelovalce spletnih strani

1. Od ideje do prve spletne strani: html + css
2. Oblikovanje spletnih strani: osnove oblikovanja, predloge
3. Dinamične spletne strani: php (začetni)
4. Interaktivne spletne strani: javascript + jquery (začetni)
5. Spletne aplikacije: načrtovanje, izdelava, podatkovne baze
6. Postavitev spletnih strani z uporabo CMS Joomla (potrebno predznanje prejšnjih 5-ih predavanj)
7. Osnove spletnega trženja: Adwords, SEO, socialna omrežja
 - **Renesančni vodja**
 - **Šola za gostinske vodje**
 - **Šola asertivne komunikacije**

Intenzivni praktikum 2.0

Delovno ime za tečaje Perfectusa je **Intenzivni praktikum**. Z imenom želimo poudariti pomen učnih pristopov, ki jih uvajamo na naših srečanjih.

Srečanja niso zasnovana kot klasično predavanje, na katerem slušatelji zgolj pasivno poslušajo. Gre za interaktivno delo, kjer se obravnavajo ozke strokovne vsebine, hkrati pa se specifične povezuje z drugimi področji. Praviloma so za slušatelje zanimivi tečaji **Poslovnega fitnessa in wellnesa 4.0**, na katerih spoznajo, katere so njihove šibke točke in kje možnosti za izboljšave. Intenzivni praktikumi so zato živa, razvijajoča se izobraževanja, ki jih stalno dopolnjujemo z novimi vsebinami.

➤ **Ali res obvladam čas in stres?**

Osnovni principi zmanjšanja stresa na delovnem mestu z boljšim razporejanjem svojih zadolžitvev

➤ **Ali znajo moji sodelavci obvladovati čas in stres?**

Osnovni principi zmanjšanja stresa na delovnem mestu z boljšim razporejanjem svojih zadolžitvev

➤ **Trodelni poglobljeni stres menedžment**

Ravnovesje umskega, telesnega in čustvenega dela človeka

➤ **SDI intenzivni praktikum**

Intenzivni praktikum učinkovite komunikacije in reševanja konfliktov

➤ **Notranji presojevalec ISO 9001:2015**

Usposabljanje za notranje presojevalce sistema kakovosti ISO 9001:2015 za posameznike in podjetja

➤ **Notranji presojevalec – prehod na ISO**

Usposabljanje za notranje presojevalce sistema kakovosti za posameznike in podjetja – prehod na novo verzijo standarda ISO 9001:2015

➤ **Kako varno je vaše podjetje?**

Usposabljanje s področja upravljanja informacijske varnosti v podjetju za delodajalce in vodje

➤ **Življenjski slog odraslih pred upokojitvijo in po njej**

Z vseživljenjskim učenjem v tretje življenjsko obdobje

➤ **Komunikacija v različnih delovnih okoljih**

Kako se pravilno sporazumevati na delovnem mestu

Coaching 3.0

Individualni coaching je **učinkovita metoda za spodbujanje odličnosti** pri menedžerjih, vodjih in ostalih zaposlenih, ki vpliva na sistematičen razvoj ciljnih kompetenc in potencialov posameznega »coacheeja – udeleženca coachinga«. Glavni cilj coaching procesa je **zmanjševati ovire do ciljev** in tako zagotoviti kar se da veliko uspešnost posameznika, torej mu pomagati, da v **polnosti uporabi svoje potenciale**.

Coaching je interaktivni proces, v katerem coach z uporabo posebnih tehnik sproži miselne procese, ki pomagajo posameznikom in podjetjem, organizacijam in ustanovam k hitrejšemu in učinkovitejšemu doseganju boljših rezultatov in ciljev organizacije ter posameznika. Coach v pogovoru s klientom uporablja posebej izbrana vprašanja. Ta vprašanja spodbujajo razmišljanje, iskanje notranjih virov, še neodkritih možnosti in strategij.

Coach večinoma ne predlaga neposrednih rešitev, ampak klientu podaja sugestije. **Coaching temelji največkrat na spodbujanju miselnih procesov klienta**, s katerimi pride sam do rešitev, do katerih bi sicer prišel veliko težje ali pa morda celo ne.

Naši coachi so preizkušeni praktiki, ki združujejo izkušnje vodenja podjetij, svetovalne in predavateljske prakse ter interdisciplinarna strokovna znanja in pristope.

Naš poslovni pristop tako združuje različne teoretične koncepte; iz njih izberemo najboljše prakse, uporabne za naše kliente. Koncepti in programi, ki predstavljajo osnovo za naše delo, so najmanj naslednji:

- Transnational Management Associates – TMA World
- Integrativna relacijska-transakcijska analiza
- Dale Carnegie Training andragoški principi dela
- De Bonovi principi razvoja kreativnosti in inovativnosti
- Nevrolingvistično programiranje (NLP)
- Vitko upravljanje (Lean Management)
- Organizacijski razvoj (Organizational development)
- Agilne metodologije (Agile development)
- Generiranje in inoviranje poslovnih modelov (Business Model Generation/Innovation)

Posebnost Coachinga 3.0 je tudi v tem, da poleg osebnih srečanj ponuja virtualna srečanja in v individualno delo vključuje tudi pametne tehnologije ter sodobne učne pristope.

Poslovni fitness in wellness 4.0

Paket **Poslovni fitness in wellness** ni zgolj šola, delavnica, tečaj ali coaching, ampak mnogo več. Gre za srečanje, ki vodi k razreševanju problemov in odpravi ozkih grl – poimenovali smo ga **Prebojnik**. Udeleženci Prebojnika že pred srečanjem dobijo gradivo, s katerim analizirajo poslovanje, lastno delo in delo svojih sodelavcev. Na ta način indentificirajo ključne težave, s katerimi se soočajo pri svojem delu. Diagnostični vprašalniki za opredelitev ključnih problemov in izzivov so izdelani na podlagi dolgoletnih izkušenj naših izvajalcev.

Na srečanju skupaj analiziramo ugotovitve, svoje izkušnje pa lahko izmenjate tudi z ostalimi udeleženci in na ta način obogatite svoje znanje. Vsak udeleženec na delovno mesto prinese **konkreten akcijski načrt**, ki je ključen za odpravo odstopanj skozi vsakodnevno delo.

Vsi, ki želite še dodatno nadgraditi svoje znanje, lahko to storite z individualnim **Coachingom 3.0** ali pa z **Intenzivnim praktikumom 2.0**.

➤ Kitajci so tu!

Osnovni pristopi za izboljšanje storitev, namenjenih kitajskim gostom in poslovnežem

➤ Izboljšajte potenciale vaših zaposlenih

Naj bodo učinkoviti zaposleni še boljši, neučinkoviti pa le še slab spomin

➤ Obvladovanje prioritet – za zaposlene

S pravilno postavljenimi prioritetami do boljših rezultatov

➤ Obvladovanje prioritet – za vodje

S pravilno postavljenimi prioritetami do boljših rezultatov poslovanja

➤ Kadrovske strategije

Ali lahko podjetje posluje uspešno, ne da bi imelo implementirano kadrovske strategijo?

➤ Notranji izobraževalni centri

Je mogoče z aktivnostmi notranjega izobraževalnega centra neposredno vplivati na ustvarjanje dodane vrednosti podjetja?

➤ Vodja kot trener in coach – male skrivnosti velikih športnih trenerjev

Uspešnost sodobnega voditeljstva je povezana z razvijanjem trenerskih in coaching kompetenc vodij

➤ Prihodnost vašega družinskega podjetja

Spoznajte, kako obvladovati pravna in davčna tveganja, s katerimi se srečuje vaše družinsko podjetje in ga pripravite na prihodnost

➤ Ali vam sistemizacija služi?

Ali vam sistemizacija delovnih mest in plačni sistem v podjetju služita?

➤ Izgradnja vodstvenega tima »po ribje«

Strateški vodstveni trening »po ribje« – intenzivna izkušnja vodstvenega tima

Raziskovanje

Poleg programov, ki so povezani z izobraževanjem in usposabljanjem, Perfectus izvaja tudi raziskovalno dejavnost. Osredotočamo se na nišne raziskave, v katerih analiziramo ozadje problemov in iščemo za vas najprimernejše rešitve.

Aktualne raziskave:

- **Kako pristopiti k usposabljanju?** (avtor dr. Andrej Raspor)
- **Raziskava HRM trendi v Sloveniji in svetu** (avtorja Matej Gal Pintar in mag. Janez Žezlina)
- **Upravljanje in razvoj ključnih kadrov v slovenskih organizacijah** (avtor mag. Janez Žezlina)

Skupaj znamo, hočemo in zmoremo!

